TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ YAYINLARI NO. 12

ATATÜRK
Önderliğinde Kültür Devrimi

Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (RCD) Semineri
Tebliğleri
(9-11 Kasım 1967)

Ankara, 1972

TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ YAYINLARI NO. 12

ATATÜRK
Önderliğinde Kültür Devrimi

Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (RCD) Semineri
Tebliğleri
(9-11 Kasım 1967)

Ankara, 1972

TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ YAYINLARI NO. 12

ATATÜRK
Önderliğinde Kültür Devrimi

Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (RCD) Semineri
Tebliğleri

(9-11 Kasım 1967)

Ankara, 1972

Derleyen
Zuhal Süzgün (Gezgin)

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ 1972 - ANKARA

ÖNSÖZ

Dışişleri ve Millî Eğitim Bakanlıklarımızın teklifi üzerine, Türk İnkılâp Tarihi Enstitümüz tarafından tertip edilen "Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi" konulu seminer 9–11 Kasım 1967 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır.

Bu seminer için "Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği" (RCD) teşkilâtının 22.1.1967 tarihinde Ankara'da toplanan Bakanlar Konseyi toplantısında karar alınmış olduğu Enstitümüze bildirilmiş, seminerin organizasyonu Dışişleri ve Millî Eğitim Bakanlıkları tarafından yapılmış, ilmî hazırlığı ve proğramının yönetimini Enstitümüz idare etmiştir.

Bu seminere Pakistanlı ve İranlı bilginler birer tebliğ ile katılmışlardır.

Enstitümüzün hazırladığı proğrama göre, üyelerimizin tebliğleri Türk Tarih Kurumu binasındaki toplantı salonunda okunmuş ve üzerlerinde tartışmalar yapılmıştır. Bunların metinleri İngilizceye çevrilmiş ve Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanması öngörülmüş ise de, bu tarihe kadar yapılamadığı için Enstitümüz yayınları arasında basılması uygun görülmüştür. Yanlız burada banda alınmış olan tartışmalarla, İngilizce çevrileri konamamıştır.

İranh ve Pakistanlı meslektaşlarımızın bu konuya ilgi göstererek seminere katılmış olmalarından dolayı kendilerine müteşekkiriz.

Aynı zamanda tebliğlerin tümü, bu belirli konuyu işlerken semineri faydalı ve verimli kılmıştır. Bu konular pek tabiîdir ki, daha çok işlenecek ve tarihî belgelerin ışığı altında yeni bilgiler de verecektir. Ancak bu kitabımızı Enstitü yayınlarımız arasında basmakla 1967 yılına ait seminer çalışmalarını daha geniş bir okuyucu topluluğuna sunmayı uygun bulduk. Çünkü bu tebliğler 1967 yılının bir

fikir hareketi olarak belirli bir toplulukta yapılmıştır. Yazılar seminerdeki programa ve okunuş sırasına göre tertip edilmiştir. Bunları yayınlarken, seminerimize katılan sayın üyelerimizin bu konudaki düşünce ve incelemelerini de yayınlama fırsatını bulmuş oluyoruz.

Bu kitabın tertibi, yayına hazırlanması ve endeks Enstitümüz memuru Zuhal Süzgün tarafından yapılmış ve her türlü basın işleri kendisi tarafından takip edilmiştir.

T. İ. T. Enstitüsü adına tebliğleri yapan üyelerimizle kitabı hazırlayan memurumuza teşekkür ederiz.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Afet İnan

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Sayfa

1- Sayın Millî Eğitim Bakanı İlhami Ertem'in RCD "Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi" konulu semineri açış konuşması 1

2- Açış: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü adına
Prof. Dr. Afet İnan 3

3- Türk Toplumunda bir Kültür Devrimi Olarak Devrimcilik
Prof. Dr. Tayyip Gökbilgin 7

4- Kadın Haklarının Tanınması ve Kültür Reformları Bakımından Önemi
M. Safinia 13

5- Türk Devriminin Millî ve Evrensel Değeri
Prof. Dr. Hamza Eroğlu 17

6- Atatürk ve Atatürk'ün Doğu Politikasının Özellikle Hindistan-Pakistan Kıtası Yönünden Etkileri
Prof. H. Nayyar Wasty 27

7- Türk Devriminin Topyekûn Kalkınma Metot Olarak Dayandığı Prensip Güçler
Dr. Ziya Akkaya 29

8- Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi
Prof. Dr. Halil İnalcık 33

9- Hilâfet ve Hilâfetin İlgası
Prof. Dr. Şinasi Altundağ 39

10- Atatürk ve Lâiklik
Enver Behnan Şapolyo 45

Sayfa

11- Atatürkçülük ve Liselerimizde Din Öğretimi
Prof. Reşat Kaynar 51

12- İktisadî Kalkınma ve Kültürde Değişmeler
General Gulzar Ahmed 67

13- Türk Hukuk Devrimi
Prof. Dr. Coşkun Üçok 73

14- Tevhidi Tedrisat (Öğretimin Birleştirilmesi)
Prof. Dr. Şerafettin Turan 79

15- İdeolojik İstiklâl
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya 85

16- Harf Değişikliğinde Türk Kültürüne Tesirleri
Kemal Özerdim 91

17- Atatürk Devrimlerinde Tarihin Rolü
Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal 95

18- Köy Eğitmenleri Örgütü
Enver Kartekin 99

19- Türkiye'de Alfabenin Değişimi, Bölgesel Kültür Münasebetleri Bakımından İstidlal ve Neticeleri
Dr. Salim Neysari 107

20- Türk Kadın Haklarının Tanınmasının Kültür Devrimindeki Önemi
Prof. Dr. Afet İnan 111

21- Atatürk Devrimleri ve Eski Reformlar
Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı 119

22- Bölgesel Kalkınma için İşbirliği
Sekreterlik 133

İndeks

SAYIN MİLLÎ EĞİTİM BAKANI İLHAMİ ERTEM'İN RCD "ATATÜRK'ÜN ÖNDERLİĞİNDE KÜLTÜR DEVRİMİ" KONULU SEMİNERİ AÇIŞ KONUŞMASI

"Muhterem Davetliler"

Dost memleketlerin ilim mensuplarını bu seminer toplantısı münasebetiyle memleketimizde görmekten dolayı memnuniyetimi bildirir, kendilerini Bakanlığım adına saygıyla selâmlarım. Türk İnkılâp Tarihi Enstitümüzün üyelerinin iştiraki ile "Atatürk'ün Önderliğinde Kültür Devrimi" konusu üzerinde cereyan edecek olan seminer, her üç memleketin fikir adamlarına asrımızın büyük inkılâpçısı ATATÜRK'ün fikir ve eserleri üzerinde düşünmek, tahliller yapmak ve neticelerini değerlendirmek imkânını verecektir.

ATATÜRK'ün, Cumhuriyetimizin kurucusu olarak, en çok önem verdiği temel konuların başında millî eğitim meseleleri gelir.

ATATÜRK, "Eğitim ve öğretimde tatbik edilecek usul, bilgiyi insan için fazla bir süs, bir tahakküm vasıtası, yahut medenî bir zevkten ziyade, maddî hayatta muvaffak olmayı temin eden amelî ve kullanılabilir bir cihaz haline getirmektir (1925)" demiştir.

Yine ATATÜRK:

"Millî kültürün her çığırda açılarak yükseltilmesini Türkiye Cumhuriyetinin temel direği olarak temenni edeceğiz (Kasım 1932)", diyerek öğretimin hedefini, kültürün millî hayatımızdaki önemini ve yerini tespit etmiştir.

Muhterem Davetliler, tarihin akışı içinde milletimizin bütün çağdaş medeniyet verilerinden faydalanabilmesi için, yavaş bir tekâmüle değil, "İnkılâp" dediğimiz bir hamleye ihtiyacımız vardır. İşte ATATÜRK bu gerçeği gördü ve icabını yaptı.

Bu sebeple bugün, medeniyetin her yönünde hızla ilerlemekteyiz.

Seminerler, millî olsun, beynelmilel olsun, kültür faaliyetlerimize çok şey kazandırmaktadır.

Asrımızda ilim tetkikler, araştırmalar, deneyler, karşılıklı fikir alış verişleri sayesinde ilerliyor.

"Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği" (RCD) teşkilâtı içinde kültür hareketlerimizin, seminerlere konu teşkil etmesi, dostluklarımızın bağlantısını daha da kuvvetlendirecektir. Günümüzde, siyasî anlaşmalar yanında, fertlerin birbirleriyle tanışmaları, her sahada fikir ve bilgi mübadeleleri dostlukların kuvvetlenmesine yardım etmektedir.

"ATATÜRK'ün Önderliğinde Kültür Devrimi" konusunun işlenmesinin fikir hayatında faydalı olmasını temenni eder, seminere başarılar diler, saygılarımı sunarım.

AÇIŞ: TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ ADINA

Prof. Dr. AFET İNAN
Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü

"Atatürk'ün Önderliğinde Kültür Devrimi" konulu seminerimiz (RCD) İran, Pakistan ve Türkiye'nin fikir ve ilim mensupları arasında konuşma konusu olacak ve fikir teatisine vesile verecektir. İranlı ve Pakistanlı meslekdaşlarımızı Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü adına selâmlar ve hoş geldiniz derim. Ümit ederim ki, yurdumuzdan iyi intibalarla ve seminer çalışmalarından memnun olarak ayrılırsınız.

Atatürk'ü biz Türkler, yurdumuzu düşman istilâsından kurtulmasına bir asker-kumandan olarak önderlik eden ve bu hareketi bir millî mücadele ile başaran bir Türk büyüğü olarak tanırız. Bu (1919-1923) yılları arasındaki istiklâl mücadelemiz I. Cihan savaşı galiplerine karşı direnme hareketinin ve yenilmeyi, memleketin bölünmesini kabul etmeyen zihniyetin bir ifadesidir. Bu acı günlerimizin yıllarında bize maddî-manevî yakınlık ve ilgi gösteren Pakistanlı kardeşlerimizi her zaman şükranla anarız. İranlı komşularımız ise, bize yakın dostluk ve sempatilerini daima göstermiş olmaları ve Atatürk zamanında (1934) bizzat İran devlet reisinin Türkiye'yi ziyareti iki devlet arasındaki anlaşmanın ve bugünkü deyimle sulh içinde birarada yaşamanın bir örneğini vermiştir.

Bugün bu yakınlıklar her üç memleket arasında kültür alış verişi sayesinde daha sıkı bağlarla kuvvetlenmektedir.

Atatürk devrinde Cumhuriyetimizin ilânıyla beraber bir çok inkılâplar yapılmıştır. Bu itibarla Atatürk'ü bugün dünya kamuoyu sadece bir devlet kurucusu olarak değil, fakat sosyal ve kültürel inkılâpların önderi olarak tanır ve bu bakımdan onun devri yakın tarihimizin bir tetkik konusu olarak ele alınır. İşte bizim de bu seminerimiz, ölümünden 29 yıl sonra "Atatürk'ün Kültür Devrimi" üzerine oluyor.

Şimdi kültür deyimine Atatürk'ün verdiği mana üzerinde durmadan önce, onun medeniyet terimini ne suretle anladığını izah edeyim.

Atatürk'e göre medeniyet müesseselerini üç büyük gurupta toplamak mümkündür:

1) Bir kavmin devlet kurmak için vücuda getirdiği hukukî müesseseler, askerî teşkilât ve malî sistemdir.

2) Gerek ferdî, gerek sosyal hayattan doğan kültürel hayatı izah eden müesseseler. Bunlarda örf ve adetler, dinî inançlar, güzel sanatların çeşitli şubeleri (edebiyat, mimarî, heykeltraşlık, resim, musiki v. s.) ve müspet ilimler yer alır.

3) Ekonomik hayatın bütün safhaları, yani üretimden tüketime giden bütün müesseselerin tetkikidir. (ziraat, endüstri, nakil vasıtaları yollar ve ticaret.)

Böylece tarihte ve bugün tetkik edilmesi mümkün olan bütün bu konular, bir milleti her cephesiyle tanımak ve her ferdin çalışma gücünü ve hizmetini değerlendirmek mümkün oluyor. Demokrasinin prensipleri de esasen bunu icap ettirmiyor mu?

İşte Atatürk Türk milleti için bütün bu müesselerin yeni ve çağdaş kurallara göre gelişmesini prensip olarak kabul etmiştir. Bunun tahakkuku için ise, tedricî tekâmülü değil, cezrî inkılâp metodunu tatbik etmiştir. Onun içindir ki, meselâ harf değişikliğini uzun tartışmalardan ve tetkiklerden sonra karar verilme safhasına gelindiğinde, tedricî tatbik tekliflerine şiddetle karşı koymuş, o ana kadar bütün tartışmaları müsamaha ile karşılarken "bu iş ya birden olur veyahut hiç olmaz" demiştir. 1928 de T.B.M. Meclisinden kanun çıktığı zaman, bütün resmî daireler ve okullar hemen bu değişikliğe uymak mecburiyetinde kalmışlardır. Atatürk'ün halk dershanelerinde ve her yerde okuma yazma seferberliği en büyük kültür devriminin örneğini vermiştir. Bu vesile ile bir de Atatürk'ün muhitinde konuşmalardan not ettiğim bazı sözlerini sizlere nakletmek isterim.

Bir akşam etrafında toplanan fikir adamlarına şu soruları sorduğunu ve verilen cevaplarla bizzat kendi izahlarını şöyle yazmışım:

Kültür ne demektir? Kültürün vazifesi, rolü, hedefi ne olmalıdır.? Türk Kültürcüleri bu rolü nasıl yapmaktadırlar?

Atatürk diyor ki:

"T. Cumhuriyetinin temeli kültürdür.... Kültür okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, intibah almak, düşünmek,

zekâyı terbiye etmektir. Yine insan enerjisiyle ve fakat tabiatın ona iltifat edildikçe tükenmez yardımı ile yükselen, genişleyen insan zekâsı hudutsuz kavrayış anlamında "insanım" diyen bir vasf-ı mahsusu olur.

İnsan hareket ve faaliyetin, yani dimağımızın ifadesidir. Bu böyle olunca kültür, yukarda işaret ettiğimiz insanlık vasfında insan olabilmek için bir esası unsurdur. Bunu kısaca izah edelim" diyor Atatürk, "Kültür tabiatın yüksek feyizleriyle mesut olmaktır".

Görüldüğü gibi sayın dinleyiciler, Atatürk bir fikir adamı olarak kültürün nazarî tarifi üzerinde durmuş ve her vesile ile resmî nutuklarında, memleket içindeki halk ile temaslarında kültürde yeni metodların tatbiki ile ilerlemeyi daima telkin etmiştir. Diğer taraftan kültür hareketlerinin verimli ve semereli olabilmesi için de cezrî tedbirler alınması lâzım geldiğinde inkılâpçı metodlarla başarı sağlanacağına inanmıştır. Milletçe muasır medeniyete ulaşılabilmesi için, geri kalmış müesseseleri ve engelleyen unsurları ortadan kaldırmak, manevî kuvvetin kaynaklarını millî tarihin medeniyet müesseselerine dayatmak ve çağdaş ilim ve teknik bilgilerle mücehhez fertlerin kültür hayatına getirecekleri yenilikler içinde bulunmak gerektiğine Atatürk bizi inandırmıştır. Bir milletin aydın zümresi fikir hayatının geliştirilmesini sağlar. Fakat yine tarihte görülmüştür ki, milletlere ileri yönde hız veren önderlerin belirli istikametlerde yol göstermesi her bakımdan önemli olmuştur. Derhal şunu da kaydetmek isterim ki, Atatürk bütün bu inkılâpları senelerce evvel okuduğu kitaplardan, halk ile yakın temaslarından edindiği fikirlere dayanarak evvelâ kendi kafasında şekillendirmiştir. Bunu şu iki belgeye dayanarak belirtmek istiyorum. Meselâ 1914 (1330) da "Zabit ve Kumandan ile Hasbıhal" kitabında diyor ki:

"İnsan ancak emelleri, fikirleri teşhis ettirilerek sevk ve idare olunabilir".

6 Temmuz 1918 hatıra defterine şu fikirlerini yazıyor:

"Benim elime büyük selâhiyet ve kudret geçerse, ben hayatı içtimaiyemizde arzu edilen inkılâbı bir anda bir "coup" ile tatbik edeceğimi zannederim".

Bir de Atatürk her milletin istiklâl içinde benliğine kavuşması ve medeniyet yolunda ilerlerken birbirlerine yaklaşmayı dış siyaset bakımından da önemli saymıştır. Onun için kendi zamanında dahi yalnız siyasî anlaşmalar değil, kültürel yakınlaşmayı da hedef olarak göstermiştir.

Diğer taraftan,

Atatürk sosyal bünyemize lüzumlu olan kültür hareketlerinde önderlik ederken bence iki büyük kuvvete dayanmıştır:

1) Vatan ve millet sevgisi ile üzerine aldığı işlerde mesuliyeti tam manasiyle benimsemek,

2) Bizzat kendi meslekî bilgileri dışında diğer bilgileri okuyarak elde etmek, bilenlere (mütehassıslara) değer vermek.

Bu iki kuvvet Atatürk'ü başarıya ulaştırmıştır. Onun içindir ki, bu kültür önderliği hareketleri bugün dahi bizleri meşgul edecek konulardandır.

Seminer programımızda görüldüğü gibi tebliğ konularını dört gurupta topladık. Bunlar üzerinde tartışılırken zamanımızın ilerleyen hareketleri elbet gözönünde bulundurulacaktır.

Sözlerimi Atatürk'ün güzel bir fikir ifade eden sözü ile bitireceğim:

"Mesudum, çünkü muvaffak oldum".

diyor ve buna ilave ediyor kendisi: "Bir insan hayatında büyük bir muvaffakiyet kazabilir, fakat yalnız onunla övünerek kalmak isterse, o muvaffakiyet de unutulmaya mahkûmdur. Onun için çalışmak ve daima muvaffakiyet aramak herkes için esas olmalıdır".

İşte Atatürk'ün bu esas fikirlerine göre, insan inandığı ve milleti için faydalı bulduğu her işte muvaffakiyet için çalışmayı hedef tutunca mesut olmanın yolunda yürümüş oluyor demektir. Bizim bu seminerimizde de fikirlerimizi tatmin edici bilgilerle besler ve her birimiz, mesuduz çünkü bu işte muvaffak olduk diyebilirsek huzur ile birbirimizden ayrılmış oluruz. Bu temenni ile hepinizi saygı ile selamlarım.

TÜRK TOPLUMUNDA BİR KÜLTÜR DEVRİMİ OLARAK DEVRİMCİLİK

Prof. Dr. M. TAYYİP GÖKBİLGİN
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Atatürk'ün önderliği altında girişilen ve başarılan çeşitli kültür devrim hareketi vardır: Öğrenim müesseselerinde vahdet, tahsilin münhasıran millî karakter alması, Türk hukukunun skolastik mihverinden çıkarılarak modern ve medenî bir niteliğe kavuşturulması ve bu arada Kanunu Medenî ile kadınlara sosyal ve kültürel hayatta aktif bir rol verilmesi, kadın haklarının tanınarak siyasî haklara sahip ve her sahada erkekler ile eşit bulunmaları, Türk dili ve Türk tarihi sahasındaki devrimleri birinci plânda sayılabilecek olanlardır. Ayrıca halkçılığın, halka inmenin ve ona bizzat egemen olma şuurunu aşılamanın bir demokrasi ve kültür devrimi niteliğini taşıdığını söyliyebileceğimiz gibi, toplumda dinamizm yaratma, Türk toplumunun reformist bir karakter almasını sağlamak, kısaca, devrimcilik felsefesini toplumda hâkim ve geçerli tutmak sorunu da bu konunun içinde mütalaa edilmek gerekmektedir. Bu görüşün en birinci delili, Atatürk'ün hemen İstiklâl savaşını müteakip, devletin ve onun icra organlarının yönetiminde derhal devrimcilik ilkesini de diğer ilkeler gibi (Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Milliyetçilik, Lâiklik) yurdun ve Türk milletinin yüksek menfaatlerini sağlayacak bağlayıcı bir prensip olarak ilân etmesi ve önderlik ettiği sürece bu ilkeye de tamamen sadık kalması keyfiyetidir. Atatürk'ten sonra da devrimcilik ilkesi çok defa kültür alanında da yüksek bir mefkûre (ideal, ülkü) olarak telakki edilmiş ve tatbik sahası bulmuştur. Türk devrim tarihi derslerinin üniversite ve yüksek okullara konulması, Türk Devrim Tarihi Enstitüsünün bir kanunla üniversite faaliyetleri içine alınması, kültür devrimlerinin devrimcilik ilkesi ışığı altında gerçekleştirilmesine çalışılması, böylece,

Türk toplumunda devrimcilik dinamizminin her zaman mevcut olması sağlanmıştır.

Atatürk, daha Cumhuriyetin ilânı senesinde, 1923 de bir münasebetle, bu ilkeyi bir hayat davası olarak nitelenmiş ve "Teceddüt vâdisinde duracak değiliz" demişti. Bunun gerekçesini de büyük bir isabetle "Dünya müthiş bir cereyanla ilerliyor, biz bu ahengin dışında kalabilir miyiz?" diyerek açıklamıştır. Ona göre, memleket behemahal "medenî, asrî, müteceddit" olacaktır. Burada kullanılan müteceddit kelimesini mütemadiyen yenileyici, devrimci anlamında kullandığı muhakkaktı. Çünkü bu yolda asla durmayı caiz görmüyordu, kabul etmiyordu ki, Atatürk 'ün sağlığında da, öldükten sonra da Türk aydınlarının mütemadiyen, Türk devrimleri henüz son bulmamıştır, baş döndürücü bir hızla normal seyrini takip ediyor, demeleri bunun neticesi idi. Bu gerçeği, Mustafa Kemal, değişik bir ifade ile 1924 de, Cumhuriyetin ilânının yıl dönümünde, ideal, ülkü anlamları ile birlikte devrimcilik kavramını da hedef tutarak, "Mefkûreyi dimağında daima canlı bulunduranların attığı kuvvetli ve maddî adımlar esersiz kalmamıştır" dedikten sonra şöyle belirtmişti: "Fakat her hatveyi kısa ve na-kâfi görmek, her an daha uzun ve mütevali esaslı adımlarla ileriye yürümek bütün vatandaşlarca esas meslek addedildikçe israf olunan uzun asırların zayiatını nisbeten az zamanda telâfi olacağı kanaatindeyim". Burada, şüphesiz ki, her adımı kısa ve kifayetsiz görmek ifadesi, devamlı ve köklü adımlarla ileriye yürümek sorununun herkesce esas bir hayat görüşü sayılması anlamında devrimcilik felsefesinden başka bir şey değildi ve alınan sonuçlardan yani devrim hareketinden bir adım gerilemenin "hiç kimsenin bahis konusu bile etmeğe yetkili olamıyacağı kesin bir gerçek" bulunduğu ilâve olunuyordu. Elbette bu, kendisinin önderliği altında girişilen ve gerçekleştirilen kültür devrimlerini de kapsamakta idi. Nitekim hukuk alanındaki kültür devrimlerinde de devrimcilik psikolojisini ve felsefesini görmekteyiz. Cumhuriyet devrine gelinceye kadarki bütün reform hareketlerinde görüldüğü gibi, Atatürk devrimlerinin başlangıcında da eski hukuk ve onun mensupları yeniliğe, devrimci hareketlere karşı bin bir güçlük ve engel ihdas etmişlerdi. Türk özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinin başında Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluşu sıralarında; millî ve devrimci aynı zamanda gerçekçi tutumu eski hukukî ve ilmî esaslara aykırı sayan bazı tanınmış hukukçular görülmüştü. Bunların ilmî faziletleri mevcut olmakla beraber devrimcilik ruhuna, gerçek ihtiyaçlara karşı cephe almaları ile âdeta milleti aldatan bir tutumları vardı. Atatürk 1925 de Ankara Hukuk Fakültesinin

açılışı sırasında bu tutumu bütün çıplaklığiyle ortaya sererek, Türkiye Cumhuriyetinin gelecekteki hukuk yapısına şekil verecek gençlere şöyle diyordu: "Hayat-ı umumiyemizin yeni esasat-ı hukukiyesi nazarî ve tatbikî sahada tecelli ve tahakkuk edinceye kadar geçecek zamanı temin eden bizzat milletimiz ve onun inkılâbındaki yorulmaz ve yıpranmaz kuvvet olacaktır". Şu halde bizzat Türk milleti, Türk toplumunda yeni bir hukuk nizamının nazarî ve tatbikat sahasında gerçekleşmesinde, devrimci zihniyetle ve yorulmaz, yıpranmaz kuvvetiyle teminat sayılmakta idi ve böylece bu kültür devriminde devrimcilik karakteri bütün millete mal edilmiş oluyordu.

Bilindiği gibi, tekke ve zaviyelerle türbelerin kapatılması, her türlü tarikatlerle, şeyhlik, dervişlik, müritlik, çelebilik, falcılık, büyücülük gibi bir takım unvanların menedilip kaldırılması Cumhuriyet devriminin başlarında, Atatürk'ün önderliği altında gerçekleştirilen bir kültür devrimi idi. Bu suretle Türk toplumu iptidaî ve hurafeperest bir vasattan kurtarılmış, bazı riyâkâr, milleti atalete ve tembelliğe sürükleyen, hayat ve kaderleri üzerinde menfi bir rol oynayan bir zümrenin ortadan kaldırılarak uygar bir toplum düzeninde bulunması gereken sıhhatli ve rasyonel şartlar meydana getirilmiş oluyordu. Bu gibi unsurlar ve müesseseler Türk milletinin gerçek varlığını yüzyıllarca yanlış bir istikamette mânalandırmıştı, ve bu hale yeni Türkiye devletinde önem atfetmemek, ilerleme ve yenilik yolunda devrimler yapan Türkiye Cumhuriyetinde bunun tehlikesini sezmemek mümkün değildi. Atatürk'ün Büyük Nutkunda ifade ettiği gibi, böyle bir gaflet devrimcilik namına en büyük ve telâfisi imkânsız bir hata olurdu. O, kültür devrimlerinde hedef olarak "Türk milletini medenî dünyada lâyık olduğu mevkie yükseltmek" olduğunu ilân ettiği gibi, "Türkiye Cumhuriyetini sarsılmaz temellerin üzerinde her gün daha fazla takviye etmek" bulunduğunu da açıklamıştı. İşte burada ifadesini bulan temellerin her gün daha ziyade takviye edilmesi keyfiyeti, özellikle, devrimcilik ilkesini ortaya koymaktadır.

Her devrim bir aksiyon olduğuna göre, toplumda küçük veya büyük tepkiler uyandırır, her devrimin bir taraftarı vardır, bu, devrimcidir ve devrim ruhu onda bir mefkûre halindedir. Bir de devrim aleyhtarı vardır ve bunlar, devrim taraftarlarının muktedir oldukları bir anda ülkülerini herhangi bir suretle, inkılâp veya ihtilâl ile, tatbik sahasına koydukları ve gerçekleştirdikleri zaman itirazlar ve irticaî teşebbüslerde bulunmaktan geri durmazlar. Bu realiteyi belirten Atatürk, baş devrimci sıfatiyle ülkede devrimcilerine bunu birer vazife olarak göstermiştir. O, daha sonraları bu vecibeyi "büyük mef-

kûre" diye adlandırmış ve uğrunda çaba harcanan devrimciliği halkın kalbinde bir fikir halinden bir duygu haline geçirmeyi gençliğe öğütlemiştir. Ona göre, devrimciliğin ve devrimcilerin bir vazifesi de, kültür devrimleri içinde yer alan demokrasi kavramının ne olduğunu halka anlatmak idi. 1930 da İstanbul'da bir konuşma esnasında demişti ki, "bir takım kelimeler vardır ki, sık sık söylendiği halde hatta aydınlar arasında bile onu tamamen anlıyanlar çok değildir. Halkcılığın ne olduğunu, esaslarının neden ibaret bulunduğunu, halkçıların halka karşı ne gibi vazifeler yüklenmek zorunluğunda kalacaklarını birer birer izah etmek, açıklamak lâzımdır". Atatürk bu gerçekleri yüksek sesle söylemeyi de tavsiye ediyordu. Çünkü bilinen bir gerçekti ki, "yüksek ses imanın ifadesi olduğu vakit tesir yapmaktan hali kalmazdı".

Diğer yandan, Atatürk, her milletin devrimcilerini sosyal çevrenin baskısına ve ihtiyaçlarına tabi olarak ve aynı zamanda devrimin vuku bulduğu zamanına göre yaptığını söylemekle devrimcilik ilkesinde bir takım faktörlerin daima etkisi bulunacağını, yani, her zaman ve mekânda bazı şartların elverişli olmasiyle, devrim olaylarının tekerrürüne şahit olunacağını tespit etmişti. O, devrimlerin bir çok hallerde tepkiler yarattığını da bilmekte idi. Bu türlü menfî davranışlar, Atatürk'ün ifadesi ile "milleti kurtarıcı esaslı bir siyasetin tatbikatından memnun olmayacak kimseler" tarafından gösteriliyordu. 1931 de Cumhuriyet Halk Partisi yöneticilerine verdiği direktifte bu hususları belirttikten sonra diyordu ki "yüksek esasları göremiyerek veya görmek istemiyerek milletin bütün düşünce ve duyguları teşevvüşe ve taglite çalışılmıştı". Şüphesiz ki; burada işaret edilen "yüksek esaslar" milleti kurtaracak sosyal, ekonomik ve kültürel devrimleri kastediyor, bunları göremiyen kısır ve dar görüşlülerin de milletin fikir ve duygularını bulandırmaya, karartmaya, mugalata yapmağa kalkışanlar olduğunu açıklıyordu. Atatürk, aynı sene zarfında ve yeni seçimler münasebetiyle, Türk milletine yayınladığı beyannamesi devrimciliği kendi partisinin, yani o zamanlar bütün devlet ve millet kaderine sahip ve hâkim kıldığı organın değişmez ve bariz bir vasfı olarak ilân etmişti. Halkçılığı, Lâikliği, Devletçiliği de aynı değerde ilkeler sayarken bir noktayı daha belirtmekte idi. O da "mümkün olduğu kadar az zaman içinde millî refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek için milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerle, özellikle, bilhassa ekonomik sahada devleti fiilen alâkadar ve faal kılmak" meselesi idi. Bu beyandan anladıklarımız, evvelâ, kısa sürede başarılacak işin devrimcilik ile, saniyen , ekonomik alanda devleti

fiilen ve faal bir şekilde alâkadar kılmanın da devletçilik ile mümkün olabileceği keyfiyetidir. Bir kültür devrimi olarak, devrimciliğin bizzat ilim ve kültür müesseselerinde de Türk gençliğine bir vazife gibi tevdi edildiği görülmektedir. Buna tipik bir misal olmak üzere, Atatürk'ün 1935 de Mülkiye'nin kuruluş yıl dönümü münasebetiyle o devrin başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği yazıyı zikretmek mümkündür. O, bu yazısında diyordu ki: "Genç arkadaşlara söyleyiniz ki, Türk milletine, Türk Cumhuriyeti devletine karşı mecbur olduğumuz ödevler bitmemiştir ve bitmiyecektir. Bu dünyadan göçerek Türk milletine vedâ edecek insanların çocuklarına ve kendilerinden sonra yaşayacaklara son sözleri.. "Benim Türk milletine, Türk Cumhuriyetine; Türklüğün istikbaline ait ödevlerim bitmemiştir, siz onları tamamlıyacaksınız. Siz de sizden sonrakilere benim sözümü tekrar ediniz olmalıdır". Görülüyor ki, bu ödevlerin tamamlanması ancak devrimcilik ruhu ile başarılabilecektir. Mülkiye mektebi gibi bir müessesede, onun genç mensuplarından istenen ve beklenen şey, elbette memlekette gerçekleştirilmesine çalışılan kültür devrimine, genel olarak, devrimciliğe sadakatle bağlı bulunmalarıdır.

Kültür devrimini, Atatürk, yine aynı sene zarfında yeni milletvekili seçimleri dolayısiyle millete yayınladığı beyannamede daha açık ve veciz bir şekilde özetlemektedir: "Yüksek ve inkılâpcı bir kültür seviyesine varmak için, önümüzdeki yıllarda daha çok emek vereceğiz. Müspet ilimlerin temellerine dayanan güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar beden terbiyesinde kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli, kudretli bir nesil yetiştirmek ana siyasetimizin açık dileğidir".

Önder Atatürk devrimcilik ruhunu Türk gençliğine o derece kuvvetle aşılamak istemektedir ki, bu yolda durmak ve yorulmak olmıyacaktır. Yeni Türkiye'nin genç evlatları yorulsalar bile kendisini takip edeceklerdir. Çünkü ona göre, "İnsan yorgunluğunu yenebilecek manevî bir kuvvet vardır ki, işte bu kuvvet yorulanları dinlendirmeden yürütür. Dinlenmemek üzere yürümeğe karar verenler asla ve asla yorulmazlar. Türk gençliği gayeye, bizim yüksek idealimize durmadan, yorulmadan yürüyecektir". Atatürk bu sözleri ölümünden bir yıl önce 1937 de Ankara Halkevinde gençlere hitaben söylemiştir ve bu suretle devrimcilik ruhunu ve felsefesini Türk toplum hayatında âdeta perçinlemiştir.

Biz bu konuda son olarak, Atatürk'ün önderliği altında başarılan kültür devrimi kavramının içine, onun, insanlar ve milletler arasında,

bilhassa tarihî bağlarla birbirlerine çok yakın olan milletler arasında kardeşlik ruhunun ve barış ülküsünün gaye olarak bilinmesi hakkındaki görüşlerinin girebileceğini işaret etmek istiyoruz. Zira, Atatürk'ün 1937 de Tahran'da İran Şehinşahı Rıza Pehlevi Hazretlerine gönderdiği telgrafta belirttiği "Memleketlerimizin barış idealinde müşterek bir eseri olan Sâdâbâd misakının hepimiz ve dünya barışı için kudsî olmasını dilerim" sözleri bunun en kuvvetli ve veciz bir ifadesi idi.

KADIN HAKLARININ TANINMASI VE KÜLTÜR REFORMLARI BAKIMINDAN ÖNEMİ

M. SAFİNYA

Avukat ve bir özel lise müdiresi
İran Kadınlar Birliği İdare Heyeti Üyesi – İran

Sayın Bay ve Bayanlar!

Bu seminere iştirak etmek ve komşumuz ve dostumuz olan Türkiyenin büyük önderi Atatürk'ün ölüm yıldönümünde sizlere hitap etmek benim için büyük bir şereftir. Türkiye Cumhuriyetinin kaydettiği büyük ilerlemeler tamamen Atatürk'ün eseridir. Biz İranlılar, ilerlememizi aynı şekilde Büyük Rıza Şaha ve Majeste Mohammed Rıza Şah Pehlevi'ye borçluyuz.

Bugün sizlere kadın haklarının tanınmasından ve bunun İranlıların hayatındaki sosyal ve kültürel etkisinden bahsedeceğim. İranlıların Aryanların topraklarına ilk ayak bastıklarından beri yedi bin yıllık bir uygarlığın varisi olduğunu hepimiz biliyoruz. Bütün bu süre içinde kadınlar erkeklerine tarım işlerinde yardım etmek suretiyle memleketin ekonomisine katkıda bulunmuştur.

İran'ın 25 asırlık padişahlık devrine bir göz attığımızda, kadının bu uzun yıllar boyunca büyük şerefler elde ettiğini görürüz. Sasani devrinde, kızlar en yüksek tahsili yapabiliyordu ve Kosrov Perviz'in kızları Acem tahtına imparatoriçe olarak bu devirde çıkmıştı.

Bilindiği gibi, Müslümanlıkta devlet ve din birdir ve Mukaddes Kuran kadınlar ve erkekler için eşit siyasî, sosyal ve tahsil hakları vaz etmiştir. Kuran Hazreti Muhammedin politika ve hükûmette kadına yer verdiğini gayet açık olarak belirtmektedir. Müslümanlığın kadına tanıdığı siyasî hakların eşi başka hiç bir mezhep ve ırkta yoktur ve Kuranı Kerim sosyal bakımdan eşit olan kadın ve erkeğin bilgi edinme çabasının her ikisi için de önemli olduğunu ifade etmektedir.

Yanlış tefsir sadece kadınların medenî hakları konusunda, özellikle poligami ve boşanma konularında vuku bulmuştur. Kuranı Kerimin ana prensiplerine dönecek olursak, boşanma ve ikinci bir karı alma öyle şartlara bağlanmıştır ki, ancak insan üstü bir yaratık yerine getirebilir.

İslâmiyetten sonra siyasî ve tarihî değişiklikler kadın haklarının durumunu da değiştirmiştir. Buna rağmen büyük şahsiyetler olduklarını ispat eden meşhur kadınların isimlerine rastlamak kabildir. Firdevsi Şehnamesinde, diğer yazar ve şairler daha sonraları kadınların başarılarının şahitleri olmuşlardır.

İran'da anayasa kabul edilmeden kadınların nasıl yaşadığı ilginç bir konudur. Köylü kadınlar, bir yandan çiftliklerde erkeklerin yanında çalışmağa, öte yandan evlerinin işini görmeğe, çocuklarını yetiştirmeğe ve süt ve hayvan mamülleri hazırlamağa devam etmiştir. Sanayide, Yasd, Keşan, Kerman, İsfahan, Tebriz ve Kürdistanlı kadınlar kabiliyetlerini halı ve kumaş dokumakta göstermiş ve ellerinin emeğini dünyanın bütün sanat pazarlarına göndermişlerdir.

Bu devirde şehirli kadınlar zamanlarının çoğunu haremde geçirmiştir. Buna rağmen anayasa ile birlikte, onlar da harekete geçmiş ve bazıları davanın kazanılması için mücevheratını satmaktan bile çekinmemiştir.

İran'da anayasanın kabulünden sonra erkeklerin ve kadınların eşit haklara sahip oldukları ilân edilmiştir. İtiraf etmelidir ki, bugün İran ilerleme yolundaki bütün başarılarını Büyük Rıza Şaha medyundur. Bu büyük önderin en önemli başarısı eğitim devrimi olmuş ve bu sayede milyonlarca İranlı yirminci yüzyılın getirdiklerine kendilerini hazırlayabilmişlerdir. Rıza Şah, kadınların tahsile ve kültüre erkeklerden daha çok ihtiyacı olduğuna inanmış ve 1932 de toplanan ve onyedi ülkeden delegelerin katılmış olduğu İkinci Kadınlar Kongresinde, kadınların eğitimi konusunun kadınlara tanınacak siyasî haklardan daha önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

1936'da Üniversitelerin kapıları kadınlara açılmış ve Üniversiteden mezun olanların teşkil ettiği kuvvet yürütülmekte olan davaya büyük bir güç olarak katılmıştır. Ancak fen, politika ve hukuk tahsillerinin kadınlar için yasaklanmasına devam edilmiştir. Fakat zamanla, ve Majeste Şehinşah Muhammed Rıza'nın gayretleri sonucunda bu mâniler de ortadan kalkmış ve tahsilli anneler aileleri için daha mutlu ev hayatı temin edebilmişlerdir. Ailelerin ekonomik standartları yük-

selmiş ve kadının sadece ev hayatında değil, eğitim ve sağlık alanlarında mutlak surette elzem olduğu anlaşılmıştır.

İranlı kadınlar hâlâ siyasî özgürlükten mahrumken 1962'de Behmen'de Majeste Şehinşah Muhammed Rıza altı kraliyet tasarısını kamu oyuna sunmuştur. Bunlar toprak reformu, eğitim ordusu, işçilerin fabrika kârlarına ortak olması, seçim kanununun ıslahı vs. dir. Kadınlar, bir gün evvel kazandıkları oy hakkını kullanarak bu tasarıları desteklemekle minnettarlıklarını belirtmişlerdir. O gün İranlı kadınlar siyasî haklara tam olarak sahip olmağa lâyık olduklarını isbat etmiş ve bu haklar kendilerine Majeste Şehinşah Muhammed Rıza tarafından 1962'de Esfend'de verilmiştir. Böyle yapmakla Şah babasının 27 yıl önce başlamış olduğu hareketi tamamlamış ve bunun sonucunda ülkenin nüfusunun o güne kadar siyasî bakımdan kaale alınmayan yarısını söz sahibi etmiştir.

Bundan sonra İran'da kadın hakları konusunda sayısız toplantılar yapılmış ve nihayet 1963'te Şehrivar'da ilk kadın köy muhtarı seçilmiştir. O günden bu yana 28 kadın daha muhtar, 7 kadın belediye reisi ve bir çok kadın da mahallî encümenlere seçilmişlerdir. Parlamentoya altı, Senatoya iki kadın girmiş, bir kadın da Eğitim Nezaretinin müsteşarlığına getirilmiştir.

Zaman geçtikçe, İranlı kadınlar siyasî örgütlere, mahkemelere, Deniz ve Hava Kuvvetlerine katılmışlardır. Kadınlar şimdi de Eğitim Ordusuna gireceklerdir. Bütün bu başarılar bir gerçeği ortaya koymaktadır: Majeste Şehinşah Muhammed Rıza dünyada cehalete karşı açılan savaşta muazzam bir rol oynamıştır.

Bu noktada, Prenses Eşref Pehlevinin gayretlerinden de bahsetmek gereklidir. Prenses Eşref'in önderliğinde İranlı kadınlar, İran Kadınlar Birliği'nde kuvvetlerini birleştirmişlerdir. Prenses cehalete karşı ve kadın haklarının kazanılması için yürütülen millî ve milletlerarası kampanyalara katılmıştır. Prenses Eşref'in daveti üzerine bu konularda birçok kongreler İran'da yapılmıştır. Prensesin, İranlı kadınların eğitilmesi davasındaki çabaları herkes tarafından bilinmektedir ve İran Kadınlar Birliği de bu konularda çok şey yapmıştır.

Majeste Şah Muhammed Rıza'nın ailenin durumu ve kadınların devamlı çabalarını yakından izlemesi sonunda ailelerin korunması ile ilgili kanun çıkarılmıştır. Bu kanun sayesinde hukukî bakımdan kadınla erkek arasında fark kalmayacak ve egoist ebeveyne karşı masum çocukların hakları korunacaktır. Bundan böyle boşanmaya mahkemelerin kararile ve çocukların bakımı teminat altına alınmak şartiyle izin verilecektir.

Rıza Şahın 20 yıllık, Majeste Şehinşah'ın 26 yıllık çabalarının kadınların durumu bakımından etkisi büyük olmuştur ve Majeste Kraliçe Farah'ın taç giymesile şahikasına erişmiştir. Şehinşahın bu büyük hareketi eski İranın geçmişteki haşmetini yeniden canlandırmıştır, ve İranın uzun tarihinde atılmış önemli adımlardan biri olarak hatırlanacaktır.

Kadınların toplumda lâyık oldukları yeri alması sadece benim memleketime mahsus değildir. Kadınların durumu bütün dünyada çok mutlu bir şekilde değişmiştir. Son yirmi yılda kadınların katettiği mesafe muazzamdır. Bugün bütün dünyada kadınları bütün haklı davaların ön safhalarında fedakârlıkları ve samimi kararlılıkları ile kudretli katkılarda bulunurken görmek kabildir.

Kadın gücünün doğması ve gelişmesinde harp tehlikesinin tehdidinden ve nükleer silah yarışmasından kurtulmuş, rekabetin yerine işbirliğine, nefretin yerine sevgiye, zulmün yerine şefkati koymuş bir dünyanın hayalini görebiliyorum. Bu öyle bir dünya olacak ki, orada ne fazlalık ne noksanlık, ne aşırı refah ne aşırı fakirlik, ne oburluk ne de açlık bulunacaktır.

Böyle bir dünyanın temelleri dünyada sulh ve insanlar arasında iyi niyet olacaktır. Kadınlığın serbest bırakılan ve gittikçe artan kudreti bana bu umutları vermektedir. Bu rüyamın gerçek olmasından başka bir dileğim yok.

Önemli pozisyonlarında temayüz eden kadınlarla iftihar ediyoruz, fakat bir-iki güvercinle yaz gelmeyeceğini ve kadınların çoğunun henüz uyanmamış olduğunu biliyoruz. Bunların uyandırılarak kağıt üzerinde kendilerinin olan hukukî ve sair haklardan istifade etmeği öğrenmeleri gereklidir.

Kadın teşkilatlarının görevi, tek tek kadınlara yaklaşarak istedikleri duruma gelmenin kendi ellerinde olduğunu ve buna hiç bir şeyin mâni olamayacağını anlatmaktır. Kadınların lehindeki kanunların gereği gibi uygulanması için çalışmak da onların görevidir.

Bütün kadınların anlaması gereken bir nokta daha vardır: Kadınlar büyük insan ailesinin fertleridir. Dış dünyada olup bitenler onların yuvalarını ve çocuklarını da etkilemektedir. Harpler, silahlanmalar, ekonomik krizler onlara da dokunmaktadır. Bunlar her yuvayı etkileyen problemler olduğu için kadınları erkeklerden daha çok ilgilendirmektedir ve bütün ülkelerde olduğu gibi kadın toplulukları tarafından geniş çapta ele alınmalıdır.

Beni dinlediğiniz için sizlere teşekkür eder, Seminere başarılar dilerim.

TÜRK DEVRİMİNİN MİLLÎ VE EVRENSEL DEĞERİ

Prof. Dr. HAMZA EROĞLU
Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Öğretim Üyesi

A- Türk Devriminin Millî Değeri

Türk devriminin amacı sona eren Osmanlı imparatorluğu yerine hür ve müstakil, yeni ve modern bir devlet kurmaktır. Yeni Türk devletini kurma amacı, Osmanlı devletinin tarihî vazifesini sona erdirmesiyle ortaya çıkmıştır. Millî durum, kaçınılmaz bir zorunluk olarak Türk milletini, "var olmak veya yok olmak" veya devrimin parolası olarak belirtildiği üzere "ya İstiklâl ya Ölüm" düsturu ile karşı karşıya getirmiştir. Türk devrimi bir doktrin hareketinin sonucu değildir ve bir doktrine de bağlı da değildir. Türk devriminin fikir yapısı tarihî olayların tam bir determinizme bağlanmasiyle, Osmanlı devletinin tarihî kaderine tabi olması sonucu önce bir vakıa ve bu vakıaya bağlı bir fikir olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı imparatorluğunun tarihe intikali, hür ve müstakil bir devlet olarak yaşamak azim ve kararında olan Türk milletinin devrim bir siyasî tercihi olmuştur. Hür ve müstakil, yeni ve modern bir Türk devleti kurmak devrimin amacı ve çağdaş uygarlık âleminde şerefli bir millet olarak yaşamak için keza ümidi ve dayanağı olmuştur. Milletlerin bağımsız yaşamaları devlet olmakla, milletin hukukî ve siyasî şahsiyet kazanmasiyle mümkündür. Yeni Türk devletini kurma fikri bağımsız ve özgür bir Türkiyenin siyaset ve hukuk alanında kıymet ve değer kazanmasıdır.

1789 Fransız ve 1917 Rus devrimlerinden farklı olarak Türk devriminde, devrim fikri hazırlığını yapanlarla onu aksiyon sahasında başaranlar aynı kişilerdir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Kurtuluş ve Millî Mücadele için tarih sahnesine atılışı sadece bir tesadüf veya cesaret işi değildir. Mustafa Kemal'i millî ihtiyaç ve zorunluklar ortaya çıkarmış, şahsında millet temsilcisini bulmuş, ümit ve geleceğini ona bağlamıştır.

Hazırlık safhasını tamamlayan Türk devrimi, ihtilâlle yeni bir yöne çevrilmiş, fikir aksiyonla güç ve kuvvet kazanmıştır. Türk devriminin aksiyon safhası uzun sürmüştür. Bunun başlıca sebebi, devrimin amacını eksiksiz gerçekleştirmek arzusundan ileri gelmiştir. İhtilâl anî bir patlama ile kendisini göstermemiş, 19 Mayıs 1919 dan itibaren yavaş yavaş gelişmiş, Amasya tamimi ile ilk defa belirli bir şekilde bir ihtilâl parolası olarak ortaya çıkmıştır. Devrimin amacına uygun ve yeterli bir gelişme yeni devletin kuruluşundan sonra, millî Bağımsızlık Savaşının kazanılması ile ortaya çıkmıştır. Amasya tamimi, Erzurum ve Sivas kongrelerinde, yeni devletin kuruluşunun temel yapısını teşkil eden prensipler millî hâkimiyet ve millî istiklâl olarak dile gelmiş, beyannamelerin, kararların esasını teşkil etmiştir. Lâiklik ve batılılaşma prensiplerinin bu kararlarda yer almamasının başlıca sebebi Anadolunun yer yer işgal altında oluşu ve Halife-Sultanın halk kitlesi üzerinde dinî temele dayanan manevî nüfuzudur.

Devrimin aksiyon safhasını iki kısımda inceleyebiliriz. I. nci devre 19 Mayıs 1919 dan başlar 23 Nisan 1920 ye kadar yani devletin kuruluşuna kadar devam eder. Bu devrede Millî Mücadele harekete geçmiş, şuur kazanmış, haksızlığa, esarete ve kötülüğe karşı isyan etmiştir. I. nci devrenin sonunda ihtilâl başarıya ulaşmış ve seçimle iş başına gelen bir millî meclis seçilmiştir. Böylece ihtilâl içerde meşruluk kazanmıştır. Ancak yeni kurulan devletin toprakları, işgal altındadır. Devletin beşerî unsurunu teşkil eden millet henüz bir birlikten mahrumdur. Devletin istiklâli ise işgal dolayısiyle henüz gerçekleşememiştir. 23 Nisan 1920 de kurulan yeni devleti, hür ve müstakil devleti, modern devleti gerçekleştirmek için mücadeleye devam etmek, silâhlı başarıya erişmek gerekmiştir. İhtilâlin ikinci safhası, İstiklâl zaferinin sona erişinden ve bu zaferin hukukî ve siyasî alanda tevsik eden Lozan başarısı ile tamamlanmıştır.

Devrimin üçüncü safhasını, ihtilâlle yıkılan, sarsılan ve bozulan eski düzenin yerine yenisini koyma, topluma yeni bir yön verme teşkil eder. Türk devriminin üçüncü safhası reformlar safhasıdır. Toplum hayatında ve devlet hayatında önemli reformlar ve gelişmeler bu devrede gerçekleşmiştir. Dar anlamı ile devrimler bu safhada başarıya ulaşmıştır. Türk devriminin özelliği icabı, modern devlet kurma ve yaşatma amacı toplum hayatında devamlılığı ve daimiliği gerektirdiğinden, bu devre yeni Türk devletinin varlığı ile kaimdir. Yeni devlet hür ve müstakil bir devlettir, modern bir devlettir. Devletin bu niteliği devam ettikçe, devlet hayatında ve Türk toplumundaki

gelişmeler, devrimcilik umdesi ile bağdaşarak, devleti ve toplumu hep ileriye yönetecek ve yeni düzen kurularak millî ve medenî ihtiyaçlara cevap vererek devlet hayatına paralel olarak devrimde devam edecektir.

Lozan'dan sonra yıkılan, bozulan eski düzenin yerine yenisi, yeni düzen kurulmaya başlanmış, sosyal hayatın icaplarına uygun olarak topluma ve yeni kurulan devlete şekil ve düzen verilmeye çalışılmıştır. Modern devleti kurmak için sosyal bünye değişikliği bir zaruret halini almıştır.

"Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak, yerlerine milletin en yüksek medenî icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseleri koymuş olmak", Atatürk'e göre devrimi ifade etmektedir. Esas amaç asrî, medenî bir toplum haline gelmekti. Bu amaçla yeniden düzenleme devrinde eski, köhnemiş müesseselerin yerini yenileri almalı, yeni hayat görüşüne uygun bir düzen kurulmalı idi.

Devrim konusunda bizi düşündüren bir diğer mesele de devrimlerin bitip bitmediğidir. Geniş ve yaygın anlamı ile büyük Türk devrimi başlamış, aksiyon safhası gerçekleşmiş, yeniden düzenleme safhasında yeni fikir ve ideal olarak sosyal hayatın icaplarına uymuştur. Bir bütün olarak ele alındığında Türk devrimi başarı ile meyvasını vermiştir. Doktrine bağlı olmadığından, Türk devrimini de hayatın icaplarına, toplumun gelişmesine uyacak şekilde kabul etmek devrimin meyyaliyetinden, devrimci niteliğinden gelir. Ancak burada bir noktayı önemle belirtmek gerekir. Hayat icapları, ihtiyaçları olarak Türk devriminin temel prensiplerini değiştirmek mümkün müdür? Şayet sosyal hayatın icabı değişiklikler Türk devriminin temel yapısını sarsıyorsa ortada Türk devrimi kalmaz. Bir örnekle açıklayalım. Millet Türk devriminde bir gerçektir. Milliyetçilik prensibi de millet gerçeğinden hareket eder. Millet gerçeğini ortadan kaldıran, milliyetçiliği reddeden bir akım , ne olursa olsun, Türk devriminin temel prensiplerine, Atatürkçülüğe aykırıdır. Bu akım Türk devriminin temel prensiplerini inkâr ve reddeceği için Türk devriminin devrimcilik ilkesi ile de bağdaşamaz.

Buna karşılık demokrasi, Türk devriminin temel yapısında vardır. Ancak bütün belirtileriyle gerçekleşememiştir. Demokrasinin gerçekleşmesi Türk devriminin temel prensiplerine uygun bir gelişmedir. Kezâ 1961 Anayasası ile kaydedilen gelişmeler de Türk devriminin temel prensiplerine uygun gelişmelerdir.

Türk devrimi ile bir millet tarih sahnesine yeni bir ruh ve yeni bir zihniyetle çıkmış, yeni hamlelerle başarılar elde etmiştir. Devrim hayat hamlemizin kaynağı, yaşama iç güdümüzün temeli olarak yeni kurulan Türk devletine varlık ve devamlılık gücü kazandırmış, geleceğe ümitle bakmanın güvenini vermiştir. Türk devrimi, Türk milletinin hayat gücü ve anlayışı olarak Türk gerçeğine dayanarak, toplum problemlerini çözme ve topluma değer kazandırma imkânlarını araştırmıştır.

Türk devriminin dinamik niteliği, hayat gerçeklerine uyan yönü, devrimi günlük dar fikir kalıpları içinde değerlendirmenin imkânsız olduğunu ortaya koymuştur. Devrimle Türk milleti siyasî ve hukukî topluluk olarak modern bir devlet, sosyal yönüyle de ileri ve medenî bir toplum olmuştur. Devrim, Türk toplumu içinde insanı değerlendiren, ona saadet ve huzur veren imkânları araştıran bir vasıta ve amaç olmuştur.

Türk devriminin millî değeri, millet gerçeğini bulup çıkarmasında ve onu işlemesinde görülür. Millet Türk devrimine göre, hukukî siyasî, sosyal ve tarihî bir gerçek olarak ele alınmış, millete bağlı olarak milliyetçilik de ilmî açısından değerlendirilmiştir.

Millî mücadelenin bütün niteliklerinin millî oluşu, millî hâkimiyet, millî istiklâl gibi temel prensiplerle bir milletin varlık davasını ortaya koymuştur. Milliyetçiliğin yanı sıra yer alan batılılaşma milliyetçiliğin medenî ve insanî hüviyetinden ileri gelmiştir. Türk devrimi yönünü tümcü karakteri ile batıya çevirmekle, daha doğru deyimle devlet ve toplum hayatını ilgilendiren her alanda modernleştirme ile yeni bir ruhun, yeni bir zihniyetin ve yeni bir fikrin baş âmili olmuştur.

Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya'nın deyimi ile, "Türk devrimi, Türklerin millet olma, millî şahsiyetlerini ve bağımsızlıklarını tanıtma, İmparatorluk içinde saplandıkları aşağılık duygusundan kurtulma çabalarının mahsulüdür. Bu hareketler yapılırken fert susmuş millet konuşmuştur".

Türk devrimi ile Türk milleti ve Türk toplumu dinî nitelik ve kisvesini terkedip, dünyevî ve beşerî ihtiyaçları karşılayan medenî bir toplum olma çabasını göstermiştir. Devrimle yeni Türk devleti modern, lâik bir devlet olmuştur.

Türk devrimi bir bütün olduğundan birbirine bağlı bulunduğundan her devrim veya reform bir diğerinin esasını ve başlangıcını teşkil eylemiş, devamlılık ve birbirine bağlılık kül halinde Türk devriminin özelliğini ortaya koymuştur.

Norbert Von Bischoff'ın deyimiyle, "Türk inkılâbı bir def'asında bile bir kopma ve durma kaydetmeyen bir devamlılık ile organik bir vahdet ve yaratıcı tabiatın kusursuz eserlerine benzeyen bir mahsul olarak doğmuştur".

Türk devrimi, ihtilâlle millî bağımsızlığı birlikte başarmış İnönü'nün deyimiyle, "ecnebî istilâsına ve Osmanlı nizâmına karşı çifte cepheli bir savaş" olmuştur. Millî egemenlik ve millî bağımsızlığın birlikte ve bir arada gelişmesi, Türk devrimi için bir avantaj olduğu kadar, hiç bir devrimde rastlanmayan bir özellik olmuştur.

Türk devriminin esas amacı demokrasi, demokratik rejim olmuş, bütün imkân ve vasıtalar demokratik rejimin yerleşmesi, gelişmesi için kullanılmış ve hazırlanmıştır. Türk devriminin dayandığı temel prensipler modern anlamı ile milliyetçilik, millî egemenlik, millî bağımsızlık, batılılaşma ve lâiklik her biri ayrı yönden ve hepsi bir arada batılı anlamı ile demokratik rejime değer veren ve ona yönelen prensiplerdir. Demokratik rejime yer ve değer veren ve demokratik rejimi bir amaç sayan Türk devrimi, siyasî anlamı ile hürriyetçi ve insan şahsiyetine değer vermesi bakımından da ileri fikirlidir.

Türk devrimi, muayyen bir sınıfın ve zümrenin ihtilâli olmadığı gibi, muayyen bir zümre ve sınıf lehine de yapılmamıştır. Bilâkis, Türk devrimi sınıf ve zümre imtiyazını yok etmekle, milletin malı olan egemenliği sultanın elinden, milletin hakkını gasbedenlerin ellerinden ihtilâlle, hem de millî bir nitelik yaşıyan ihtilâlle zorla almıştır.

Türk devrimi, millî bağımsızlığı elde etmekle ekonomik esaretten de kurtulmanın yolunu ve imkânını araştırmıştır. Millî ekonomi politikası gerçekleşebilmiş, servet terakümü millîleşmiş, dağıtımı ise millî hizmetlere yönelmiştir.

Türk devriminin millî bünyede yaptığı değişikliğin önemi, şumulü diğer devrimlerle yapılan mukayeselerle daha belirli bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

George Duhamel, Atatürk tarafından başarılan eserin özelliğine işaret ederek Türk devriminin İngiliz, Fransız, Rus devrimlerinin başardıklarından bambaşka olduğunu belirterek bu inkılâpların hiç birinin, meselâ dil ve yazı gibi konulara el atmadığını, ulusların bilim felsefesini, düşünce metodlarını değiştirmediklerini buna karşılık Türk devriminin Türk milletinin alınyazısını değiştirme yükünü üzerine aldığını açıklamaktadır.

Bu yargı Türk devriminin bir özelliğini ortaya koymaktadır. Devrim, diğer memleketlerde yayılan devrimlerden farklı bir nitelik

taşımaktadır. Meselâ sadece bir iktidar değişikliği, bir sınıf mücadelesi değil, sosyal bakımdan belirli alanlarda değişiklik değil, bir milletin kaderinin, alın yazısının değişikliğidir. Sosyal bünyede kökten, esaslı ve devamlı bir değişikliktir.

Türk devriminin ve onun sembolü olan Atatürk'ün eserinin, değerini ortaya koyması bakımından Norbert Von Bischoff'ın teşhisi dikkati çekmektedir.

"Mustafa Kemal'in kazandığı zafer o kadar büyük, dış politikada elde ettiği gayeler o kadar tamam, plân ile realizasyon bakımından elde ettiği muvaffakiyet, her türlü hesap ve tahminden o derece üstün ve milletini idare etmek selâhiyeti kendisi için o kadar meşru bir hale gelmiş bulunuyordu ki, Türk milleti için, karşısındaki davaların halli, Mustafa Kemal'in gösterdiği şekilden ve formülden gayri bir tarzda cerayan edemezdi".

Özlüce, Türk devrimi bir millî değerler manzumesidir.

B- Türk Devriminin Evrensel Değeri

Türk devriminin evrensel değerinden bahsedebilmek için, devrimin milletlerarası plânda olumlu sonuçlarını tespit etmek, ortaya çıkarmak gerekecektir. Devrimin üniversel değeri millî sınırlar dışındaki tesirleriyle, verdiği meyvelerle kendisini gösterir. Türk devriminin milletlerarası plânda değerlendirilmesi çeşitli yönlerden ele alınabilir.

1- Batı dünyasında Türk devrimine karşı genel olarak II nci Cihan harbine kadar uyanan ilgi, Türkiye'nin köklü bir hamle ve değişiklik yaparak Batı medeniyetine katılması ve bu medeniyeti bir ortak medeniyet olarak benimsemesidir. Batılı yazar ve politika adamları Türk devriminden doğu âleminden bir kader alın yazısı değiştirir gibi, Batı medeniyetine yönelmesini bir takdir, hayranlık ve büyük bir başarı sayarak bahsetmişlerdir. Meseleyi sadece Türkiye için incelersek, üniversel değerden bahsedemeyiz. Ancak Türkiye'nin tuttuğu yol bütün milletlere örnek olmuştur. Batı medeniyeti bir müşterek medeniyet olarak öngörülmüş Türkiye örneği diğer siyasî toplumların kalkınmasında yükselmesinde gözönünde bulundurulmuştur.

Türk devrimi, büyük Atatürk'ten ilham alarak meseleyi şöyle ortaya koymuştur. 1- Batı medeniyeti müşterek bir medeniyettir. Hıristiyanlığın malı değildir. 2- Medenî olmak için mutlaka batı medeniyetine yönelmek lâzımdır.

Büyük Atatürk bu fikirleri aşağıda işaret edildiği üzere belirtmiştir:

"Memleketler muhteliftir. Fakat medeniyet birdir. Ve bir milletin terakkisi için de bu yegâne medeniyete iştirak etmesi lâzımdır".

"Memleketimizi asrîleştirmek istiyoruz. Bütün mesaimiz Türkiye'de asrî, binaenaleyh garplı bir hükûmet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de garbe teveccüh etmemiş millet hangisidir".

Prof. Suat Sinanoğlu bu konuyu, "Atatürk inkılâbı böylece batılı olmayan toplulukların tutacakları yolu göstermekle insanlığın manevî evriminde yepyeni ve çok mühim bir safha açmıştır" diyerek Atatürk inkılâbının üniversel değerini ortaya koymuştur.

Habib Burgiba, "Onun (Atatürk'ün) ölmez eseri, egemenliklerini elde etmiş milletlerin kaderlerine hükmedenler için ışıklı bir örnek ve bir ilham kaynağı olarak kalacaktır" demekle devlet adamlarına Türk gerçeğinden alınacak derslerden bahsetmiştir.

Türkiye batı medeniyetine yönelmek için devrim yapmak zorunda idi. Tedricî tekâmül aradaki mesafeleri kapatmıyordu. Sıçramak, hamle yapmak zorunda idi. Batıyı zihniyeti ve hür düşüncesi ile alacaktı.

2– Türk devrimini milletlerarası plânda değerlendiren bir diğer olay da, milletlerin kurtuluş hareketlerine örnek olması, hürriyet mücadelesi yapan milletlere kurtuluş aşkını ve zaferini aşılamasıdır. Bu konunun doğu ve batı bakımından değerlendirilmesi farklılık arzeder.

Yeni Türkiye Kurtuluş Mücadelesi ile Birinci Cihan harbi galiplerinin tahakküm zihniyetine ilk karşı duran, bunların kurmaya çalıştıkları dikta sistemini ilk yıkan devlet olmuştur. Batıda, Almanya, Avusturya, Bulgaristan, Macaristan ve İtalya'da, Türkiye Birinci Cihan harbi galiplerine boyun eğmeyerek ilk zafer kazanan devlet olduğu için takdir edilmiş, galipleri dize getirdiği için diğer devletlere de örnek olmuştur.

Örneğin Berlin - Alman Ajansı da, Atatürk'ün memleketi kurtarmak ve millî bir geleceğin temellerini atmak için mücadelesini takdirle anarak bu amaçla Cenevre metotlarını benimsediğini, buna karşılık mücadele metodunu seçtiğini açıklamaktadır. Keza Alman Ajansı, "Almanya, Atatürk'ün eserine ve mücadelesine hayrandır. Onda, tarihî eseri, hürriyeti seven bütün milletler için bir sembol olarak kalacak kudretli bir şahsiyet görmektedir" diye açıklamada bulunmaktadır.

Hürriyet ve bağımsızlık mücadelesi yapan doğunun -Asya ve Afrika'nın- büyük Atatürk'e ve eserine karşı, bağlılığı, batıdan farklıdır. Doğu istiklâl mücadelesi yapacaktı, istilâcıya karşı, emperyaliste karşı savaşacaktı. Gönlünde bir millî kahraman, idealinde bir kurtarıcı Mustafa Kemal arıyordu.

Çin Cumhurbaşkanı Çan Kay Şek, 10 Kasım 1963 de "Atatürk'ün hayatı ve eserleri sadece Türkiye için değil, fakat dünyanın bütün hür milletleri için bir ilham kaynağı olmakta devam edecektir" diyerek Atatürk'ün ve Türk devriminin gerçek değerini ortaya koymuştur.

Pakistan Cumhurbaşkanı Eyüp Han, 10 Kasım 1963 de yayınladığı bir mesajında Büyük Atatürk'ün gerçek şahsiyetini ortaya koyuyor ve onun millî hudutlarını çok ötesinde yaygın tesirinden bahsediyor.

"Atatürk yalnız bu asrın en büyük adamlarından biri değildir. Biz Pakistan'da O'nu, gelmiş geçmiş bütün çağların en büyük adamlarından biri olarak görüyoruz. O, yalnız sizin milletinizin sevgili lideri değildi. Dünyadaki bütün müslümanlar gözlerini sevgi ve hayranlık hisleriyle O'na çevirmişlerdi. O, Müslüman dünyasında yeniden siyasî uyanış istikâmetinde ileriye doğru cesur bir adım atan bir avuç insandan biriydi".

Norbert Von Bischoff, Türk devriminin önemini belirterek yeni Türk devletini doğuran Türk milletinin kuvveti ve iradesi olduğunu açıkladıktan sonra, bütün Asyalı milletlere kurtuluşun yolunu gösterdiğini şu sözleriyle dile getirmektedir:

"Türkler, bütün Asya milletlerine ispat etmişlerdir ki, Avrupadan daha çok ve daha kuvvetli toplara malik olmağa hiç de lüzum yoktur. Elverir ki, bu topların arkasında her şeye karar vermiş bir milletin iradesi bulunsun. Bu oldu mu, Avrupa'nın topları, kendiliklerinden susar. Bu suretle, Asyalı milletlerin kurtuluş davası, nihayet aslî esasına irca edilmiş, manevî sahaya nakledilmiş bulunuyordu. Bundan böyle bu davanın halli, bu milletlerin millî vicdan ve millî iradesinden başka hiçbir şeye tâbi olmıyacaktır. Asyalı milletlerin bu yolda ve bu istikamette inkişaf edecekleri zarurî ve muhakkaktır" ve yazar devamla, "Yirminci yüzyıl, Asya'daki Avrupa egemenliğinin sonuna şahit olacaktır. Bu sonun başlangıcında ise Türk kurtuluş hareketini görüyoruz".

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun belirttiği gibi, "Millî istiklâl sözü artık yeni bir hümanizmanın parolasıdır. Yirminci asrın son yılı, bir sonucu kurtuluş mücadelesiyle kapanacaktır ve ikinci bir Renais-

sance devri olan bu asra gelecek müverrihler Kemalizm asrı demekle asla tereddüt etmemelidirler".

3- Türk Devriminin bir diğer özelliği veyahut üniversel değeri özellikle İkinci Cihan savaşından sonra daha çok anlaşılmış ve ortaya konmuştur. Ekonomik ve sosyal bakımdan geri kalmış bir memleket batıya yönelirken, batı demokrasisine geçerken Türk devriminin deneyinden faydalanmanın yolunu aramıştır. Yeni istiklâlini kazanan ülke, hem de emperyalist batıya karşı istiklâlini kazanan bu ülke, komünizmin kucağına düşmemek için Atatürkçülüğe, Türk devriminin ışık tutan prensiplerine bağlanmıştır.

Prof. Maurice Duverger bu konuya ilgi ile bağlanmakta ve düşüncesini çok ilgi çekici bir makalesinde açıklamaktadır. Özetle denilebilir ki, az gelişmiş memleketlerin siyasal rejimi incelenirken doğu ile batı standartları arasında bir tercih bu memleketlerin kaderini Kemalizme bağlamıştır.

Duverger'ye göre, Kemalizm Türk tarihinin bir anı değildir, bir politik sistem tipi haline gelmiştir. Bu politik sistem henüz kat'î olarak tarif olunmamakla beraber, Üçüncü Dünya'nın yani Moskova veya Pekin'e yaklaşmayan, batıya doğru yönelmeyi arzulayan yarı gelişmiş memleketlerin, batı demokrasileri de pek işlerine gelmediğinden, onlar için Kemalizme sarılmak bir tercih sebebi olmuştur. Nüfusunun büyük bir çoğunluğu henüz okuma yazma bilmeyen , hayat standardı düşük olan bu memleketleri kısa zamanda batı standardına yükseltmek ancak Kemalizm tecrübesi kalkındırabilirdi.

Türk devrimi böylece batı medeniyetine, hürriyet ve insan şahsiyetine değer veren batı medeniyetine büyük hizmet etmiştir. Kemalizm veya Atatürkçülük geri kalmış memleketleri doğunun diktatoryal rejiminden kurtarmak batının hürriyet anlayışına yer veren demokratik rejimine geçirmeye hazırlamakla, geri kalmışlığın yükünü hamle ve devrimle atarak medenî insan topluluğunun şerefli bir üyesi olarak hizmete hazır bir toplum haline getirmekte, yirminci yüzyılın milletlerarası plânda değerlendirilebilen en önemli bir olayını ortaya koymuştur.

4- Türk devrimini milletlerarası planda değerlendiren bir diğer olay da, uyguladığı dış politika ile müşahede edilebilir. Yeni Türkiye barış politikası uygulamakla insanlık yararına çalışmış, barışı karşılıklı münasebetlerde temel saymış, Balkanlarda ve Orta Doğuda uyuşmazlıkları barış yolu ile çözümleyerek barışa hizmet etmiştir.

Türk devrimini milletlerarası alanda değerlendiren bir diğer olay da, hürriyet mücadelesi yapan topluluklara kurtuluş ümidi ve aşkı vermesi ve bu kurtuluşun yolunun da modern anlamı ile milliyetçilik akımı, millî siyaset ile mümkün olmasını gösterebilmesidir.

Türk devrimi milliyetçilik akımının değerlendirilmesi ve millî siyasetin uygulanması sonucu olarak bütün esir milletlere bağımsızlık dersi vermiş, onlara bağımsızlık ruh ve aşkı aşılamıştır. Kurtulabilecekleri ümidini verdiği gibi, kurtuluş imkânlarını da hazırlamıştır.

Türk devriminin evrensel değeri ortaya konulurken Profesör B. Lewis'in yaptığı açıklama dikkati çekmektedir. O'na göre, "Türkler dünyayı bir bütün olarak görmektedirler. Bu görüş ise, insanın toplum hayatı ve cihan hakkındaki görüşünü şekillendiren ve buna göre müessese ve düşünce yaratan bir kuvvettir. Bu şekilde yetişmiş bir insan toplumu ve dünyayı birbirlerini etkileyen parçalardan meydana gelmiş bir organizma olarak görmek iktidarına sahiptir".

Türk devrimi Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun söylediği gibi, "O, evrensel bir plâtform üstünde vuku bulmuş, umumî tarihin seyrine şâmil ve bütün insanlığın mukadderatiyle alâkalı bir geniş hâdisedir".

ATATÜRK VE ATATÜRK'ÜN DOĞU POLİTİKASININ ÖZELLİKLE HİNDİSTAN - PAKİSTAN KITASI YÖNÜNDEN ETKİLERİ

Prof. H. NAYYAR WASTY

Pakistan–Türk Kültür Derneği Başkanı–Lahore

Ondokuzuncu yüzyılın sonunda ve şimdiki yüzyılın başlarında Türkiye'nin etrafı düşman komşular tarafından çevrilmişti ve Türkiye'nin müstakil bir devlet olarak bekası tehlikedeydi. Büyük Osmanlı imparatorluğu çökmeğe başlayınca Avrupa Türkiye'yi "Hasta adam" olarak nitelemişti.

O günlerde Türkiye'nin düştüğü bu durum en çok Hindistan-Pakistan kıtasını etkiledi.

O devirlerde bugün doğu ve batı Pakistan'ı teşkil eden milyonlarca müslüman Türkiye'nin ittifak devletlerine karşı giriştiği tarihî istiklâl mücadelesinde Türkiye'yi desteklemiş, binlerce müslüman bu uğurda hapse atılmış ve bir kısmı hapiste ölmüştü. Bunların arasında Maulana Fakhis Ilahabadey unutulamaz. Maulana'nın hapsedildiği hücreye zehirli bir yılan sokulmak suretiyle Maulana öldürülmüştü.

İzmir'de Türkler vahşice kıyam edildikleri zaman Pakistan'ı bir hüzün dalgası kaplamış ve Türkiye Çanakkale zaferini kazandığı zaman bütün müslüman evleri donanmıştır.

O günlerde Ali kardeşler Pakistan ülkesinde geniş bir komite ağı kurmuştur. Maulana Muhammed Ali'nin "Arkadaş" adlı günlük gazetesi ile Maulana Zafos Ali Khan'ın "Zaminds" adlı gazetesi, Pakistan halkı o sırada özgür olmadığı halde, Türkiye'nin davasını desteklemiştir. Ali kardeşler ve Maulana Zafer Ali ayrıca bir tabibler heyeti ile Türkiyeye gelmiştir.

Bulgaristan Türkiye'ye aniden saldırınca şair İkbal müslümanlara aşağıdaki şekilde hitap etmiştir. Bu mısralarla İkbal kıta müslüman-

larına Bulgarlar'ın Türkiye'ye saldırışının yarattığı heyecanın insanların daldıkları uykudan uyandıracağını, onun için bunun kalbimizi kıracak bir şey olmadığını gerçekte fedakârlık ve kendine saygı hissimizin böylelikle denebileceğini anlatmaktadır ve İkbal Piri Hasan'ın İslâm'a karşı olduğunu görünce şu beyiti söylemiştir.

Piri Hasanı gördüm
Yaptıkları manasız
Konuşmaları faydasız

Başka bir yerde

Hazreti Peygamberin ahfadı olan Haşimi
Hazreti peygamberlerin dinin şerefini satıyor

Ve istiklâli için savaşan Türkler soğukkanlılıkla öldürülmektedir.

Fakat bu ciddi durum İkbal'i endişelendirmiyordu:

Şayet Türklerin üzerine dertler yağıyorsa üzülmeyin
Çünkü sabah binlerce yıldız söndükten sonra gelir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk Avrupa'nın hasta adamının kurtarıcısı olmuş ve durumu mahir, akıllı ve cesur bir şekilde tarihin akışını değiştirmiş ve Türkiye'yi ölmezliğe kavuşturmuştur. Atatürk Türkiye'nin haysiyetli ve kudretli bir millet olarak yaşayabileceğini ve dünya tarihinde önemli rol oynayabileceğini ispat etmiştir. Atatürk sadece Türkler için değil, istiklâl mücadelesi yapan bütün milletlerin ilhamı olmuştur.

Atatürk'ün güttüğü politikanın etkileri doğuda özellikle benim ülkemde duyulmuştur. Atatürk'ün yolundan giderek, Hindistan dahil olmak üzere, bütün Asya esaret zincirlerini kırmış ve Pakistan bu sayede varolmuşlardır.

Sonuç olarak Atatürk'ün başarılarını anlatan Maulana Zafer Ali Khan'ın şu beytini okuyacağım.

Şu habere sevinmemize şaşmamak
Hilâfet son bulunca Atatürk Türkiye'de parladı.

Atatürk'ün tespit ettiği siyasete uygun olarak İran, Pakistan ve Türkiye arasında siyasî ve kültürel ilişkiler kurulmuştur ve sonunda RCD doğmuştur. Bu dostluk Majeste Şehinşah Rıza Pehlevi, Ekselâns Cevdet Sunay ve Mareşal Eyüp Han dostluğu sayesinde daha da kuvvetlenmiştir.

TÜRK DEVRİMİNİN TOPYEKÜN KALKINMADA METOT OLARAK DAYANDIĞI PRENSİP GÜÇLER

Dr. ZİYA AKKAYA

Sağlık İdaresi Yüksek Okulu Öğretim Üyesi

Seminerin Sayın ve Değerli Üyeleri, Dinleyicileri,

20. yüzyılın ilk yarısında 1919-38 arasında, 19 yıl içinde gerçekleştirilen Türk devrimi, her şeyden önce geri bırakılmış bir milletin topyekûn kalkınması olayıdır.

Bu kadar kısa bir süre içinde gerçekleştirilen askerî, politik, sosyal, ekonomik ve kültürel başarılar ve onların hukuk nizamiyle kurulmuş bulunan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, o tarihlerde bazı yazarlarca "Türk Mucizesi" olarak nitelendirilmişti.

Yabancı milletlerce, fikir ve politika adamlarınca hayretle, gıptayla ve takdir ile karşılanan bu olay gerçekte, bir mucize değildi. Fakat bu olay, 150 yıldan fazla bir süreden beri Osmanlı fikir ve devlet adamlarının yaptığı ıslahat hareketleriyle, bir türlü geri kalmışlıktan kurtarılamayan Türk toplumunu, geçirilen denemelerden de ders alınarak, aklın egemenliğine dayanan, belirli bir felsefe ve cesurane bir metot ile, radikal bir şekilde, bu geri kalmışlıktan kurtarma hamlesi idi.

İşte, bu şekilde gerçekleştirilen topyekûn kalkınma devriminde, metot olarak dayanılan prensip güçleri, aşağıda şu şekilde sıralıyoruz:

I- Metodun Felsefe Prensip Gücü: İstiklâl savaşı dahil, yapılan bütün devrim hareketlerinde belirli bir felsefî görüş kesin bir şekilde ortaya konmuş, ve devrim süresince iç ve dış politikada bu felsefeden sapma olmadan, hiç bir tâviz verilmeden, ona titizlik ile bağlı kalınmıştır.

Bu felsefenin esası ise, toprak bütünlüğü dahil, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel bakımlardan hür ve bağımsız, ve tamamen millî

çıkarlara dayanan bir Türkiye'nin kurulması ve onun lâyık olduğu kalkınmaya ulaşmasından ibaret idi.

Böylece, devrimin hareket noktası ve dayanağı bu felsefe olunca hürriyet, bağımsızlık ve kalkınmamızı engelleyen her iç ve dış zincir koparılacak, o karakterde olan her şeye karşı konacak, diğer yandan bunları gerçekleştirecek her yeni şey kabul edilecekti. Binaenaleyh, devrimde yapılan her şeyin ve yeniliğin niçinlerinin cevabı, işte bu felsefe içinde saklı bulunmaktadır.

II– Doğmatizm ve Gelenekçilikten Ayrılma Prensip Gücü: Devrimin dayandığı prensip güçlerden en önemlisi, yukardaki felsefenin bir icabı olarak, din kurallarına ve geleneklere göre kurulup faaliyet gösteren devlet ve toplum düzeni yerine, halka dayanan, kaynağını akıldan, ilim ve bilgiden alan bir devlet ve toplum düzeni kurulmuştur. Bizler, bu prensip güç için "Lâiklik" terimini kullanıyoruz. İçerde ve dışarda lâyıkı veçhile, bazı çevrelerce anlaşılamayan bu prensibin esası: Devlet, toplum ve kişi olarak dine karşı olan veya dini reddetme değildir. Bilâkis, dini sosyal bir gerçek olarak kabul etmek, ve fakat manevî alanda tanrı-kişi ilişkileri şeklinde tanıyarak, bir sınır çizmekten ibarettir.

III– Devrimin Plânlı ve Bilinçli bir Stratejiye Malik Olma Prensip Gücü: Devrimin program ve bilançosunu ortaya koymada acele edilmemiş, her hareketin yapılacağı zaman ve sıra iyi düşünülüp, iyi plânlanmış ve uygun bir ortam beklenilmiş veya hazırlanmıştır. Meselâ, 1920 de yeni devlet, cumhuriyet esaslarına göre kurulduğu halde, buna son şeklinin ve cumhuriyet adının verilmesi için üç yıl beklenilmiştir. Ayrıca, 1922 de saltanat kaldırıldığı halde, halifeliğin kaldırılması iki yıl sonraya bırakılmıştır. Buna ait, daha pek çok misaller göstermemiz mümkündür.

Diğer yandan, genellikle, önce politik yapılı devrimler, sona sosyal ve ekonomik ve daha sonrada kültür devrimleri yapılmıştır.

IV– Devrimin İhtilâlci ve Radikal Olma Prensip Gücü:

Devrim, biraz da ihtilâlci karakterde olduğu için radikal (köktenci) olmuş, Osmanlı ıslahat hareketlerinde görülen, tek yanlı, ikici (düalist), tâvizci ve idareyi maslâhatçı (oportunist) görüş, ve uygulamalara yer verilmemiştir. Bu görüşle, çok taraflı olarak yapılan devrim hareketleri birbirini tamamlamış ve birbirine dayanak olmuşlardır. Bu ihtilâlci karekter sebebiyle, çıkan engeller derhal otoriter bir tutum ile yok edilebilmiş, ve böylelikle zamandan kazanılarak,

hızlı adımlar atılabilmiştir. Bunun en tipik misali, Hilâfetin kaldırılması için karar alamayan Şer'iye Encümenine, Atatürk'ün tehditkâr bir sözle müdahale etmesi ve derhal kalkması kararının encümende elde edilmesidir.

V– Devrimin Gerçekçilik ve Pratikçilik Prensip Gücü: Devrim hareketlerinin dayanağı olarak, son çağın teorilerinin keşmekeşini değil, ihtiyaçlardan doğma, bir gerçekçilik ve pratikçiliğin belirli esaslarını görüyoruz. Bu sebeple ütopilerden, fanatizmden, lüks ve gösterişten, taklitçilikten, peşin yargılardan, devrim taassubundan ve maceralardan uzak kalınmıştır. Bundan dolayı, toplumun içinde bulunduğu millî sosyal yapısı, ve millî çıkarlar neyi gerektiriyorsa onlar plânlanmış ve uygulanmıştır. Diğer yandan, ne isteyeceğini tam olarak bilemiyen geri kalmış toplumlar için yapılması şart bulunduğu şekilde, onun politik, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda ne istediği değil de, hayalinden bile geçmediği halde, istemesi gereken şeyler yapılmıştır. İşte, bu sayede teorilerin ve doğmaların çıkmazına girilmemiş, toplumun gerçek ihtiyacı olan şeyler yapılarak, bütün maddî ve manevî güçler birleştirilmiş ve bir hedefe doğru yöneltilmişlerdir.

Devrimin taklitçi olmadığına misal olarak, Fransız ve Sovyetler ihtilalleri hilâfına, Türk ihtilâlinin devlet bayrağını aynen muhafaza etmesi gösterilebilir. Ön yargı ve devrim taassubu taşınmadığına, dolayısiyle körü körüne her eski şeye düşman olunmadığına misal olarak da, Türk bayrağı'ndan başka, vakıf müessesesi, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) gibi bir çok sosyal yardım kurumlarının muhafaza edilmesi ve onların geliştirilmesi söylenebilir. Gerçekçiliği ve elâstikiliğine misâl olarak da, lâik bir devlet kurulduğu halde, din işlerinin de bir amme hizmeti olduğu görüşüyle, devlet bünyesinde Diyânet İşleri başkanlığı'na yer verilmiş olması ileri sürülebilir.

VI– Millî Ruh ve Heyecan, Millî Çıkar ve Millî Birlik Prensip Güçleri: Bu güçler eğitim ve propaganda yoluyla devamlı şekilde taze ve kuvvetli tutulduğundan, bunlar devrimin muharrik (dürtücü) güçleri olmuştur. Bu gün de, ekonomik ve sosyal kalkınmamızda, güçlere o günkü kadar ihtiyacımız vardır. Bu cihetle, bütün okullarda ve bilhassa yüksek öğrenim kurumlarında Türk Devrim Tarihi dersi yeni bir açı ve program içinde okutulmalı ve ayrıca, okul dışı kalmış insanlar da aynı konuda eğitilmelidirler. Bu amaçlara hizmet için de, kurulmuş bulunan Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün yeni bir şekil ve hamleye kavuşması için, bu müessese önemli şekilde desteklenmelidir.

VII- İdealist, Ülkücü ve Devrimci bir Kadroya Dayanan Prensibi Gücü: Devrimin başarılmasında en başta gelen bir faktör de, Mustafa Kemâl Atatürk gibi eşi bulunmayan bir dâhinin, lider ve önder olarak ortaya çıkması ve etrafına kendisi gibi devrimci, idealist ve ülkücü bir kadroyu toplamış olmasıdır. Devrim süresince, devrimcilik, ülkücülük ve idealistlik yukardan aşağıya, âdeta bir mit olarak işlenmiş ve bu uğurda hizmet gören bütün insanlar ve halk bu mit ile etkilenmişlerdir.

Özel ve kişisel bazı olaylarda tolerans gösterilmiş olmakla beraber, millî ve toplumsal konularda tolerans gösterilmemiş, iyi niyet, vatanperverlik ve yararlı hizmetlerine rağmen, fikrî kapasite ve felsefî görüşleri itibariyle devrime ayak uyduramıyanlar devrim kadrosundan çıkarılmışlardır. Devrimi sarsıntıya düşürmemek için buna elbette büyük zaruret vardı. Yapılanlar, kadrodan ve yukarıdan aşağı olmakla beraber, halka dayanmağa, ondan kuvvet alınmaya çok dikkat edilmiş, halkın nabzı elde tutulmuş ve yapılanlar ona mal edilmek istenmiştir.

SONUÇ: Yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız prensip güçlerin hepsi de birbirine bağlı, birbirine yardımcı bir bütünlük arzederler. Bu devrimi incelerken veya ondan yararlanmaya çalışılırken, onun bu yapısal bütünlüğü gözden kaçırılmamalıdır.

Türk devrimi, realist ve hümanist bir rönesans hareketi olarak, politik, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda, Türk toplumunun kalkınmasını engelliyen bütün hür düğümleri çözmüş, engelleri yok etmiş ve bütün kapıları açmıştır. Bunun için, gerekli hukukî, müessesevî düzeni kurmuş ve bunlar için gerekli felsefe, metot ve prensipleri ortaya koymuştur.

Fakat, henüz sosyal, ekonomik ve kültürel hedeflere ulaşılamamış ve nihaî sonuçlar alınamamıştır. Atatürk, 1933 yılında söylediği: "Yurdumuzu dünyanın en mâmur ve en medenî memleketleri seviyesine çıkaracağız" sözüyle, Türk toplumunun gelecekte vereceği sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınma savaşlarını kastetmişti. Bu savaşlar başarıldığı ve milletimizin kalkınması gerçekleştiği takdirde, Türk devrimi tamamlanmış ve hedefine varmış olacaktır.

Hızlı kalkınma başlangıcında, ve hatta yolunda olan, Türk halkı dahil, bütün milletlerin bu devrimin bir metot olarak dayandığı prensip güçlerini, felsefeyi ve yapılan devrim hareketlerini incelemeleri ve o büyük tecrübeden yararlanmıya çalışmalarının en akıllıca bir yol olduğu kanısında bulunduğumuzu söylerken, bizi dinlediğiniz için teşekkürlerimi sunarım

ATATÜRK VE TÜRKİYE'NİN MODERNLEŞMESİ

Prof. Dr. HALİL İNALCIK
Ankara Üniversitesi, DTCF Öğretim Üyesi

1922 Lozan konferansına delegelerimiz eşsiz bir zaferle gittiler. Fakat orada müzakereler açıldığı zaman batılı devletler Türkiye'ye eşitlik hakkı tanımak istemiyorlar bilhassa, Türkiyenin geri bir memleket olduğu noktası üzerinde duruyorlardı. Kapitülâsyonların ipkası için Ryan "Medenî kanun islâm mevzuatından alınmadır", Galli ise "Kanun-i Esasi, kanunların daima fıkıh ahkâmına uygun olmasını ister, muhtelif memleketlerde bile Mecelle ihticac olunur" diyordu. Başdelegemiz İsmet Paşa, Türk adliyesini övdüğü zamanda Curzon "yazık ki, bütün alemin bildiği üzere mesele böyle değildir" diye bunu istihza ile karşılıyordu. İşte o zaman Rıza Nur ve Münir beyler, Türkiyenin umumî ve asrî bir kanun neşredeceğini Barış konferansına bildirdiler.

Aynı tarihte Mustafa Kemal, Türk milletine şu sözlerle hitap ediyordu.

"Memleket behemehal asrî, medenî, müteceddit olacaktır. Bizim için bu hayat davasıdır". O gündenberi modernleşme, Türkiye için bir hayat davası, mücadelemizin ana meselesi olmuştur. Bugünkü meselelerimizin asıl kaynağı şüphesiz modernleşme davasıdır.

Sosyoloji, modernleşme kavramını, ileri-geri medeniyet, tekâmül ve terakki gibi değer hükümlerinden sıyırarak kültür değişimi kavramı içinde mütalaa eder. Bu da, Molinovski'nin umumî tarifini kabul edersek "bir cemiyetin mevcut nizamını, yani içtimaî, maddî ve manevî medeniyetini bir tipten başka bir tipe çeviren bir processusdür".

Türkiyenin Batı medeniyetini benimsemeğe çalışması içtimaî bir olaydır. Bir kültür değişimi olayıdır. Fakat bu değişme, Türkler tarafından bir modernleşme, yani daha mütekâmil, daha ileri addedilen

bir içtimaî düzen tipine geçiş telâkki edilir, bir değer hükmü taşır, muayyen bir attitude'ü ifade eder.

Öyle sanıyorum ki, bu nokta konumuzu tartışmada bizim için hareket noktası teşkil edecektir. Hemen işaret etmek isterim ki, Atatürk'ün radikal modernleşme fikri, yani yalnız maddî ve teknik unsurlarda değil, Türk cemiyetinde attitude'ı tayin eden hayat görüşünde topyekûn modernleşme kararı, tamamiyle haklı görünür. Atatürk'e kadar Türkiye'de, bilhassa geleneksel cemiyetin mukavemeti sebebiyle, modernleşmenin yalnız teknikte ve usullerde mümkün ve arzu edilir bir şey olduğu görüşü hakimdi.

Modernleşmede Atatürk ihtilâli topyekûn bir ihtilâldir. O, Batı'yı hayat felsefesi ile ve onun bütün sembolleri ve değer hükümleriyle benimsiyordu. 1925'de diyordu ki: "Medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı zihniyetiyle medenî olduğunu ispat ve izhar etmek mecburiyetindedir... Aile hayaliyle, yaşayış tarziyle medenî olduğunu göstermek mecburiyetindedir. 1927 de de "Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asrî ve bütün mana ve eşkâliyle medenî bir heyet-i içtimaiye haline isal etmektir. İnkılâbımızın umde-i asliyesi budur". "Beş altı sene içinde kendimizi kurtarmışsak bu, zihniyetimizdeki tebeddüldendir. Artık duramayız. Behemehal ileri gideceğiz".

Zihniyet değişikliği, topyekûn değişme işte bu kelimelerde Atatürk'ün radikal devrimci modernleşme fikri ifadesini bulmaktadır. Malinovski'nin tabiriyle gaye, Türk cemiyet düzenini, yani içtimaî, maddî ve manevî medeniyetini Batı medeniyeti tipine çevirmektir. Türkiye'yi batılı bir millet yapmaktır. Modernleşme, Atatürk tarafından asrîleşme, muasır medeniyet seviyesine erişme veya garplılaşma terimleriyle ifade olunmuştur.

1924 Şubatında dedi ki: "Medeniyete girmek arzu edip de garb'a tevecc0h etmemiş devlet hangisidir?." Şüphesiz modernleşme, zarurî olarak batılılaşma değildir. Bugün bir çok milletler, meselâ Araplar modernleşmek istediklerini, fakat batılılaşmak istemediklerini ilân etmektedirler. Bu fikirde olanlar Batı kültürünün mayasında tarihî hıristiyan kültürünü bulurlar ve ondan insanî ve aklî olan ilmi ve teknolojiyi ayırt etmek isterler. Ziya Paşa daha 1869 da: "Avrupalı'ya taklit ile ileri gitmek daiyesinde bulunduğumuz halde, Avrupa'da cari olan riayet-i kanun ve icrây-ı ahkam-ı mükâfat ve mücazat ve terakkî-i sanâyi ve tevsi-i ticaret ve temin-i hukuk ve usul-i meşveret-i milliye gibi esba-ı terakkiden hiç birini taklit etmeyip fakat tiyatro

yapmak, baloya gitmek, zevcesini kıskanmamak, taharetsiz gezmek misillû şeylerde tatbik-i harekete çalıştığımızı" ve ahlâk-ı milliyeyi bozduğumuzu yazıyordu. İşte bugün müslüman memleketlerinin bazıları aynı düşünceye tabidirler.

Şu halde Batı medeniyeti gerçekte nedir? Kültür ve medeniyet bahsinde olduğu gibi bu meselede de ancak bir yorumlama bahis konusu olabilir. Batı medeniyetini yorumlayanların bazıları onu, evvelâ topyekûn Batıya mahsus tarihî gelişmelerin doğurduğu içtimaî bir kompleks şeklinde telâkki ederler. Buna karşı başkaları, modern Avrupa'nın doğuşunda muayyen bir unsurun ağırlık noktası teşkil ettiğine kanidirler. J. Burckhardt'dan gelen bir akıma göre, modern Avrupa rönesans ve reform'dan doğmuştur. Bu hareketler, ferdiyetin geleneklere isyanı, ferdin duyma, düşünme, tapma ve yaratma çabalarında otoritelerden azade serbest gelişme iradesini temsil eder ve klasik kültürde bu ihtiyacına bir destek ve örnek bulmuştur. Böylece bütün tezahürlerinde yeni bir çağ, yeni bir Avrupa doğmuştur. Klasik kültürü hareket noktası olarak alan ferdiyetin galebesi modern Avrupa kültürünün kaynağı ve temelidir. Burada hemen ilâve edelim ki, bu yorum tarzı Türkiye'de de revaç bulmuştur. Modernleşme, bir Türk hümanizminin doğuşuna bağlanmıştır.

Bu cereyana bağlı olarak bazıları ilmî, rasyonel zihniyeti Batı medeniyetinin temel prensibi olarak belirtirler ve derler ki, Batı kültürünü Doğu kültürlerinden ayıran başlıca özellik, batılı insanın eski Yunanlı gibi insana ve kainata objektif bir gözle bakabilmesindedir. Olayları objektif bir şekilde müşahede ile rasyonel bir sisteme bağlama kabiliyetidir. Modern insan, devlet hayatından özel yaşayış tarzına kadar her şeyi rasyonel bir şekilde düzenlemeğe çalışır. Buna karşı Doğulu her şeyi mistik, majik, ilâhî bir sebebe bağlar. Onun gözünde Tanrı ile her hadise arasında doğrudan doğruya bir münasebet vardır. Bu sebepten o bizzat hadiseleri kontrol iradesini kendinde görmez. Halbuki batılı insan tabiî ve içtimaî muhitini kontrol kudretini kendinde görür. Onun içindir ki, batılı, doğulu ile temasında onun davranışlarını irrationel, fatalist olarak vasıflandırır. Atatürk'e gözlerimizi çevirelim. O, diyor ki: "Dünyada her şey için maddiyat için maneviyat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde bir mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delâlettir". "Memleketler muhteliftir, fakat medeniyet birdir. Ve bir milletin terakkisi için de bu yegâne medeniyete iştirak etmesi lâzımdır".

Atatürk için her hareketimize ilim zihniyeti, bütün kültüre şekil veren temel prensip ve bir hayat görüşü olarak hakim olmalıdır.

Batı medeniyeti bu insanî üniversel prensibin mahsulü olduğu için birdir. Bunun içindir ki O, devlet ve cemiyet hayatında, dünyevî yaşayışımızda, mistik ve ilâhî temele dayanan her türlü müessesenin hâkimiyetine son vermedikçe modernleşmenin mümkün olmadığına inanıyordu.

Türkiyenin, ilim zihniyetinin yerleşmesiyle modernleşeceği fikri üzerinde son yirmi yıl içinde bilhassa iki Türk düşünürü etraflı bir şekilde durmuşlardır. Ord. Prof. Aydın Sayılı'ya göre çağımızın en ileri ve en medenî cemiyetleri ilim zihniyetine tabî cemiyetlerdir. Zira ilim içtimaî şartları aşan objektif mahiyetiyle gelenekleri bertaraf eder. Cemiyete değişme ve dinamizm getirir. Bu cemiyetler yeni durumlara büyük bir intibak kabiliyetine haizdir. Ve bunun sonucu süratli ilerlemeler yaparlar. Bu incelemeler sonsuzdur. Keza ilim, ampirik teknolojiye karşı ileri bir teknoloji getirir ve cemiyetin istihsal gücünü ve refah seviyesini yükseltir.

Max Weber de rasyonelleşmeyi Batı medeniyetinin en belirli vasfı olarak görür ve Batı devlet kavramı üzerinde durur. Ona göre rasyonel devlet, Batı medeniyetine has bir kavramdır. Bu suretle batılı modern devlet cemiyeti, kitlenin refah ve saadeti gayesiyle rasyonel bir tarzda teşkilâtlandırma, toplulukların ziraî, sanaî, ticarî, ve içtimaî yapısını ve faaliyetlerini yakından kontrol eden ve düzenleyen, plânlaştıran bir devlet tipidir. Doğulu devlet, bunun tersine, her şeyi tabiat üstü kuvvetlere bırakan, içtimaî faaliyetleri mistik menşeden bir hukuka dayandıran sathî bir idare şekli temsil eder. Modern devlet, cemiyeti temellerinden kavrayan ve değiştiren bir kuvvettir. Geleneksel cemiyet ise, işleri kadere bırakan devlettir. İktisat tarihçisi Cunningham, modern devletin doğuşundaki şartları araştırır ve modern devletin, kilisenin iktisadî hayat ve hukuk sahasında müdahalelerini sınırlandırdığını, lâik bir hukuka dayanan ziyadesiyle merkezileşmiş bir idare yarattığını ve cemiyet içinde faaliyet sahasını genişletmiş olduğunu belirterek Weber'le birleşir. Böylece modern Batı cemiyetinin ana vasfını, onun iktisadî bünyesinde gören telâkkiye gelmiş bulunuyoruz. Bunlar modern devleti bilhassa bir refah devleti olarak anlamaktadırlar. Modern cemiyet ilâhi, mistik ölçülerle değil, müspet ekonomik ve sosyal ölçülerle tayin edilmektedir. Böylece modern bir cemiyetin vasıf ve şartları şunlardır:

1) Halkın ekseriyatının ihtiyaçları çok çeşitli, hayat standartı ve nüfus başına gelir miktarı, okuyup yazma nispeti yüksek;

2) İş bölümü ve içtimaî farklılaşma ilerlemiş olduğu gibi içtimaî

seyyaliyet en yüksek derecede ve bunu sağlıyan haberleşme, ulaştırma vasıtaları mütekâmil;

3) İlmî teknoloji bütün istihsal kollarında hakim, insan ve hayvan gücü yerine tabiat kuvvetlerinin istismarı gelmiş;

4) Emek karşılığı istihsal nispeti azamî, lüzumsuz emek ve servet israfı önlenmiş.

Bugün modern cemiyet karşısında, gelişmemiş geleneksel cemiyet mefhumu ortaya çıkmıştır.

Revaçta olan bir iktisadî gelişme teorisine göre, gelişmemiş cemiyetin en göze çarpan vasfı, yüksek nüfus artışı nisbetine karşı yetersiz gelir artışı ve bunun neticesinde daimî bir fakirleşmedir. Düşük hayat standardı ile beraber sermaye birikiminde yetersizlik, ilk ihtiyaçların tatminine münhasır basit bir yaşama tarzı, gelenekcilik geri cemiyetlerin vasıfları arasındadır. Modern cemiyetle geleneksel cemiyet arasında en büyük fark ilerleme temposundadır.

Atatürk, daha 1923 de Türkiye'nin modernleşmesi için refah devleti gayesini göstermişti. O tarihte İzmir'de toplanmış olan iktisat kongresinde söylenmiş olan şu sözler onundur:

"Bence halk devri, iktisat devri mefhumu ile ifade olunur, öyle bir iktisat devri ki, onda memleketimiz mamur olsun, milletimiz müreffeh olsun ve zengin olsun... Fakru fazilet bilmek felsefesine de iktisat devri hitam versin..."

1937 de daha açık olarak"Büyük davamız en medenî ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir... Bu teşebbüste başarı, ancak töreli bir plânla ve rasyonel tarzda çalışmakla olur". "Milletimize en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız". (1933)

Atatürk devrinde rasyonel devlet, ekonomik-sosyal hayatta terbiyede ve kültürde muayyen bir gaycye göre düzenleyici devlet mefhumunun uygulanmasına girişmiştir. Cemiyetin temellerine kadar inen bir devlet faaliyeti tamamiyle rasyonel metotlara ve rasyonel bir hukuka dayandırılmak istenmiştir.

HİLÂFET VE HİLÂFETİN İLGASI

Prof. Dr. ŞİNASİ ALTUNDAĞ
Ankara Üniversitesi, DTCF, Öğretim Üyesi

Atatürk inkılâplarının en önemlilerinden biri, hiç şüphesiz, 3 Mart 1924 tarihinde Hilâfet'in kaldırılmasıdır; çünkü bu inkılâp yalnız Türkiye Cumhuriyetini alâkadar etmekle kalmaz, bütün İslâm alemini ilgilendirir.

Sözlerime şu cümle ile başlamak isterim: Hilâfet dinî değil, dünyevî bir müessesedir. İslâmî itikat ve din problemleriyle bir ilişkisi yoktur; çünkü Hazret-i Muhammed daha Mekke'de iken, büyük davasını, yalnız din bakımından değil, aynı zamanda siyasî bakımdan ele almıştı. Bu sebeple Medine'de gelişen İslâmî camiaya, yalnız dinî bir topluluk değil, aynı zamanda siyasî bir teşekkül nazariyle bakmak doğru olur.

Hazret-i Muhammed, bu bakımdan hem bir peygamber, hem de devlet reisi idi. Bu sebepledir ki, İslâmiyet yalnız bir din olarak yayılmakla kalmadı, daha kurucusunun zamanında bir imparatorluğa doğru süratle yükselen bir devletin nüvesi atıldı; bu devleti "El-cihadu fî sebîli' l-Lâh" çerçevesi içinde genişletecek şartlar ve vasıtalar aranmağa başlandı. Bundan dolayı İslâmiyet de yayılışında tamamiyle yeni kurulmakta olan siyasî bir varlığın yapmak zorunda olduğu şeyi yaptı . Komşuları İran ve Bizans İmparatorluklarına baş eğdirecek, yalnız İslâmiyeti yaymakla kalmayıp, siyasî istiklâlini tanıtmak üzere askerî zaferler kazanmak için çalışacaktı.

8 Haziran 632 tarihinde Hazret-i Muhammed vefat etti. Müslümanlar, kurulan nizamın korunması ve sosyal düzenin temadisi için bir başbuğa ihtiyaçları olduğunu derhal anladılar. Müslümanlara bu konuda hitap eden Ebu Bekir, "muhakkak surette, devlet işlerini tedvir edecek, düşmanlarınıza karşı harp edecek ve sizi koruyacak bir

reise muhtaçsınız" demişti; fakat halk, hatta Sahabe ne yapacaklarını, kimi seçeceklerini, bu başbuğ ne gibi bir vazife yükleneceğini, hatta seçecekleri reise nasıl bir unvan vereceklerini dahi bilmiyorlardı. Fazla olarak, kendi aralarında bir takım hiziplere ayrılmışlardı. Her hizip, her kabile kendi reisini ileri sürüyordu. Halife diye bir mefhum henüz hatıralarda yoktu. Sonra bu seçilecek reisin, Ebu Bekir'in sözlerinden de anlaşılacağı veçhile, peygamberlikle tabiatiyle bir ilgisi yoktu ve olamazdı; çünkü Hazret-i Muhammed, "Hâtemu'l-Enbiya" idi. Şu halde, bu reis bütün İslâm ümmetinin siyasî, idarî bir başbuğu olacaktı. Kaldı ki, halifelere çok kere, "Emirü'l-Mü'minin" unvanı da verilmiştir ki, tam manasiyle dünyevî bir mefhumdur. Bu ikinci unvan da dikkat nazarına alındığı takdirde, halife yahut bu yeni başbuğ, bütün islâm milletlerinin müşterek siyasî, tabir caizse, imparatoru olacaktı.

Arzettiğim veçhile, hizipler dolayısiyle adaylar çoktu. Ansâr Sa'd Bin Ubâde'yi (Hazrec Reisi) seçmek istedilerse de, Evs ileri gelenleri ile anlaşamadılar. Toplandılar; fakat Evs taraftarlarından sesler yükseldi: "Hazreci iktidara getirdiğiniz takdirde, bundan size hiç bir şeref gelmeyecek, onları daima tepenizde bulacaksınız, Ebu Bekir'e bî'at ediniz". Muhacirler de esas itibariyle guruba ayrılmışlardı. Bunlardan Haşim Oğulları, bilâhara dördüncü halife olarak seçilen Ali'yi tercih ettiler. El-Abbas bu hususta önde gidenlerden idi. Bu hususta Ali'nin şu sözleri rivayet edilir: "Ey muhacirîn topluluğu, Muhammed'in Araplar üzerindeki sultanlığını evinden kendi evlerinize çıkarmayınız, onun ailesini halk üzerindeki makamından atmayınız, biz bu makama hak sahibiyiz; çünkü ehl-i Beyt'teniz". Muhacirînin diğer grubuna gelince, Ebu Bekir'e biat etmek istedikleri anlaşılmaktadır.

Kaynakların verdiği bilgilere göre, intihaptan önce seçim faaliyeti şu şekilde cereyan etmişti; Muhâcirînden Ali Bin Ebî Tâlip ve Zübeyr Bin Avvâm ve Talha Bin Ubeydullah Fatıma'nın evinde toplanmışlar; diğer Muhâcirler ise, Ebû Bekir'e gitmişlerdi. Bu sonuncu grup, bu hususta faaliyet gösteren grupların en çok çaba sarfedeni olmuştur.

Ebû Bekir ve Ömer, Ansârın Sakîfe'de toplandıklarını haber alır almaz, derhal bir grup Muhâcirîn ile oraya gitmişler ve Muhâcîrinin Peygambere intisapları bakımından en önde olduklarını ileri sürerek, Ömer'in de yardımiyle duruma hâkim olmuşlar ve Ebû Bekir'e biati sağlamışlardır. Yalnız Sa'd Bin Ubâde bunu kabul etmemiştir. Ertesi gün de mescitte halk bî'atını arz etmiş; ancak bazı Hâşîmiler bu-

nun dışında kalmışlardır. Bu suretle iki safhalı bir intihap (bî'at) olmuştur.

Ebû Bekir'in intihabı dolayısiyle irad etmiş olduğu nutuktan da, kendisini Peygamberin dünyevî vekili addettiğini istintac etmek kabildir. Ebu Bekir nutkunda ezcümle şunları söylemiştir: "Sizin üzerinize tayin edildim. İktidara gelişim en iyiniz olmam dolayısiyle değildir. Bu işi iyi tedvir edersem, bana yardım ediniz; kötü idare ettiğim takdirde beni buradan kaldırınız". Böyle bir sözün, kendisini Peygamberin dinî halefi addeden bir zat tarafından söylenemiyeceği aşikârdır.

Gerçi, itikadata ait eserlerde İslâm bilginleri, Hilâfetten uzun boylu bahsetmişlerdir; ancak Hilâfeti İslâm akaidi meselelerinden biri olarak değil, Peygamber Efendimizin ölümünden sonra zuhur eden fırka, tarikat ve bunların müntesiplerinin sırf siyasî gayelerle ortaya attıkları yanlış, hatta uydurma fikirleri çürütmek amaciyle, bu hususlar, ulemanın teliflerinde yer almış bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerîmde bu hususta bir izah yoktur. Bir direktif verilmiş değildir. Kur'an-ı Kerîmde, yalnız ümmetin meşveret ile idaresi hususunda direktif verilmekte, ekseriyete iktiran etmiş, adalet üzerine müesses, zulüm ve itisâftan uzak bir hükûmet tarzı ön görülmekte ve böyle bir idareye karşı halkın itaati istenmektedir. Kur'anda Halife ve İmâm tabirleri geçmekte ise de, bu ayetler cemiyetin düzenini sağlamak, anarşiyi bertaraf etmek ve adaletle hükmetmek gibi bir görev ve vazife anlamına gelmekte, başka bir tabirle adil ve halkın benimsediği hükümetin vazifelerini ifade etmektedir.

Halife, bilindiği veçhile, half kelimesinden gelmekte, arka, arkadan gelen manasını ifade etmektedir. İmam ise, önde giden, önde bulunan zat demektir. İmâmu'l-Müslimîn denildiği gibi, İmâm-ı A'zam da denir, küçük bir mescitte namaz kıldıran şahsa da imam tabiri kullanılır. Halife kelimesi Türkçemizde kalfa olmuştur. Osmanlı imparatorluğunda Maliye Bakanlığı anlamına gelen Defterdarlık'da mevcut bulunan otuz küsur büronun umum müdürlerine Hâce (Hoca, Hâcegân) unvanı verildiği gibi, bunların yardımcılarına da halife (Hacı Halife, Hacı Kalfa, Kâtip Çelebi) denirdi; hatta hâlâ her meslek ustasının yardımcısına kalfa tabiri kullanılır. Binaenaleyh bu kelimelerde yalnız dünyevî bir mana vardır. Bunlara bir kudsiyyet izaf etmek caiz olamaz, günahtır.

Sonraları, yalnız hükümdar manası kastedildiği takdirde, halife dar manada kullanılmakta, imam ise geniş bir mana taşımaktadır.

Yani halife aynı zamanda imamdır; fakat her imam halife değildir. Halifelere Emîru'-l Mü'minîn denildiği gibi, imama, İmâmu'l-Müslimîn de denir; ancak halife olmayan veyahut kendini halife addetmiyen hükümdarlara imam da denilebilmektedir.

Fakat bu suretle ve tamamiyle dünyevî sıfat ve salâhiyetlerle kurulan halifelik, daha ilk günlerinden itibaren, kendisinden beklenen bitaraflık, siyyanen adalet, "Müslümanlar kardeşdirler" prensiplerine ve görevlerine sadakat göstermiyeceklerini fi'len ortaya koydular. Hazret-i Muhammed'in zamanında İslâmiyeti kabul edenler arasında Peygamberi din ve dünya reisi olarak tanımak istemiyen birine veyahut bir partiye rastlanamayacağı şüphesizdir. Halbuki daha "Hulefâ-yı Raşidîn" adiyle anılan ilk dört halife devrinde bile, siyasî partiler meydana geldi; daha dün büyük bir ideal peşinde koşan, bu uğurda omuz omuza döğüşen müslümanlar, biri birini boğazlamağa başladılar. Bu dört halifeden üçünü şehit ettiler. Bunlar din uğruna mı yapılmıştı? İşte Cemel Vak'ası, Sıffin Mücadelesi. Bunlar din uğruna mı yapılıyordu? O halde halifelerde, halifelikte başlangıçtan itibaren dinî bir kutsallık, bütün vicdanlara hitap eden ruhanî, ulvî bir sıfat, bir kudret mevcut değildi. Bunu, arzettiğim gibi, İslâmiyete halifeliğin klâsik, cumhuriyet devrini teşkil eden ve İslâm alimleri tarafından Peygamberin hakikî, dünyevî vekilleri addedilen dört halifenin üçünün müslümanların kurduğu siyasî partiler tarafından, tam manasiyle Makyavelist bir zihniyetle şehit edilmeleriyle kati olarak anlıyoruz.

Sonra Hulefâ-yî Raşidin'in sonuncusu olan hazret-i Ali'nin devrinde arzettiğim gibi, siyasî partilerin mücadelesi İslâmiyeti parçalayacak derecede büyüdü ve tehlikeli bir hal aldı. Suriye umum valisi Mu'aviye, Halife Osman'ın kanını dava etmek bahanesiyle, meşru halife Ali'ye karşı mücadeleye girişti ve muvaffak oldu. Mu'aviye daha sağlığında halifeliği kendi hanedanına irsî olarak mal etti; halbuki, bu hal halifeliğin mahiyetiyle taban tabana zıttı; bundan dolayı Mu'aviye ile kurulan babadan oğula geçen halifeliğe, artık halifelik değil, sultanlık demek doğru olur; çünkü bu halifelik daha ziyade bir partiyi, bir zümreyi temsil etmekte idi, "Müslümanlar Kardeştir" dinî prensibinden eser kalmamıştı.

Bundan başka Emevî hanedanının takip ettiği siyaset de bir İslâm siyaseti değil, bir Arap, hatta Arapların yalnız bir kısmına inhisar eden bir siyasetti. Bu sebeple Emevîler gerek kurdukları devletin karakteri gerekse güttükleri siyaset bakımından hiç bir zaman halifeliğin şart ve vazifelerini yerine getirecek bir durumda değildiler. Me-

dineliler, İraklılar ve umumî surette Ali taraftarları Emevîleri halife olarak tanımadılar. Hatta Mekke'de mukabil bir halifelik vücuda geldi. Bununla beraber Emevîler bütün bu tehlikeli durumu atlatarak vaziyete hâkim olmağa, bir çok tehlikeli isyanları bastırmağa muvaffak oldular; hatta bu muvaffakiyetlerini ekseriyet tarafından kabul edilmeleri sayesinde değil, kuvvet, cebir ile kazandılar; emelleri uğrunda karşılarına rakip olarak çıkan Peygamberin torunu, Hüseyin'i Irak'da şehit etmekten çekinmediler.

Sonra VIII. asrın ortalarında, Horasanda meydana çıkan Ebû Müslim isminde bir zat, Şi'î düşünce ve gayelerini, Peygamber ailesinin bir kolu olan Abbas hanedanının entereseleriyle bağlayarak meydana atıldı. Abbas hanedanı Abdullah Bin Abbas'dan, yani Peyberin amcasından neşet ettiği için, hem Hazret-i Muhammed'e, hem de Ali'ye intisabı vardı. Bu mücadelede islâmiyete tamamiyle aykırı, bir millî, hatta bir hanedan siyaseti takip eden Emevîlere karşı, bilhassa Türklerin ve İranlıların yardımiyle muzaffer çıkan Abbasoğulları, halifeliği ellerine aldılar. Bu yeni durum, İslâm imparatorluğunun içine giren diğer unsurların da bir bakıma, rol oynamalarını mümkün kıldı. Bu böyle olmakla beraber, sırf Alevîleri idareden uzaklaştırmak düşüncesiyle Kûfe terkedildi, Bağdat kuruldu. Emevîleri yok eden ihtilâlin kahramanları ortadan kaldırıldı. Emevîler katl-i âma tabi tutuldular. Yalnız eserleri değil, hatıraları zihinlerden büsbütün silinsin diye kemiklerinden bile eser bırakmadılar. Fakat bütün bu şiddet ve tazyike rağmen Abbasî Halifeleri bütün İslâm ülkelerini kendi idareleri altında toplamağa muvaffak olamadılar. Şu halde Abbasî Halifelerine de Peygamberin halefleri nazariyle bakmak doğru olamaz.

Hilâfetin Yavuz ile Osmanlılara geçtiği meselesi de bir efsaneden başka bir şey değildir.

Bu sebeple Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi Türk halkının meclisidir. Bu meclisin sıfat ve salâhiyeti yalnız ve ancak Türkiye Cumhuriyeti halkının ve Türk vatanının hayatına ve mukadderatına şamil ve nafiz olabilir. Meclisimiz, kendi kendine bütün İslâm âlemine şamil bir kudret iktisap edemez, buyurdular. En doğrusu da bu idi.

ATATÜRK VE LÂİKLİK

ENVER BEHNAN ŞAPOLYO
Ankara Yüksek Ticaret Öğretmen Okulu Üyesi

Çok muhterem profesörler, sayın misafirler,

Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucusu Türk devrimlerinin eşsiz önderi Kemal Atatürk'ün yüce adını anarak söze başlamağı bir vicdan borcu bilirim. Türk cemiyetini her alanda asrî bir devlet haline getiren onun yüksek dehasıdır. Mütefekkir, ve aksiyon adamı olan Atatürk siyasî ve sosyal devrimlerin başarıcısı olmuştur. Türk cemiyetini sıtatik hayattan dinamik hayata yülseltmiştir. O, Osmanlı imparatorluğunun monarşik ve teokratik bünyesinde değişiklik yapmağı ideal edindi. Tarihin ona bahşettiği fırsatı da çok iyi kullanmasını bildi. Onu yetiştiren, imparatorluğun inhitat devrindeki olayları idi. Peszinde bir cemiyetin varisi olan Atatürk sosyal müesseselere yeni bir nizam vermeği düşündü. O reform değil, revolüsyon istiyordu. Hem de radikal inkılâpçı olarak meydana çıktı. Her yaptığını düşündü, karar verdi, şuurlu olarak yaptı.

Sayın Profesörler,

Kemal Atatürk cemiyetlerin tabi oldukları "Terakki Kanununun" gösterdiği rotayı takip etti. İnsan topluluklarını harekete getiren (Mefkûre) dir. İşte Atatürk millî mücadele yıllarında yaşatılan mefkûrenin hızı ile harekete geçti. Mefkûre, müstesna anlarda yaşanılan bir hayattır. Türkiyenin istiklâl ve hürriyeti tehlikeye düşmüş olduğundan Türk milleti büyük bir hamle ile kendini kurtardı. Askerî ve siyasî zaferlerini kazandıktan sonra muasır milletler seviyesine yükselmek şuuruna da sahip oldu. Millî vicdandan doğan bu arzunun mihrakı Atatürk oldu. O, imparatorluğun bütün müesseselerini değiştirmeğe başladı. 1923 de Cumhurreisliğine seçilen Atatürk'ün yaptığı çeşitli inkılâplar malûmunuzdur. Benim ele aldığım konu yalnız Atatürk'ün dinî alanda meydana getirdiği büyük devrimdir.

Milletler orta çağdan itibaren iki içtimaî şekilde yaşamışlardı. Birincisi (ümmet) diğeri de (millet) halidir.

Ümmet aynı dine mensup fertlerin topluluğudur. Müslüman ümmeti, hıristiyan ümmeti, musevi ümmeti gibi. Görüldüğü gibi ümmette müşterek olan hayat yalnız (din) den ibarettir. Halbuki millette din müşterek olduğu halde dil, ahlâk, hukuk, ekonomi, güzel sanatlar ayrı ayrıdır. Bunların bir olmasında imkân yoktur. O halde bir cemiyetin dili, ahlâkı, hukuku, ekonomi ve güzel sanatlarının toplumu (hars, kültür) denilmektedir. Demek ki milletin tarifi (aynı harsa mensup fertlerin topluluğu) demektir. Bu içtimaî müesseseler de millîdir. Buna göre cemiyet dediğimiz varlık ümmet değil millettir. Çünkü ümmet bir çok cemiyetleri yani bir çok milletleri içine alan bir camiadır. Bundan dolayıdır ki, ümmet beynelmileldir. Beynelmilel olan müesseseler dinîdir. Ortaçağ Avrupası beynelmilel hıristiyan ümmetinden doğmuştur. Bütün müesseseler kiliseye ait idi. O zamanlar Avrupada millete ait teşkilâtlarla, ümmete ait teşkilatlar birbirinden tamamiyle ayrılmıştı. Sen Piyer'in halifesi olan papalar hıristiyan kırallara taç giydiriyor, her millete ait hıristiyanlara endülijans satıyordu. Papalar hükümdar, kardinalleri başvekilleri, piskoposları elçileri idi. Kırallar da ayrıca allahın yer yüzünde vekilleriydi. Bu karanlık devir 16. yüzyılda (Martin Luter) in dinî reformu ile dinler millî şekilde yaşatılmış doğmatik fikirlere karşı fikir hürriyeti hâkim olmuştu. Bundan sonra ümmet teşkilâtı, millet teşkilâtından ayrılmağa başladı. Avrupa'da demokrasi ve milliyet fikirleri ile milletler doğmuştur. İşte Türk cemiyeti bu tarihî determinizme göre teoratik devletten lâik devlete, monarşik rejimden demokrasiye kavuşması lâzımdı, Türk cemiyetinin terakki kanunu bunu tayin ediyordu. Osmanlı imparatorluğu ümmet siyasetine dayanan bir toplumdu. İçinde hıristiyan ve müslüman tebaa vardı. 16. asırda Osmanlı imparatorluğu tam 38 devleti bünyesine almış, nüfus 120 milyonu, yüz ölçümü de 8 milyon kilometre kare olmuş, Avrupa Türkiyesi, Asya Türkiyesi, Afrika Türkiyesi olmak üzere üç kıtaya hâkim olmuştu. Fakat 19. yüzyılda azınlıklar içinde doğan milliyet fikirleri bu milletleri birer birer bizden ayırdı. Müslüman milletlerde halifeden ayrılmağa karar verdiler. Osmanlı padişahlarından Yavuz Sultan Selim Mısır'ı fethedince 1517 de halifeliği uhdesine almıştı. Mekke Şerifi Nübiyye mübarek emanetleri teslim ettiği gibi, son Abbasi halifesi Mütevekkil Allah halifelik unvanını Ayasofya camiinde Yavuz Sultan Selim'e teslim etti. Bu suretle Osmanlı padişahları 400 milyon müslümanların halifesi ve tebaasının hükümdarı oldu. Devletin siyasî reisi olan hükümdar dinî reislik ödevini de üstüne al-

mıştı. Ümmet reisliği vazifesi bütün müslümanların dinî hayatlarını yükseltmeğe çalışmaktı. Padişahlar sultan-halife unvanını aldı. Bütün müslümanların koruyucusu halife oldu. Halbuki her milleti idare eden hükûmetin vazifesi yalnız mensup olduğu milletin yükselmesini düşünmekti. O halde bu iki türlü riyaset aynı şahısa birleşirse bazan ümmetin umumî menfaati bir milleti hususî menfaatine feda edilmek, bazan da bu milletin hayatına taalluk eden siyasî gayeler ümmet uğruna feda edilmek tehlikeleri baş göstermiştir. Bu hal zararlı bir idare şekliydi. Buna biz (teoratik) idare diyoruz. Dinî tesirin otoritesi pek kuvvetli olmakta idi, memleketin hukukuna (şeriat) yani dinî kanunlar hâkim oluyordu, padişahların dinî müşaviri mahiyetinde olan şeyhülislâmlar kabinede yer almakta idi. Devlet işleri şeyhülislâmdan soruluyor, fetva alınıyordu. Şeyhülislâma bağlı olan müftüler, kadılar, kazaskerler, imamlar ve müderrisler her an için devlet işlerine müdahale ediyorlardı. Devlet, kararlarında ve icraatında serbest olamıyordu. Zaman zaman softaların yeniçerilerle birleşip isyanları memleketi harab ediyordu. Medrese iskolastik fikirleriyle de batı medeniyetinin müspet ilimlerine karşı idi. Türk toplumu ileriye doğru bir hamle yapamıyor, Avrupa müspet ilimlerde, teknik ve ekonomik alanda dev adımlarla refahın üstün seviyesine çıkarken müslüman şark devletleri onlardan geri kalmağa mahkûm olmuştu. İşte Atatürk millî mücadeleden sonra bütün bunları düşünerek teoratik devlet idaresinden lâik devlet şekline geçmeğe karar verdi. Atatürk'ün lâik devlete geçmesinin ikinci sebebi de siyasî vicdanın tekâmülü neticesi olarak saltanatın tamamiyle millete ait olması ve hiç bir ferdin saltanat hakkına iştirak iddiasında bulunmaması umdesi olmuştur. Millî mücadeleden sonra bu umde büyük bir kuvvet kazandı. Çünkü tarihin birçok tecrübeleri sarayların menfaatiyle milletlerin menfaatinin ayrı şeyler olduğunu meydana koydu. Bilhassa 1918 de imzalanan Mondros mütarekesinden sonra son halife ve imparator Mehmet Vahdettin millî mücadeleye karşı düşmanca hareket etti. Bu acıklı tecrübeler gösterdi ki, bundan böyle siyasî mukadderatı kendi menfaatinden başka bir şey düşünmeyen bir sarayın eline bırakmak asla câiz olmadığını anladı, bu sebeple Türk milleti kendine ait olan saltanat hakkını tamamiyle eline alarak teşriî ve icra sahalarındaki velâyet âmmesini vekâlet yolu ile yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisine tevdi etti. Bunu da yine son Osmanlı imparatoru Mehmet Vahdettin hazırladı, büyük zafer olunca 1922 tarihinde Malaya adlı İngiliz zırhlısına binerek memleketten kaçıp gitti. Bunun üzerine Büyük Millet Meclisi 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatı lağvetti.

Sayın Profesörler,

İşte bu zaman padişahların ikinci bir ödevi olan halifelik muallel bir duruma düşmüştü. Atatürk bütün müslümanların halifelik makamını da Osmanlı sülâlesinden Sultan Abdülaziz Han'ın oğlu Abdülmecit efendiye bırakılmasını düşündü. Millet Meclisi buna karar vererek, Abdülmecit'i halife seçti, fakat o rahat durmadı, zararlı bir hal alınca Türkiye Büyük Millet Meclisi 3 Mart 1924 tarihinde halifeliği de lâğvetti, bütün Osmanlı sülâlesini hudut dışı etti. Bu suretle ümmet teşkilâtı yerine millî teşkilâtın kurulması kendiliğinden doğdu. Saltanatın lâğviyle monarşik rejim yıkıldı, demokratik rejim onun yerine geldi. Halifeliğin lâğviyle de demokratik idare de yıkıldı, yerine lâik devlet idaresi kurulması bir emri vâki oldu.

20 Nisan 1924 teşkilât-ı esasiye kanununda "Türkiye devletinin dini Din-i İslâmdır" maddesi ve "tahliif merasimi"nde ise de "vallahi" sözü bulunmakta idi. Fakat 9 Nisan 1928 Anayasasında "Devletin dini islâmdır" maddesi çıkarıldı. "Vallahi" yerine "namusum üzerine yemin ederim" sözü konuldu. Anayasaya 6 umdenin lâiklik prensibi de girdi.

Atatürk devletinin esas hukukunu lâik bir şekle soktuğu zaman medreseler, tekke ve zaviyeler, türbeler de kapatıldı. Tevhid-i Tedrisat Kanunu da çıkarıldı. Bundan sonra eğitimde yenilik yapıldı. Batı medeniyetinin müspet ilimleri, teknik ve ekonomik alanda gelişmesi kabul edildi.

Sayın Profesörler,

Türk devrimcilerinin lâiklik hakkındaki görüşleri asla dinsiz bir cemiyet kabul etmek değildir. Tarihçi materiyalistlerin Ateist görüşlerinden farklıdır. Yeni Türkiye cemiyeti (bidin) değil (lâdini) dir. Lâdinilik lâikliğin mukabilidir.

Lâiklik anlayışımızın formüle edilmiş şekli şudur: Din ile siyaseti birbirinden ayırmak, dini siyasete âlet etmemek, devlet işlerini hükümete, dinî duyuşları da halka bırakmaktır. Vicdan hürriyetini kabul etmektir. İşte "Atatürk inkılâbının lâik görüşü" bu anlayış içinde idi, ferdî saltanat yıkılmış millî hâkimiyet kurulunca hilâfet makamı kaldırılıp, teokratik idareye son verilince lâiklik kendiliğinden gelmiş oldu. Tamamen tarihî determinizme uygundu. İki müessese fonksiyonunu tamamlayınca yenisi onun yerini aldı. Taassup, irtica, cehalet ortadan kalktı. İlim ve teknik alanda birleşme hasıl olarak bugünkü Türkiye doğdu.

Lâik kelimesinin aslı (Laicus) dan gelmektedir. Lâtince anlamı ruhanî olmayan dinî olmayan şey, fikir ve kurum demektir. Bu keli-

meyi Frasızlar (Laique) olarak almışlardır. 1789 Fransız ihtilâlinden sonra ve ruhban sınıfının dinî müdahalelerini ve imtiyazlarını kaldırarak, devleti dinî tesirden kurtarıp kiliseyi serbest bırakmışlardır. Fikir hürriyetini de kabul ederek hümanist bir görüşle taassup ve dinin doğmatik düşüncelerini tenkit etmek serbestisi bulmuşlardır. Fransa lâik bir devlet olmuştur. Fakat tarihî materyalistler dinin bir orçağ müessesesi olduğu, artık hiç bir fonksiyonu olmadığı ileri sürmek suretiyle Ateizm cereyanını doğurmuşlardır. Bir de pejoratif anlamı vardır ki, dine düşmanlık yoludur. Atatürk lâiklikliği kabul ederken dinsizliği asla kabul etmemiştir. Ancak dini devlet işlerinden ayırıp halkı dinî işlerde tamamen serbest bırakmıştır. Dervişlerin tekkeleri, skolastik bilgilerle eğitim yapan medreseleri, batıl itikatlarında devam ettiren türbeleri kapatmış fakat hiç bir cami kapatılmamış, beş vakit namaza gidenler, oruç tutanlara mâni olunmamıştır. Lâiklik hukuk devleti anlayışında bir yoldur. Modern hukuk tamamen lâik zihniyetle müesseselerini kurmaktadır. Bu terim dinîlikten ziyade hukukî bir mefhumdur. Laisizm ise doktriner ve felsefî bir itihada dayanan bir yoldur. Lâiklik vicdan hürriyetinin bir sonucu olarak tezahür etmiştir. Devletin tarafsız olarak işlerini görmesi demektir. Atatürk devrimi lâikliği kabul etmekle din müesseselerini ortadan kaldırmayı hiç bir zaman düşünmemiştir. Kâinatın sırlarını arayan metafizik düşünceye hiç bir zaman zincir vurulamaz. Ulûhiyet fikri insanlıkla doğmuş ve devam edegelmiştir. Buna mâni olacak bir durum yoktur. Türk milleti, islâm alemi ile ilişkilerini kesmemiştir. Onların ileri bir cemiyet olmalarını, mesut olarak payidar olmalarını da gönülden diler, misafirlerimize gönülden teşekkür eder, müslüman kardeşlerimize de selâmlarımızı sunarım.

ATATÜRKÇÜLÜK VE LİSELERİMİZDE DİN ÖĞRETİMİ

Prof. REŞAT KAYNAR

İstanbul, İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Öğretim Üyesi

Mutassıp islâmcılar, Atatürk devrinde kendilerine uygun bir çevre bulamamışlardı. Bir tek çareleri kalmıştı, o da beklemekti. Atatürkçülükten tavizler koparmağa elverişli bir yönetimin kurulmasını bekleyeceklerdir.

1946 demokrasisinin oy tutkusuna kayması ve bu konuda işlenen yanlışlıklar, bunlara gerekli imkânları hazırladı. 1946 demokrasisini yönetenlerin, Atatürk devrimlerinden tâviz koparılması yolunda gerekli tedbirleri alıp, bu tedbirleri etkili olarak yürütememeleri, her şeyin başında oy kazanmak hırsına saplanmaları, islâmcıların hemen daldıkları uykudan uyanmalarına ve bu hava içinde meydana çıkmalarına yol açtı.

Atatürk atılımlarıyla Batı uygarlığına tam olarak girişimizi kınayan islâmcılar, şeriata doğru tekrar geriye dönebilmek için okullara el atarak din öğretimini yayma teşebbüsüne giriştiler.

İşte liselerimize din öğretiminin yayılması konusu o günlerde başlamış ve bugüne dek de üzerinde direnilmiştir. Bu problem, tek başına ele alınmamalıdır. Konunun islâmcıların benimsedikleri mücadele araçlarından biri olarak incelenmesi gerekir.

Biz, yurdumuzun bu çok önemli problemi üzerinde bir inceleme hazırladık. Yanlış hükümlerden kaçınmak için, tarihsel belgelere dayandık, ve düşüncelerimizi bu belgelerle destekledik.

Bu incelemede herşeyden önce, düşünce özgürlüğüne baskı yaparak Batı uygarlığına girişimizi köstekleyen mutaassıp islâmcıların, toplumumuza yaptığı olumsuz etkileri araştıracağız. Sonra, Atatürk'ün benimsediği lâiklik ilkesiyle islâmcıların savundukları lâiklik anlamını ve aralarındaki nitelik ayrımlarını göstereceğiz. Daha sonra,

şeriat partizanı islâmcıların, daha öne 1947'de Halk Partisi Kurultayında, ardından da 1950-1960 Demokrasisindeki etkilerini gözden geçireceğiz.

Son olarak, liselerimizde din öğretiminin sakıncalarını kamu oyuna sunacağız.

Bu yazılarımızdan anlaşılacaktır ki, islâmcılar kendilerine yürütmek istedikleri din öğretimini grçekleştirirlerse, bunun liselerimize yayılması ile yetinmeyeceklerdir. Ardından, Diyanet İşlerinin kendi başına buyruk bir başkanlık haline gelmesini ve bu öğretimin Millî Eğitim Bakanlığı eliyle değil, şeyh-islâmcılık biçiminde örgütlenecek bir kurum eliyle yürütülmesini isteyeceklerdir. Kısa bir süre sonra, Atatürk lâikliğini koruyan, ceza kanunundaki 163. maddeyi kaldırarak, şeriatın geri dönmesini istemek, yani devleti din esaslarına göre düzenlemek davasına girişeceklerdir. Hedefleri halifenin başkan olduğu bir islâm cumhuriyeti kurmaktır. Böylece Arap kültürüne üstünlük tanıyarak bizi tekrar Osmanlı milliyetsizliğine doğru geriteceklerdir.

İşte yazılarımız, tarihî belgelerin ışığı altında bu konuları eleştirecektir. İslâmcılar tarafından bir plâna dayandırılmış olan bu tasarılar, İslâmcıların yayın organı sayılan Sebil-Ür Reşat kolleksiyonlarından kolaylıkla meydana çıkarılabilmektedir. Biz de, bu kolleksiyonları inceleyerek, bütün bu noktaları belirteceğiz.

XIX. yüzyılda gerçek müslümanlığın temel şartlarını bütün sadeliği ile gösteren bir tek Osmanlı kazaskeri vardı ki, o da Cevdet Tarihinin yazarı ve Mecelle'nin kurucusu rahmetli Cevdet Paşa'dır. Paşa'nın konu ile ilgili yazıları, Beyazıt Belediye Kitaplığındaki el yazılı defterlerinde yer almaktadır. Bunlardan (10. defterin) (13. sayfasında) Fransanın İstanbul elçisiyle müslümanlık üzerinde bir konuşması, (35. defterin) (22. ve 45) sayfalarında müslüman olmak isteyen Alman ve Avusturyalı bilginlere yazılmış mektupları vardı. Bu mektuplar "Türkiye'de Hukuk Devleti Kurma Yolundaki Mücadeleler" adlı ve sayısı tükenen kitabımın (172 ve devamı sayfalarında) bugünün Türkçesiyle açıklanmıştır. Bab-ı Meşihat tarafından gönderilen bu mektuplar Bavyera'da oturan bir Alman bilginiyle. Avusturya'da oturan bir Avusturyalı bilgine yazılmıştır. Bunları anlam bakımından özetleyerek, bugünün Türkçesi ile aşağıya naklediyorum. Mektup şöyle başlamaktadır:

"Kelâm ilmini ve felsefeyi inceledikten sonra, islâm dininin hak dini olduğuna inandığınızı bildirmiş ve Muhammet dinine kabul

olunmanıza izin verilmesi için bize bir dilekçe göndermişsiniz. Allahın gösterdiği doğru yola yöneldiğiniz için, sizi kutlarım ve sizin gibi bilgin bir yoldaş kazanmış olduğuma şükrederim.

Fakat şurasını hatırlatırım ki, İslâm dininde Frenkçe (Kilerje) denilen rahiplik törenleri olmadığından sizin müslüman olmanız bizim iznimize bağlı değildir. Bizim borcumuz ancak halka öğüt vermek ve bilmedikleri şeyi öğretmektir. Yoksa onlar müslüman dinine girmelerinde, doğum, nikâh , ibadet ve ölümlerinde birer ruhanî reisin varlığına muhtaç değillerdir. İslâm dininin esası iki sözden ibarettir. Biri tanrının birliğini tasdik etmektir ki, Arapça (Lâ ilâhe illâllah) kelâmıyla eda olunur, öbürü Muhammed'in tanrı elçisi olduğunu tasdik etmektir ki, Arapça (Muhammedün Resullûllah) kelâmıyla eda olunur.

Yukarıdaki bu iki sözü kalbiyle tasdik eden, yani tanrının birliğine ve Hazreti Muhammed'in Peygamberliğine iman eyliyen kimse mümin (inanmış) sayılır. Fakat müslüman olarak tanınmak ve gerektiği takdirde islâmına tanıklık etmek için bu iki sözü dil ile de söylemesi lazım gelir. Müslümanlık yüce tanrı ile kulları arasında kutsal bir bağlantıdır. Diğer din kardeşleri ancak görünüşe bakıp ona göre tanıklık ederler. Bu mektubundan dolayı biz dahi dünyada ve öte dünyada senin müslümanlığına tanıklık ederiz. İşte bu inançla adını İslâm bilginleri arasına kaydettik".

Bu yazılarda en dikkati çeken nokta müslüman olmak isteyen bir kimsenin sadece iki sözü söyleyip kalben tasdik etmesidir. Görülüyor ki, islâmcıların müslüman olmak isteyenlere karşı uyguladıkları, sünnet olmak gibi gibi cerrahî bir müdahaleden, Cevdet Paşa asla behsetmemekte, bunların öne sürdükleri işlemlerin hiç birine lüzum görmemektedir.

Bu mektupların yazılmasından yarım yüz yıla yakın bir zaman geçmişti. 2 Temmuz 1932'de toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi'nin son günlerinde, Atatürk tarih öğretmenlerini ve öğretim üyelerini Gazi Orman Çiftliğinde bir çaylı toplantıya çağırdı. Bu toplantıda bizimle iki saat konuştu. Bu arada öğretmenlerden biri Atatürk'e şunu sordu:

"–Paşam Din lüzumlu bir şey midir? Halifeliğin kaldırılması iyi mi olmuştur?"

Atatürk bu soruya şu karşılığı verdi:

"– Evet din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletin devamına imkân yoktur. Yalnız şurası vardır ki, din tanrı ile kul arasındaki kut-

sal bir bağlılıktır. Mutaassıp islâmcıların din komisyonculuğuna izin verilmemelidir.

Dinden maddî çıkar sağlayanlar alçak kişilerdir. İşte biz bu duruma karşıyız. Buna izin vermiyoruz. Bu gibi din ticareti yapan kimseler, saf ve masum halkımızı aldatmışlardır. Bizim ve sizin mücadele edeceğimiz ve ettiğimiz bu kimselerdir".

"Dinle hilafeti de birbirinden ayırdetmek lâzımdır. Birincisine kadar faydalı ise, ikincisi o kadar lüzumsuz bir hal almıştır. Halifeliği kaldırdığımız günden bugüne kadar kimsenin buna sahip çıkmaması müslüman dünyasının halife olmaksızın da yürüyeceğine ve (Deja) yürümekte olduğuna en güzel örnek değil midir?"

O gün bu toplantıda Atatürk'ün yanında milletvekillerinden Ali Kılıç bulunuyordu. Sayın Kılıç da (Atatürk'ün Hususiyetleri) adını taşıyan kitabında bu konuşmaları aynen yazmış bulunmaktadır.

Görülüyor ki Atatürk , inanç bakımından müslümanlığı tıpkı Cevdet Paşa gibi anlamıştır. O da Cevdet Paşa gibi İslâm dinini tanrı ile kul arasında kutsal bir bağlantı olarak kabul ediyor ve aile çevresinde (ilm-i hâl) denilen sade bir din kitabını, ibadetlerimiz ve din bilgimiz için yeter sayıyordu. Ne var ki Cevdet Paşa , müslümanlığı ferdin vicdanına yerleştirdikten sonra bunun tabiî sonucuna yani lâikliğe geçememiş, Atatürk ise, Cevdet Paşa'nın çizdiği bu yoldan ilerleyerek lâiklik ilkesine ulaşmıştır.

Müslümanlığı bu derece sadeleştirerek ilerlemenin kapılarını açan Cevdet Paşa'dan beklenen ne idi?

Toplum hayatının ilerlemesiyle eskimiş hukuk kurallarını bir yana bırakarak, çağdaş hukuka dayanan bir kanunlaştırmaya girişmek.

Gel gör ki, islâm dininin tanrı ile kul vicdanı arasında bir bağlantı olduğunu benimseyen ve bundan asla taassup göstermeyen rahmetli Paşamız, Batı uygarlığının temelini teşkil eden müspet bilime ve bunun metotlarına karşı taassup göstermiş, çağdaş hukuk sistemine dayanarak kanunlaştırmaya girişmeyi red etmiş, böylece bize en az 50 sene kaybettirmiştir.

Cevdet Paşa hakkında böyle ağır bir hüküm verirken 97 yıl önceki tarih sayfalarını birlikte gözden geçirmek gerekecektir.

Yukarıda naklettiğimiz mektupta, şu dikkati çeken cümleler de vardır. Bugünün Türkçesiyle anlam bakımından naklettiğim şu yazıları birlikte okuyalım. Rahmetli Cevdet Paşa diyor ki:

"Biz dinsel inançlarımızın mantık bilimi ile ölçülüp tartılmasından çekinmeyiz. Matematik ve geometri bilimlerinin dayandığı (bütün parçalarından büyüktür), (bir şey kendinden başka bir şey değildir,) (bir şey hem var hem yok olamaz) şeklindeki zihin ilkelerine aykırı düşen bir ayet veya hadis olsa, anı bu ilkelere dayanarak tevil eder ve yorumlarız.

Fakat tabiî ilimlerin dayandığı dış görünüşlere, gözlemlere ve deneylere aldanıp da, inancımızı bozamayız. Zira bu gibi delillerin matematik ve geometri bilimleri derecesine ulaşması kabil değildir".

Cevdet Paşa bu düşüncelerini şöyle bir misalle de açıklamaktadır:

"Bundan dolayıdır ki, hristiyanların teslisi gösteren bir üçtür, üç de birdir inançlarını kesin olarak red ederiz. Ama İsa peygamberin babasız doğduklarına inanırız. Bir tabiat bilgini çıkıp da, babasız çocuk olamayacağını ispat ederse, ona teslim olmayız cevabını veririz".

Avrupa'da XVII. yüzyılda benimsenen tabiî bilimler metoduna, yani olaylar arasındaki kanunları bulmak üzere uygulanan deney ve gözlem metodlarına ondokuzuncu yüzyılın sonlarında bile değer verilmemektedir. Şu halde Cevdet Paşa gibi geniş görüşlü bir Osmanlı bilgini XIX. yüzyıl sonlarına doğru, hâlâ Aristo mantığının sınırları dışına çıkamamış ve Batı uygarlığına temel olan deney ve gözlem metodlarını değerlendirememişti. Paşa'nın bu iskolastik görüşü, hukuk alanında şeriat baskısının devam etmesini sonuçlandırmıştı. Bu hususu tespit etmek üzere tarihî belgelerin birini daha gözden geçirelim:

97 yıl önce Cevdet Paşayla devrin sadrazamı Ali Paşa arasında bir tartışma olmuştur. Bu tartışmada, Ali Paşa, Fransız Medenî Kanununun dilimize çevrilerek uygulanmasını istemişti. Bu düşüncesini Giritten hükûmete gönderdiği özel mektupta şu suretle bildirmişti:

"Bir de başlıca şikayet bizim mahkemeler olduğundan, bu hususta dahi bir yol aramak ve Mısır'da yapılmakta olduğu gibi bizde de, kod sivil dedikleri kanunnamenin tercüme ettirilip yeni açılan tanzimat mahkemelerinde bu kanunnameyi uygulamak zorunlu görülür. Bunun dahi, şeriat hükümlerine asla dokunmayarak öbür hukuk alanları gibi düzenlenmesinin kabil olacağı zan olunur".

Yukardaki satırlardan anlaşılmaktadır ki, Ali Paşa Batılı bir Medenî Kanunu, bütünüyle iktibas etmeyi ileri sürmemektedir. Bu konuda başlıca şartı Fransız Kod Sivilini şeriata dokunmadan almaktır.

Bununla birlikte Fransız Kod Sivilini çevirmek düşüncesi o yıllarda düşünülmekte ve savunulmakta idi. Bu bakımdan, Atatürk tarafından gerçekleştirilen Medenî Hukuk iktibasının ilk mücahitleri Ali Paşayla bu konuda yürüyenlerdir.

Cevdet Paşa bu ileri davranışa engel olmuştur. Bu hususdaki inancını TEZAKİR'de şöyle anlatmaktadır:

"Bazı devlet adamları Fransa kanunlarından Türkçeye tercüme olunup nizamiye mahkemelerinde onlarla hükmolunmak fikrine kapıldılar. Halbuki bir milletin temel kanunlarını bu biçimde değiştirmek o milleti yok etmek olacağından bu yola gitmek caiz değildir. Ulema güruhu bu çeşit alafranga düşüncelere sapanları Tanrıyı sövenlerle eşit sayarlardı. Bunun üzerine fıkıh biliminin muamelât kısmına ilişkin Türkçe bir kanun yapılmasına karar verildi".

Görülüyor ki Cevdet Paşa, Fransız Medenî Kanunundan iktibas edilerek Türk Medenî Kanununu meydana getirmek düşüncesini engellemiş ve yerine İslâm hukukuna dayanan Mecelle'nin yazılmasına öncülük etmiştir.

Fransız Medeni Kanunu, devrine göre kişileri insan haklarına kavuşturan, aileye kişilik veren ve mal varlığı ilişkilerini, yani hem eşya, hem borç ilişkilerini, türlü cephelerden düzenleyen bir kanundu. Metodu meseleci değil soyut bir metoddu. Halbuki Mecelle eskimiş sayılan meseleci bir metotla hareket ettiği için 1851 maddelik bir kanun olmasına rağmen ne kişi haklarını, ne miras, ne de aile haklarını düzenlemiş, gerek borç, gerek eşya hukukunda bir çok hususları eksik bırakmıştı.

Bundan başka hakimlere serbest takdir hakkı tanımadığı için, her gün ilerleyen hayata uymak imkânlarını kısa zamanda kaybetmiş ve büyük bir kısmı da uygulanmaz bir duruma girmişti.

Fakat Cevdet Paşa devrinde yaşayan bir Paşa vardı ki, Atatürk'ün gerçekleştirdiği lâiklik ilkesini o yıllarda bile benimsemiş ve şeriatı hedef tutan mutaassıp islâmcılardan korkmayarak, bunu hükümdara duyurmuştur. Bu Paşa, yeni Osmanlıların lideri Mustafa Fazıl Paşa'dır, 100 yıl önce sürgün olarak yaşadığı Fransadan Sultan Aziz'e gönderdiği bir mektupta şunları yazmıştı:

"Padişahım, benden daha iyi bilirsiniz ki, din ve mezhep ruhta hüküm sürer. Bize öte dünyanın nimetlerini vaad eder. Fakat milletin haklarını sınırlayan ve belli eden din ve mezhep değildir. Unutmamak gerektir ki, din ezelî gerçeklerin arasında durup kalmazsa yani dünya işlerine karışırsa, hepimizi öldürür ve kendi de ölür.

Şevketli efendim;

Hristiyanların başka ve müslümanların başka hukuku yoktur. Zira adalet dünyada bir nevidir".

Rahmetli Mustafa Fazıl Paşa medenî kanunu kabul etmemizden yani 1926 yılından 60 yıl önce "Hristiyanların başka müslümanların başka hukuku yoktur. Zira adalet dünyada bir nevidir" diyerek, hukuku iktibas etme, daha doğrusu Batılılaşma mücadelelerimizin şerefli mücahitleri arasına katılmıştı.

Görülüyor ki, 97 yıl önce yapılan mecelle denemesi, yani çağdaş hukuk düzenine sırt çevirerek, eskimiş, artık yaşama kabiliyetini kaybetmiş, islâm hukukuna dayanan bir düzen kurma ülküsü iflâs etmişti. Gel gör ki, taassup, bir çeyrek yüz yıl sonra gelen ikinci meşrutiyetçileri de körleştirmiş ve bu birinci denemenin başarısızlığından dolayı alınması gereken derslerden mahrum bırakmıştır.

II. meşrutiyet islâmcıları da, Osmanlı imparatorluğunun yeniden eski kudretini kazanması için islâm dinindeki hukuk kurallarının ahlâkî ve manevî değerlerini hükûmet yönetimine hakim kılmak istemişlerdi. İddiaları şu idi:

Müslümanlıktan, iskolâstik düşünceler atılacaktı. Zamanın isteklerini kabul edecek biçimde hür düşünce ve içtihatlara değer verilecekti.

II. meşrutiyet islâmcılığının başına Sadrazam Sait Halim Paşa, Baban zade Naim, İstiklâl Marşı şairi rahmetli Akif ve eski başbakan Günaltay bulunmaktaydı. Bunların yayın organları da Sırat-ı Müstakim ve Sebil-ür Reşat dergileri idi.

Meşrutiyet islâmcılarının ileri sürdükleri dava Cevdet Paşa'nın direndiği davadır. Yani Osmanlı ümmetini, Kur'an, hadis , icma ve kıyasın kaynak olduğu bir düzene sahip kılmak.

Meşrutiyetin mutaassıp islâmcıları da, tıpkı kendilerinden bir kuşak önce gelenler gibi devletin sosyal, ekonomik, siyasal ve hukuk düzenini, dinin esaslarıyla bağdaştırmak için çaba harcamakta direnmişlerdir. Nitekim Mecelle'nin toplum ihtiyaçlarını dindirmeye yetmediği ve bir medenî kanunun gerektiği açıkça anlaşıldığından 1916' da bir mecelle komisyonunun kurulmasına zorunluk duyulmuştu.

Bu komisyon yapılacak kanunun her maddesi için şeriattan deliller arıyarak boş yere zaman harcamış ve olumlu bir sonuca ulaşmadan dağılmıştır.

Bu olaylar da göstermektedir ki, meşrutiyet devrinde din ile devlet işlerinin ayrılması şöyle dursun, tam tersine din ile devlet işlerinin

bütünlüğünde direnen islâmcılar, çıkmaz yolda boş yere çaba harcamışlardır.

Büyük Kurtuluş Savaşından sonra 1923'de kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin düzenlenmesi hareketinde gene islâmcıların görev aldıkları görülmüştür. Önce İslâmcıların çoğunlukta bulundukları (Ahkâm-ı Şahsiye) komisyonu bir medenî kanun meydana geirmek amacıyla çalışmıştır. Bu çalışmalarda "Mecellenin alışılmış olan çerçevesini değiştirmemek" temel esastı. Her maddenin islâm hukukundaki delilini aramak ve her hükmü şeriata uydurubilmek gerekiyordu. Kurulan ikinci komisyon "Vacibat Komisyonu" idi. O da aynı usullere dayanarak çalışıyordu. Ne var ki, 1925 yılına kadar devam eden faaliyetler, işin henüz başlangıcında kalındığını gösterdi. Süratle çağdaşlaşmak zorunluluğunu duyan memleketin, bu tempo ile yürümesine imkân olmadığı cumhuriyet yöneticileri tarafından kavranmış bulunduğundan İsviçre Medenî Kanununda küçük değişmeler yapılarak bir bütün halinde iktibas edilmesi kararlaştı.

1925'den sonra Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik ilkesini tam olarak benimsemesi ve bu ilkeden tavizler koparılamayacağının kesin olarak anlaşılması, mutaassıp islâmcıları Atatürkçülükten tavizler koparmaya elverişli bir idareyi beklemeye zorlamıştır. Bu nokta yazımızın baş kısmında da belirtilmişti.

Bu bekleme, Atatürk'ün ölümünden sonra pek uzun sürmemiştir. Hele 1946 demokrasisi başlarken, devrimlerden tavizler koparılmaması için, radikal tedbirlerin alınmaması dolayısıyle, islâmcılar hemen harekete geçmişlerdir.

Bu konuda ilk hareket 1947'de Cumhuriyet Halk Partisinin yedinci kurultayında baş göstermiştir. 17 Kasım 1947 pazartesinden 4 Aralık 1947 perşembeye kadar onbeş gün süren CHP VII. kurultayında, islâmcıların lâiklikle ilgili olarak ileri sürdükleri düşüncelerin özeti şudur. Bu özeti CHP VII. kurultay tutanağının (448-470) sayfalarından çıkarıyorum. Şöyleki:

1– Bütün ahlâksızlık ve fenalıklar, dinimizin ihmâl edilmesinden ileri gelmektedir. Bugün memleketimizde kumar almış yürümüş, içki almış yürümüş, ahlâk tam olarak, bozulmuştur. Dinsiz bir milletin memleketinde hiç bir korku kalmaz. Yaşıyabilmesi için bir mefhumdan korkusu olması lazımdır. Varlığının devamı için bu mefhum lazımdır. Anaya, babaya, büyüğe itaat kalmadı, kimse kimseyi tanımıyor. Allah nedir? deyince Allahın ne olduğunu bilmiyor, tanımıyor. (Gürültüler ve şiddetli alkışlar)

2– İnsanlık ferd olarak, millet olarak, toplum olarak dinin manevî bağlarına sarılmak zorundadır. Peki bu manevî bağlara nasıl sarılacak bu ihtiyacını nereden temin edecek?.

Biz bu ihtiyacı ancak ve ancak islâm dininin kabul ettiği AHLÂK VE KANUNLARDA BULACAĞIZ. BU AHLÂK KANUNLARI BU MİLLETİ DOĞRU YOLA GÖTÜRECEKTİR. Bugün her yerde ve her zaman şikâyet etmiş olduğumuz ahlâksızlıklar önlenmiş olacaktır.

3– Din ülkülerini kaldırdık. Fakat yerine neyi koyduk? Nüfusumuzun % 80'inin okuma yazma bilmediğini kabul ediyoruz. Bunlara vatan sevgisini millet aşkını aşılayabildik mi? Bunu kim didia edebilir? O halde manevî varlıkları yıkamayız. Okullarda dinî öğretim yapmaya mecburuz.

4– Lâiklik ilkesiyle çelişme halinde bulunan vakıflar idaresiyle diyanet işlerine, devlet örgütleri arasınan çıkarılarak, özgür bir yönetim şekli verilmelidir.

5– Dinden korkmayalım. Ben işçiler arasına yayılan kızıl tohumların yeşermesinden korkuyorum.

Bu düşünceler kurultayda Çorum delegesi Abdülkadir Güney, Maraş delegesi Emin Karpuzoğlu, Kayseri delegesi Şükrü Nayman, Seyhan milletvekili Sinan Tekelioğlu, Sinop delegesi Vehbi Dayıbaş tarafından savunulmuştur.

Bu iddialara karşı ileri sürülen düşüncelerin esası da şöylece özetlenebilir:

–Türk ulusunun varlığı ne dindedir, ne imandadır. Türkün son kuvveti kendi damarlarındaki asil kandadır. Din Türkün kendi vicdaniyle tanrısı arasındadır.

– Komünistlik ekonomik bir müessesedir. Ona ekonomik delillerle cevap verilir. Benim işçim aç iken, ben işçimi din ile tatmin edemem. Ben lükse gittiğim zaman işçim din yolunda olduğum için bana yardımcı olmaz.

– Bizim lâiklik hareketimiz asla din düşmanlığı ile başlamamıştır. Bütün ülkelerde lâiklik din düşmanlığı ile başlar. Bizde böyle şey var mıdır?

Lâiklik Anadoluda birliğin temelini meydana getirir. Atatürk Anadolu'da Ankara'da bu hükümeti kurduğu halde tarihinden örnek alarak din ile dünyayı ayırmıştır.

– Milletimizin en büyük düşmanlarını düşününce kızıl gözlerini memleketimize diken, şimal tehlikesiyle birlikte, aziz Kubilay'ın başını mızrağa takan kara ruhu da aynı kinle hatırlıyorum. Biz bu kara taassubun bir kene gibi milletin dimağına ve düşüncesine yapışmasına son vermek için lâikliği ilke olarak kabul ettik.

– Din hayatın bir köşesindedir. Bizim ideolojimiz milliyet esası üzerine kurulmuştur.

– Din üç kısımdan kurulmuştur. Muamelât, diyanet, itikat. Muamelât meselesi tam olarak kanunî bir biçime sokulmuştur. Ortada inanç ve diyanet meselesi kalmıştır. İnanç ve ibadet bir vicdanî kanaat meselesidir. Bunları siyaset meselesi yapmıyalım.

Bu düşünceler de Gaziantep milletvekili Cemil Sait Barlas, Erzincan delegesi Behçet Kemal Çağlar, Siirt milletvekili Ali Rıza Esen tarafından savunulmuştur.

Bütün bu tartışmalardan sonra CHP programının 15. maddesini kapsayan lâiklik ilkesi kabul edilmiştir.

1947 CHP Kurultayında lâiklik ilkesi üzerinde istedikleri değişikliği yapamayan islâmcılar, önce Demokrat Partiye yönelmişler, burada da istedikleri ortamı tam olarak bulamayınca hemen ayrılarak 1948 yılında Millet Partisini kurmuşlardır.

1946 demokrasisinde liselere din derslerinin eklenmesi ilk kez Millet Partisinin programında bahis konusu edilmiştir. Bu partinin programındaki 12. maddesi şöyledir:

"Parti din işlerinin devlet işlerinden ayrı tutulmasını kabul eder. Herkesin vicdan ve inanç hürriyetinin dilediği dilde ve dilediği şekilde ibadet hakkını mukaddes tanır.

Parti Türkiye'de çeşitli din ve mezheplere mensup cemaatlerin dinî amaçla teşkilât vücuda getirmelerini ve dinî vakıfların bu teşkilata devredilmesini isabetli görür ve müdafaa eder.

Bu teşkilât kendi mensuplarının din işlerini düzenlemeye ve yönetime yetkili olmalıdır.

Parti ilk ve orta öğretime din dersleri eklenmesini ve Üniversitelerde İlâhiyat Fakültesi meydana getirilmesini uygun görür.

Fakat din derslerine katılma, öğrenciler reşit oluncaya kadar aile reisinin irade ve ihtiyarına bağlıdır".

1 Mayıs 1948'de II. Meşrutiyet şeiatcı islâmcıların yayın organı sayılan SEBİLÜRREŞAT dergisi tekrar yayınlanmaya başlanmıştı.

Bu dergi 1946'da kapanmıştı. Aradan 22 yıl geçtikten sonra Mayıs 1948'de birinci sayısını yayınladı. Bu sayıda "Allahın inayetiyle Sebilürreşat'a başlıyoruz" başlığı altında bir makale yayınlandı. Bu makalede özet olarak şunlar belirtiliyordu:

"Sebilürreşat kapanalı tam 22 yıl oldu. Bu süre içinde nice olaylar akıp geçti. Dine karşı o günden başlayan baskı hareketi zaman oldu ki, en şiddetli dereceyi buldu. Dine ve din ehline açılan harp manevî alanı bir harabeye çevirdi. Bütün din kurumlarının kapılarına zincirler vuruldu. Bütün okullardan din dersleri kaldırıldı. Üç alma ateşiyle ruhları yanan, gözleri kıpkızıl bir hale gelen farmosonluk azgınlığını o dereceye getirdi ki, din kitaplarından âyetleri kaldırdı. Camilerde kur'an hıfzetmekle meşgul olanları tutukladı. Lâiklik nikabına bürünerek komünizmin temellerini kurmaya kalkıştı. Sapıklık rüzgârı bir öldürücü zehir gibi ortalığı bastı".

Şeriatcı islâmcıların yayın organında Atatürkçülük ile ilgili hükümler bunlardır. Aynı yazının sonunda da şu satırlar yer alır:

"Uzun seneler Allahın, Peygamberin adı anılmayan okullara Millet Meclisinin arzusu ve Hükûmetin himmetiyle din dersleri konacak, çocuklarımız dinini diyanetini öğrenecek, Müslüman çocuklarının kalplerinden sökülmek istenen iman ve erdemlik kuvvetlenecek.

Din hürriyetine, vicdan hürriyetine, demokrasiye ve lâikliğe aykırı ne kadar kanunlar varsa hepsi değişecek. Müslüman Tükler ibadetlerini, namazlarını, ezanlarını, tekbirlerini istedikleri lisanla yapacak. Büyük Millet Meclisimiz din üzerindeki baskı niteliğinde olan bütün kanunî ve kanunsuz kayıtları kaldıracak.

Artık milletin manevî varlığına da kimse saldırınayacak. Millet dinini kimseye çiğnetmeyecek. Bütün kudret ve kaabiliyetiyle dinin ilerlemesine ve genişlemesine çalışacak".

Şeriatçı islâmcıların lâiklik anlayışı da, Sebilürreşat'ın yayınlarına göre şöylece özetlenebilir. Bu derginin 18. sayısının 286. sayfasında şunlar yazılıdır:

"Açılacak İmam Hatip mektepleriyle Maarifin ne ilgisi var? Maarif Diyanet işlerini de üzerine alıyorsa, o vakit Diyanet Başkanlığına ne lüzum var? Hem lâikiz diyorlar, hem din işlerine karışıyorlar. Karışmayın bizim dinimize, imanımıza, Allah-ü Ekber dediğimiz için ne hakla bizi zindanlara atıyorsunuz? Lâikmisiniz, yoksa din düşmanı mı..?"

Bu sıralarda Bursa'da Yeşil Cami'de Türkçe ezan yerine Arapça ezan okunmaya başlamıştı. Bu suçu işleyen müeezzinler Kütahya Sulh

Ceza Mahkemesinin esas 43 ve karar 258 ilâmıyla bir hüküm giydiler. Bu kararda suçlandırma sebepleri hakkında şu çok ilgi çeken satırları aynen buraya alıyorum:

"Dini ve ilâhi sıcaklığını ve heyecanını ruhların ve vicdanların duymasına imkân olmayan Arapça dili ile ezan okumaları..."

Sebilürreşat dergisi ise mahkemenin bu kararına karşı şunları yazmaktadır: "Demek ki, Allah-ü Ekber, Allah-ü Ekber derken ruhlar ve vicdanlar dinî ve ilâhî sıcaklık duymuyormuş.

Bu gün yeryüzündeki millet ve devletlerin hiçbirinde hatta komünizm diyarında bile böyle kanun yoktur".

1950 yılında Demokrat Parti iktidara geçmişti. Demokratlar işleri ele almalarından bir iki ay sonra, hemen arapça ezan yasağını kaldırdılar. İşte bu sıralarda temmuz 1950 tarih ve 84. sayısında Sebilürreşat'ta devrin başbakanı Menderes'e bir açık mektup yazılmaktadır. Bu mektupta alınması istenen tedbirler islâmcıların programlarını da, niyetlerini de açıkça belirtmektedir. Bu yazı şöyle başlar:

"Açık konuşalım. Devri sabık lâikliği yalnız dini boğmak için bir silah olarak kullandı. Lâiklik dedi, dinî mahiyette dernek kurulmasını yasak etti. Lâiklik dedi, tarikatleri ve ayinleri yasak etti. Yine lâiklik icabı diye Allah-ü Ekber diyenleri zindanlara attı. Dinî hükûmetlerden bahsedenlere dehşetli cezalar verdi. Lâiklik diye okullardan din derslerini kalırdı. Kur'an yazılı din kitaplarını kamyonlarla toplattı. Namaz surelerini yasakladı. Bütün din kurumlarını kapattı. Din ehlini perişan etti. Dilenecek hale getirdi. Hacca gitmeyi yasak etti. Camilerde Kur'an okuyanları meşhut suçlarla suçlandırdı. Lâiklik din ile devletin ayrı olmasıdır, dedikleri halde Diyanet Başkanını silindir şapkalı Başbakan tayin etti. Lâiklik icabıdır diye halkın başına şapka giydirildi. Kur'an yazısı yasak edildi. İşte devri sabık lâikliği bu biçime tam bir din düşmanlığı şeklinde uyguladı".

Bu açık mektubun orta yerlerinde islâmcıların ana istekleri şu suretle belirtilmektedir:

"Hristiyan bir memlekette lâiklik karşısındaki din ile, müslüman bir memlekette lâiklik karşısındaki din bir değildir. Büsbütün başkadır. Böyle olduğu içindir ki, Hristiyan bir memlekette ruhaniyeti dünyadan ayırmak mümkündür. Bizde ise, ruhaniyet olmadığı için mümkün değildir. İslâm dini dünyadan yarı soyut bir kavram değildir. Hayatın her safhasında din beraberdir. Otururken, kalkarken, alış-veriş ederken, görevi yerine getirirken, savaş yaparken, özet ola-

rak ahlâkî, sosyal, ekonomik, dinî-siyasal, her hususta, her işlemde din beraberdir. Tırnak etten ayrılmadığı gibi, din de dünyadan ayrılmaz".

Sebilürreşat bu yazılardan sonra yapılması gerekeni şu surette anlatmaktadır:

"Bütün bu sıkıntılar Anayasa'da "Devlet dini, islâm dinidir" maddesi kalktıktan sonra meydana geldi. Bunlar dini devletten değil memleketten kaldırmaya, milletin sinesinden söküp atmaya karar vermişlerdi. Yoksa din böyle perişan olmazdı".

Sebilürreşat 84. sayısının 142. sayfasında şunları da yazmaktadır:

"Okullardan din dersleri kaldırılmıştı. Bu da Atatürk inkılâbı mı idi? Yıkıldı gitti. Bütün din kurumları kapatılmıştı. Bu da Atatürk inkılâbı mı idi? "İlâhiyat Fakültesi" açıldı. İmam Hatip kursları açıldı. Kur'an kursları açıldı. Bu inkılâp da yıkıldı gitti. Bunlar gibi ezanı Muhammediyenin yasak edilmesi de bir Atatürk inkılâbı mı idi? Bunu da millet yıkdı. Demek söz ve irade milletindir. Millet nasıl isterse öyle olur. Hattâ Medenî Kanunu, Anayasayı da değiştirebilir. Hristiyan bir devletin Medenî Kanununun bizim için kutsal bir kanundur diye kabul edilmesinde bir zorunluk yoktur. Bütün kanunlara karşı milletin irade ve hakimiyeti mutlaktır. Bu en basit hukukî bir meseledir.

Geriye ne kalır? Pek değer verdikleri şapka ile lâtin harfleri.. Bunlar da millete mal olmuş inkılâplar mı? Bunlara dokunulmaz mı? Kim demiş? Bunlar da ezan yasağı gibi ceza kanununun bir maddesidir. O nasıl bir kararla kalktıysa bunlar hakkındaki cezalar da kalkabilir. Demokrasiye, Anayasaya, vicdan hürriyetine karşı hiçbir kanunun kutsallığı yoktur.

Hükûmet kendi beğendiği resmî bir başlık, resmî toplantılarda giyilmek üzere bir kıyafet tayin eder. Askerlere, hakimlere, avukatlara tayin ettiği gibi. Onun dışında halkın başlığına, giyinişine karışmıyacağım diyemez mi? Bundan dolayı kendisini sorumlu tutmak gerekir mi?

Lâtin harflerine gelince , o da böyledir. Hükûmet benim resmî harflerim budur, hükûmet işlemleri de, kayıtları da, halkın kendisine müracaatları da bu harflerle olacaktır der. Ama onun dışında halk serbest olacaktır. Rus harfleriyle, Çin harfleriyle kitap bastırıldığı gibi, Arap harfleriyle de bastırılabilir diyemez mi?

Bu suretle Atatürk inkılâbı, Kemalizm diye diktatörlük devrinin kanunları tasfiye edilmiş olacaktır. Aslında, Atatürk İstiklâl

ve Cumhuriyetten başka öbür değişiklikler hakkında bir vasiyette bulunmamıştır. Millete mal olan esas inkılâp da budur. Bundan başka diğer kanun maddeleri zamanın gereklerine göre değiştirilecektir".

Sebilürreşat, Eylül 1950 sayısında tekrar tekrar liselere din derslerinin yayılması konusunu ele almaktaydı. O günlerin Diyanet İşleri başkanı Sebilürreşat'a şu demeci vermişti:

"Din dersleri yalnız ilkokullara değil, orta okullara da, liselere de, daha yüksek surette islâm esaslarını ve islâm felsefesini de eklemek gerekir".

Görülüyor ki, islâmcılar, liselere din derslerini yaymak için 1946 demokrasisinden bu yana çaba harcamaktadırlar.

İslâm dininin, ortaokullarımızda okunan inanç ve ibadetleri dışında, öğretimi genişletmek, dünya işleri ile ilgili hükümlere yönelmek demektir. Buda liselere şeriat zihniyetinin sokulmasını sonuçlandırır. Kaldı ki, yukarıda belirttiğimiz gibi, İslâmcıların vicdan hürriyeti nikabı altında giriştikleri bu hareketin arkasından, şeriatçı istekler de birbirini kovalıyacaktır.

Bütün bu açıklamalardan sonra, liselerimize din öğrenimini yaymanın Anayasamızla bağdaşmaz yanlarını ve bu tasarının sakıncalarını görelim:

1- Liselerimiz, bugünkü eğitim sistemimizde, devlet okullarıdır. Anayasamızda devletin lâiklik niteliği esas olduğuna göre, devlet liselerinde müslümanlığın dünya işlerine ilişkin hükümlerini, yani şeriat hükümlerini öğretmeye girişmek Anayasaya aykırı olur.

İslâmcıların istedikleri, dinsel ideolojinin ve dinsel eğitimin liselerimize yerleşmesidir. Halbuki Anayasamızın öngördüğü eğitim, dinsel değil, millî eğitimdir.

2- Anayasanın sözü ve ruhu Türkiye'de din ve mezhep serbestisini emreder.

Türkiye'de temsil edilmekte olan bütün mezheplerle ilgili derslerin bir kenara bırakılarak, sadece bir mezhebin çerçevesi içinde öğretim yapılması, Anayasa ile çelişen bir durum yaratır.

3- Lise genel kültür veren bir eğitim kurumudur. Bu bakımdan her konuda açıklık ister. Öğrenciler bir yandan yalnız inanmayı emreden din kurallarıyla, öte yandan, her şey üzerinde yalnız düşünmeyi emreden müspet dersler arasında şaşırıp kalacaklardır. Böyle bir şaşkınlık, gençlerimizde din müessesesine göstermeleri gereken saygıyı bile tehlikeye düşürecektir.

4– Tevhid-i Tedrisat kanununa göre İlâhiyat Fakültesi "Diniyât mütehassısı" yetiştirecektir. İmam hatip okulları ise, "imamet ve hitabet" gibi din hizmeti ifa edecek memurlar yetiştirecektir. Bunun dışında liselerde okutulacak din dersleri için bir öğretmen sınıfının yetiştirilmesine kalkışılması, bu kanuna, dolayısıyla Anayasaya aykırı olur.

Yakın tarihimizle sabit olan karanlık yollara yeniden sapmak, bize felâketten başka bir şey getirmeyecektir.

Elbette manevî varlığımızın değerlerinden biri de dindir. Bunda şüphe yoktur. Atatürk devrinde de bu böyleydi. Bu hususta ileri sürülen din düşmanlığı iddiası, kuru söz durumundadır.

Din manevî varlığımızın bir köşesinde, tanrı ile kul arasında kutsal bir bağ olarak kaldıkça ve bu suretle devlet ve toplum işlerine karışmadıkça, yani din sömürücülüğü yapılmadıkça, muhterem ve dokunulmaz olarak yaşıyacaktır.

Ancak şurasını da belirtmeliyiz ki, manevî varlığımızın başka değerleri de vardır. Toplum hayatımızın yarattığı bu değerlerin başında Türkiye milliyetçiliği gelmektedir. Türk eğitiminde milliyetçilik bir denge unsurudur. Bu denge bozulur ve dinsel hareketler, millî eğitimin yerine dinsel eğitimin geçmesini sağlıyacak hale gelirse, bunun ağır zararlarını vatanımız ve milletiniz ödemek zorunda kalacaktır. Bu nokta asla unutulmamalıdır.

İKTİSADÎ KALKINMA VE KÜLTÜRDE DEĞİŞMELER

GENERAL GULZAR AHMED
Eski Karaçi Valisi

Türkiyenin ve Türk milletinin Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde kazandığı başarılar tarihte eşsizdir ve Türkiye'yi bir atlayışta bir devirden başka bir devire geçirmiştir. Bunlar Türkiyenin millî hayatının teminini kapsamış, gerek devletin, gerek fertlerin bütün faaliyetlerinde etkili olmuştur. Buda tabiî bir sonuçtur. Çünkü hayat bir bütündür ve ölçülü bir şekilde bütün veçheleri hesaba katılmazsa ilerleme kaydedilemez.

İktisadî gelişmede ayrı yolu takip eder. İktisadî kalkınma millî hayatın bütün veçheleri ile, fakat en çok toplumun kültür gelişmeleri ile ilişkilidir ve kültürden ayrı olarak düşünülemez. Bir arada mütalaa edildiğinde iktisadî kalkınma ve kültür , birbirine bu kadar bağlı olduğu halde, aynı şey olarak ele alınamaz. Hayatın diğer veçhelerinin de bu iki unsurun ahengine uygun olması gereklidir. Misal olarak, iktisadî kalkınma için millî güvenliğe ve yeterli bir idareye ihtiyaç vardır. Diğer yandan sağlam bir ekonomi ve sıhhatli bir kültürel geçmiş millî güvenliğin sağlanması veya sağlam bir idare örgütünün kurulabilmesi için şarttır.

Öte yandan bir toplumun ekonomik sorunları, o toplumun kültürünü çizer . Ekonomik sistemde vuku bulan bütün değişmeler mutlak surette mevcut kültürde bazı değişmeleri tevlid eder. Kavim ekonomisinden tarımsal ekonomiye, oradan şehirleşmiş ve sanayileşmiş bir ekonomiye geçiş bazı hallerde bariz olmayabilir, fakat muhakkak o toplumun kültür hayatına yenilikler getirir. Kültürün değişmelere yer vermiyecek kadar rizik olduğu hallerde, ekonomik kalkınma başarıya ulaşamaz ve bunun sonucunda toplum durgunlaşır. Ve nihayet çözülür.

Türk kudretinin ve onunla beraber yarattığı uygarlık ve kültürün yıkılması uzun seneler sonunda vuku bulmuştur. Bu uzun süren çöküşün kökü askerî gücün zayıflamasına veya çağdaş uygarlığa uymayan hayat tarzına değil, ekonomik yazının çökmesine dayanmaktadır. Önceleri Türkiye, o zamanlar bilinen üç kıta arasındaki ticaret yollarının geçtiği orta doğuyu kontrolu altında tutuyordu. Doğunun bir ucundaki Çin ile batının öbür ucundaki İspanya ve İngiltere arasındaki ticaretin kontrolü Türkiye'yi dünyanın en zengin ülkesi yapmıştır. Uygar dünyanın bütün zenginliklerinin aktığı yol üzerinde bulunan bir ülkenin ekonomi, kültür ve sanatının üstün olması tabiî idi.

Ekonomik refahın önemi Türk tarihi ile en iyi misalini bulmaktadır. Bu devrede Türkiye karada ve denizde Avrupa'nın bütün güçlerini bir çok defa dize getirmiştir. Avrupa ticareti Türk ellerinden geçmek zorunda olduğu sürece Türk ordusu ve donanması dünyanın en üstün askerî gücü olarak hüküm sürmüştür. Batı ve doğunun ticaret yollarının değişmesi durumu o derece tersine çevirmiştir ki, o güne kadar imâl ettiği malları Avrupa'ya ihraç eden ülke, bu memleketlerden yapılacak ithâlata muhtaç duruma düşmüştür. Bu yüzden Atatürk'ün 1923 de kurduğu Cumhuriyetin işe yeni baştan ve sıfırdan başlaması gerekmiştir. Türkiye dışında hiç bir Asya ülkesi Kap yolunun keşfedilmesinin sonuçlarını o kadar şiddetle hissetmemiştir. Avrupa'nın uzak doğu ile doğrudan doğruya ticaret kurmasının sonuçlarını önlemek için Türkiye Portekiz'e karşı flotilla göndermiştir. Fakat o zamanların Hint prenslerinin ve idarecilerinin uzağı görememesi yüzünden Türk flotillasının Hint sularında kalması imkansızlaşmış ve geri çekilmesi zaruri olmuştur. Türkiye 1920 de Süveyş kanalı üzerinde çalışmaya başlamış, fakat bugün bilinemeyen sebeplerden bu projeye devam edilmemiştir. Ticaret yollarını ve bir ticarî mübadele merkezi niteliğini kaybetmenin etkileri öyle olmuştur ki, 1571 de, ticaret yollarının değişmesinden ancak yüzyıl sonra sonra Avrupa'nın birleşen donanmaları Türk donanmasının Akdenizdeki üstünlüğüne galebe çalacak hale gelmiş ve 1663 de Gothard savaşı sonunda durum dayanılmaz bir hale gelmiş ve Türkiye Kuzey Afrika sahilleri ile Avrupa ticaret yolları üzerindeki kontrolunu kaybetmiştir. Bu kayıp zamanla devleti fakirleştirmiş bunun tabiî sonucu olarak kültür, bilim ve fen faaliyetleri daralmış ve nihayet atalete uğramıştır. Atatürk ve onun önderliğinde çalışan Türk liderleri ekonomik istikrarın millî kalkınmadaki önemini takdir etmişlerdir.

İktisadî kalkınma zorunluğu Türkiye'de Cumhuriyetten evvel dahi kendini hissettirmişti, fakat iktisadî kalkınmanın millî hayatın

ahenkli bir atmosfere sahip olmasının gerektirdiği idrak edilememiştir. Son yüzyıllarda millî hayata sızan hatalar ve durgunluğun bertaraf edilmesinin iktisadî durumu düzeltmek için yapılan planlarla aynı anda ele alınması gerekmiştir. Cumhuriyet öncesi devrim plancıları, otokratik iktidarın yarattığı güçlükler karşısına ülkenin siyasî yapısını tahakkuk ettirememişlerdir. Halbuki bir ülkenin kültürel durumunun yaratılmak istenen iktisadî düzenle ahenkli olması gereklidir. Yapıcı fikirleri ortaya atan düşünür ve yazarların çoğu yalnız bir hayat veya sürgün hayatı yaşamağa mecbur kalmıştır. Buna sebeb bunların yeganc amaçlarının sultanın otokrasisini sınırlamak ve meşrutiyet rejimini kurmak olmasıdır[1]. Bir yazarın dediği gibi Osmanlı aydınları başta padişahin siyasî istibdadına karşı koymayı düşündüklerinden sosyal reformları ve halka dönmeyi ihmal etmişlerdir[2]. Netice şu olmuştur: Ekonomik kalkınma tek başına ele alındığı için tahakkuk edememiş hatta bazan çözülemiyecek meseleleri yaratmıştır. Cumhuriyet devrindeki liderler, Atatürk'ün önderliğinde ilk defa milletlerinin karşısındaki problemlerin azametini anlamışlar ve gerçekleri olduğu gibi görmüşlerdir. Atatürk'ün tarihî bilgisi derindi, fakat herşeyin üstünde, milletinin hayatına girmiş olan zaaf noktasını tayin edebilen analitile bir kafası vardı. Kendisinden önce vatansever düşünürler bulunmuş olmasına rağmen bunların çoğu Türk milletinin hayatını kendi uğraştıkları belirli konunun dar açısından değerlendirmişlerdir. Askerler Türkiye'nin modern bir ordu kurulabilirse tekrar kuvvetleneceğini, politikacılar çarenin vatanın en son siyasî nazariyelerinin benimsenmesi olacağını, iktisatcılar ise kurtuluşun ekonomik planlama ile tahakkuk edeceğini iddia etmişlerdir, ama hiç biri millî hayatı bir bütün, bir parçalanmaz varlık olarak görmemişlerdir.

Yalnız Atatürk, Türkiye milletler topluluğu içinde eski pozisyonunu tekrar kazanacaksa, bunun millî hayatın tamamının yeniden ve çağın gereklerine uygun olacak düzenlenmesi ile başarılabileceğini düşünmüştür.

Atatürk yaptığı tahliller sonucunda şu inanca varmıştır: Lüzumlu kültürel değişiklikler aynı anda ele alınmadıkça hiçbir ekonomik plan başarıya ulaşamaz. Muhtelif tip ekonomilerin gerektirdiği kültür şekilleri yukarıda bahsettiğimiz gibi değişiktir. Her ekonomide yaşayan insanların hayat görüşleri de ona göre değişiktir. Ana noktası tarım olan ve yüz yıllardan beri huzursuzluk içinde yaşayan bir ülkenin

1 Nuri Erkin. Bugün ve Yarın Türkiye. sayfa 15
2 Claine P. Smith, Türkiye, Kemalist Hareketin Menşei, sayfa 94

insanlarının amacı her köydeki birkaç dönüm arazinin sürülebilmesinden ibaret olur. Bunun sonucunda halkın fikir ufku yaşama şartları kadar sınırlı olur. Bu nevi toplumların günlük işi mevsim değişikliklerine tabidir ve yıllık işi de ekim ve hasat mevsimleri ile sınırlanmıştır. Böyle olunca hayata telaşsız bir gözle bakarlar ve genel olarak zamana değer vermezler.

Böyle bir toplum fikren hazırlanmadan birdenbire sanayileşmeye yöneltilirse, sanayileşme hareketinin başarı kazanması pek mümkün olmaz. Bu güçler 1920 lerde Türkiye'de girişilen bütün iktisadî programların yürütülmesinde görülmüştür. Bu devir yeni iktisadî programların yürütülmesini üzerine alanların sosyal alışkanlıkları, adetleri ve hayat görüşlerinin değişmeye başladığı devirdir. Türkiye'nin tarım işçilerini sanayi işçileri haline getirmesi uzun yıllar almıştır. Sanayileşmenin başlangıçlarında sanayi işçisi sadece ekim ile hasat mevsimi arasında ve zorlukla temin edilebilmiştir. Cumhuriyetin kurulduğu zaman ülkede bulunan sanayi işçisi sayısı 17.000 di. Bunlar genellikle küçük atelyelerde ve imâlathanelerde çalışıyorlardı.[1]

Bu durum iktisadî ve sınaî projelerin uygulanmasını engelliyordu. Bir işletmenin elinde 2.000 işçi bulundurabilmek için 3.000 işçi istihdam ettiği oluyordu.[2] Maden işçilerinin yekûn çalışma günleri yılda 16-22 günü geçmediği oluyordu. Bütün bunların nedeni köylülerin yüzyıllardan beri içlerine işleyen alışkanlıkları idi. Bir türlü iktisadî ve sınaî projelerin uygulanabilmesi için gerekli hızlı tempo tutturulamıyordu.

İhtilâl liderlerinin batı kültürünün bazı unsurlarını benimsenmesi yolundaki telkinleri batıyı taklit hevesinden doğmamıştı. Onlar sadece değişen ekonomik düzenin gerekleri olarak batılılaşmayı öngörüyorlardı. İktisadî istiklâl olmadan siyasî istiklâlin uzun süre devam edemiyeceğini bilen Türk plancıları, Atatürk'ün önderliği altında iktisadî istiklâli biran evvel kazanmaya çalışıyorlardı. Türkiye az gelişmiş Asya ülkeleri içinde belirli süreli kalkınma planları uygulayan ülke olmuştur. Birinci ve ikinci beş yıllık planlar Türk yöneticilerinin karşılaştıkları problemlerin mahiyet ve şiddetini bütün açıklığı ile anladıklarını gösteren belgelerdir. Ocak 1920 de neşredilen istiklâl beyannamesinde şu husus kategorik olarak belirtilmişti: "Bizim, diğer ülkeler gibi, millî ve iktisadî kalkınmamızın tahakkuku için, kalkınma

1 Nuri Erkin, sayfa 124

2 D. E. Wekster. Atatürk Türkiyesi, sayfa 280

3 Z. Y. Herslag. Türkiye, Değişen bir Ekonomi, sayfa 160

yollarını seçmekte tamamen hür ve müstakil olmamız, hayatın ve varlığımızın değişmez düsturudur".

Yabancı sermayenin çekingen davranması güçlükler yaratmış ve kalkınma hızını yavaşlatmış, fakat ahenkli bir iktisadî ve kültürel değişiklikleri kolaylaştırmıştır. Yerli sermaye hemen hemen yoktur. Tarımsal toplum para biriktirmeye mütemayil olmadığından sermaye terakümü mümkün değildir. Türkiye attığı her adımda bir problemle karşılaşmış ve sermaye birikimi ve köy çevrelerinde kooperatifçi teşebbüs alışkanlığını kazandırmak uzun yıllar almıştır.

Sermaye yokluğunun bir diğer sonucu da plancıların devletçiliğe yönelmesidir. Türk devletçiliğinin kökünde herhangi bir ekonomik sistemi tatbik etme düşüncesi yoktur. Devletçilik memleketin şartlarının zorunlu kıldığı bir keyfiyettir. 1924 anayasası mülkiyet ve teşebbüs özgürlüğünü teminat altında aldığına göre devlet kontrolü altındaki teşebbüslerin doğması sermaye birikiminin uzun süre alacağı düşüncesine bağlıdır.

Türkiye isteksiz ve tecrübesiz özel sermayenin yarattığı boşluğu doldurmaya çalışan ülkeler içinde yalnız değildir. Birçok Asya ülkeleri, özel teşebbüsün yapamayacağı vesair projeleri devletin yüklenmesi sayesinde ekonomik kalkınmayı hızlandırmak yolunda Türkiye misalini işlemiştir. Hükümetin politikası özel mülkiyet ve teşebbüsü esas almış, fakat devlet özel sermaye ve teşebbüsün daha fazlasını yapamadığı noktadan işleri ele almıştır. Kalkınma yolunda ve az gelişmiş ülkelerde ancak devlet sermaye temin edebilir, uzman ve teknisyen yetiştirebilir ve kâr gayesi gözetmeden projeleri uygulayabilir.

Türk plancıları bu noktayı erken teşhis etmişler ve devlet tarafından organize, kontrol edilen projeleri yürürlüğe koymuşlardır. Buna ilaveten Türk plancıları az gelişmiş ülkeler arasında, kanun ve propaganda yolu ile sosyal ve kültürel değişiklikleri geliştirme konusunda öncü olmuşlardır. Bu sayededir ki, Türkiye ihtilâl alanında bulduğu iktisaden geri durumdan kendini kurtarabilmiştir.

İlk beş yıllık plan 1934 de yapılmıştır. Bu planın amaçlarından biri sanayii bir yerde teksif etmek yerine fabrikaları ülkenin her tarafına yaymakla eş kalkınma sağlamaya çalışması olmuştur. Birinci beş yıllık plan hedeflerine kısa vadede ulaşılacağı anlaşılınca, ikinci beş yıllık plan ele alınmıştır. Bu plana göre maden kaynakları, canlı hayvandan ve yaş meyva ihracatından yararlanmayı ön görmüştür.

O arada diğer sektörler de ihmal edilmemiş, sulama ve drenaj sağlamak suretiyle tarımsal sektör kalkındırılmış, fakat köy çevrele-

rindeki halkın dünyanın her tarafında olduğu gibi muhafazakâr tutumu dolayısıyla gerekli oranda ilerleme kaydedilmemiştir. Köylerde eğitim daima ihmale uğramış olduğundan gelişen ekonominin şehirlerde ve sanayi bölgelerinde yarattığı yeni fırsatlardan ötürü eğitim görmüşleri buralara çekmiştir. Çare toplum eğitiminin ele alınmasında görülmüş, 1930 larda eğitim davası en önemli konu haline gelmiştir. Hızla gelişen bir ekonomide hükümet tarafından tasarlanan işlerin yürütülmesi için gerekli sayıda eğitilmiş ve teknik bakımdan ehil insanlara ihtiyaç vardır. Filozoflar eğitimin insanın kendini tanıması için elzem olduğunu ne kadar iddia ederse etsin, şayet eğitim seviyesi mevcut veya değişen ekonominin seviyesinde değilse, eğitimin sadece akademik bir uğraşı ve birkaç rahat kişinin lüks bir eğlencesi olmaktan öteye gidemiyeceği bir vakıadır.

Halkın çoğunluğunun biran evvel eğitilmesi için daha kolay ve çabuk öğrenilebilen bir alfabe yazılmıştır. Latin harflerinin kabulü batıyı taklit olmayıp, iktisadî programın yarattığı acil bir ihtiyacın karşılanması gayesinden olmuştur. Atatürk'ün alfabenin değiştirilmesine atfettiği önem ve bu yoldaki gayretleri, ülkeyi iktisaden özgür yapabilmek için biran evvel gerekli sayıda tahsilli genç yetiştirmeye matuftur.

Her şehir ve köyde halkevlerinin açılması hükümetin eğitime aynı şekilde önem verdiğini göstermektedir. İlk bakışta halkevlerinin gayesi halkı belirli bir politikaya ve düşünceye uygun olarak eğitmek gayesi ile açılmıştır, gibi görülebilir. Gerçekten bunlar ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasında halk ile hükûmet arasında anlaşmayı sağlayan vasıtalar olmuştur. Ekonomik kalkınma ve onun yanında kültürel gelişme yönlerinin halka anlatılmasında rol oynamıştır. Zira halk aktif olarak katılmadığı takdirde kalkınma planı başarılı sonuçlar veremez. Halk liderlerinin ideallerine katılmazsa toplum gelişemez, hatta yaşayamaz. Halk liderlerinin yolunda gitmezse, o ne ekonomik ne de kültürel planlar başarı kazanabilir. Halkevleri sayesinde Türkiye'nin millî hedefleri ülkenin bütün fertlerinin hedefi olmuştur.

TÜRK HUKUK DEVRİMİ

Prof. Dr. COŞKUN ÜÇOK
Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Osmanlı İmparatorluğu yüzyıllarca süren hayatı boyunca, devlet sınırları içinde bir hukuk birliği sağlıyamamıştı. İmparatorluk halkının oldukça önemli bir kısmı Müslüman değildi. Halbuki devlette islâm hukukunun kapsadığı alanlarda islâm hukuku, bunun dışında da Örfî hukuk denilen örf ve âdet hukuku uygulanmakta idi. İslâm hukuku her şeyden önce evlenme, boşanma, miras ve ahval-i şahsiye gibi günlük hukuk hayatının en önemli alanlarını düzenlemiş olduğundan ve bunların kuralları dine sıkı sıkıya bağlı bulunduğundan, İmparatorluğun gayrımüslim uyruklarına uygulanamıyordu; böylece gayrımüslim uyruklar bu alanlarda kendi hukuklarına uyruktular: Hıristiyanlar, mezheplerine göre kendi kiliselerindeki, Museviler ise havralarındaki kütüklerde doğuyorlar, ölüyorlar, evlenip boşanıyorlar, miraslarını bölüşüyorlardı. İmparatorluk bunları yalnız vergi hukuku bakımından kendi kanunlarına uyruk tutabiliyordu. Böylece yalnız vergi bakımından devlet sınırları içinde bir birlik sağlanması düşünülebilirdi. Ancak vergilerin bir çoğu da örfî olduğundan ve örfî vergiler de her ilin özel kanununa göre (vilâyet ve sancak kanunnameleri) değiştiğinden, bu bakımdan da bir birlik mevcut değildi. Ayrıca Müslümanlar ve gayrımüslimler çok kez ayrı ayrı vergilere uyruktular.

Böylece İmparatorluk uyruklarının önemli bir kısmı kendi hukuk hayatlarını yaşamakta idiler. Kapitülasyonlar yüzünden de yabancılar kendi hukuklarına uyruktular.

İslâm hukukuna gelince, o da Müslüman uyruklar arasında bir hukuk birliği sağlamaktan uzaktı; İslâm hukuku tedvin edilememişti; birçok alanlardaki hukuk kuralları da niteliklerinden ötürü tedvin edilmek olanağından yoksundular; bunlar tedvin edilse bile hukuk bir-

liğini sağlıyamazdı. İslâm hukuku zira, birçok mezheplere ayrılmıştı; bu mezhepler arasında, hatta mezheplerin kendi içlerinde bile, dinsel inanış bakımından bir ayrılık olmamakla birlikte, günlük olaylara uygulanacak kurallar bakımından birbirleriyle uzlaşmayan, kimi zaman birbirine taban tabana aykırı kurallar kabul edilmiş bulunuyordu. Aynı mezhep içindeki aykırılıklar fetvalar ile ortadan, bir dereceye kadar, kaldırıp herhangi bir imamın çözümünü kabul ettirmek mümkündü ama, bir mezhebin kuralını başka bir mezhepten bir kimseye, istemediği halde uygulamak olanaksızdı.

Basit bir iki örnekle bunu açıklamak isteriz: İslâm hukukunda süt kardeşlerin birbirleriyle ve süt çocuğun süt annesi ile evlenmesi yasaktır. Bunda bütün mezhepler, bu Kur'an'da yazılı olduğu için, birleşirler; ancak süt hısımlığı ne zaman meydana gelmektedir, hususunda mezhepler birbirlerinden ayrıldıkları gibi, aynı mezhebin içinde de imamlar aynı düşüncede değildirler. Kimi imamlara göre bir kez süt emmek, süt hısımlığını doğurduğu halde, diğerlerine göre en az yedi yudum emmek; daha başkalarına göre ise çocuğun süt annenin sütü ile tam beslenmiş olması gerekmektedir. Gene kimi imamlara göre bir çocuk iki yaşına kadar bir kadının sütünü emerse, başkalarına göre iki buçuk yaşına kadar emerse, diğer başkalarına göre de yedi yaşına kadar emerse süt hısımlığı meydana gelmektedir. Kimi imamlara göre ise bir kimse kaç yaşında olursa olsun bir kadının sütünü emerse hısımlık meydana gelmektedir. İmdi bu kurallardan hangisi uygulanacak ve evlenmek isteyen kimseler arasında süt engeli bulunduğuna karar verilecektir? Evlenecek olanlar biz filân mezhepteniz, bizim mezhebe göre sütü beş yaşında emmiş olanlar arasında süt hısımlığı kurulamaz; veya biz filân mezhepteniz, ben ancak beş yudum süt emmişim, bundan ötürü süt emdiğim kadının kızı ile süt kardeşi sayılamam, zira mezhebime göre gerekli yedi yudumu emmemişim dese ve o kızla evlense bu evlenme batıl sayılabilir mi? Veya nikâhın makbul olabilmesi için Hanefîlerde iki erkek veya bir erkek iki kadın tanık, diğer sünnî mezheplerde muhakkak iki erkek tanık gerektiği halde, Şiîlerde evlenecek olan iki yanın rızaları yeter, tanık olmasa da olur.

Bu verdiğimiz örnekleri İslâm hukukunun her alanında tekrarlamak mümkündür. İşte bunun içindir ki, İslâm hukuku bütün İmparatorluğun hiç olmazsa Müslüman uyruklarını bağlayacak şekilde tedvin edilememiştir. Zira İmparatorluğun sınırları içinde yalnız dört Sünnî mezhebinin dördü de bol bol temsil edilmekle kalmıyor, ayrıca oldukça büyük bir Şiî topluluğu da bulunuyordu. Böylece İstanbul'un

her yana Hanefî kadılar göndermesine rağmen, Müslüman uyruklar da kendi mezheplerinin birbirine çok kez uymayan kurallarına göre, hatta yer yer kendi örf ve âdet hukuklarına göre yaşamaya devam ediyorlardı.

İmparatorluğun bölgelerini birbirine kenetliyen en önemli bağın da hukuk birliği bağı olduğunu da unutmamak gerekir. Büyük devletler hukuklarını birleştirdikleri sürece güçlü olmuşlar ve çok kez, devletin heterogen bölgelerini de bu hukuk ve bunun sonucu olan ekonomi birliği ile birbirlerine kenetlemişlerdir. Hatta tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi heterogen bir bünyeye sahip olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, St. Germain barışı ile 1919 da parçalandıktan sonra bile İmparatorluğun türlü bölgeleri arasındaki hukuk bağı, bu bölgeler II. Cihan savaşından sonra komünist oluncaya kadar devam etmiş, hukuk birliği ve bunun sağladığı ekonomik birlik, ulusalcılık akımlarının ve panslâvizmin en şiddetlendiği XIX. yüz yıl boyunca bu devleti parçalanmaktan kurtarmıştır.

Fransa daha XVII. yüzyılda yavaş yavaş hukukun türlü alanlarındaki kurallarını tedvin etmeğe başlamış, sonunda XIX. yüzyıl başlarında, başta lâik medenî kanun olmak üzere gerçekleştirilen tedvinlerle kuzeydeki örf ve âdet Cermen hukuku ve güneydeki yazılı Roma hukuku ikiliğine son verilmiştir. Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu, bütün ülkeyi kapsayan bir hukuk birliğine sahip olmadığı için bir devletler yığını haline gelmiş, Roma hukukunun gelip Almanya'ya yerleşmesine ve orada da Cermen örf ve âdet hukuku- Roma hukuk ikiliğinin doğmasına engel olmamış, Almanya 1871'de bir İmparatorluk halinde birleşince hemen ülkenin hukuk birliğinin kurulması yolunda çalışılmaya başlanmış ve 1900 yılında Medenî Kanun (BGB) un yürürlüğe girmesi ile bu birlik sağlanmıştır.

İslâm hukukunun bir başka talihsizliği de bu hukukun Hicrî III. yüzyıldan sonra içtihat kapısının kapatılarak dondurulmuş olmasındadır. Göçebe bir ulusun yerleşik kültüre geçtiği sırada ve tarım ekonomisine göre gelişmiş olan İslâm hukuku dondurulunca, dünyada Rönesansla birlikte gelişen ve yerleşen para ekonomisine uymaz olmuş çok gerilerde kalmış, dondurulmuş olan bu hukuku zamanın icaplarına uydurabilmek için "Hile-i Şeriye" yoluna daha çok eskilerden beri itibar edilmiş, bu da yurttaşlar da her hukuk kuralının bir kaçamak noktası bulunabileceği ve bunun da hukukî ve şer'î olduğu duygusunu uyandırmış ve yerleştirmiş, bunun sonucunda da kanuna saygı, ne yazıktır ki, kalmamıştır.

İslâm ceza hukuku (Ukubât) nun belli bazı kuralları uygulama olanağından çok kez yoksundu ve İslâm hukuku birçok suçları ve cezalarını tespit etmemiş olduğundan kişi güvenliğinin ve modern ceza hukukunun "Kanunsuz suç ve ceza olamaz" ana ilkesine de aykırı düşüyordu. Bunun içindir ki, Türkler daha Osmanlılardan önce ve Osmanlılar zamanında, yer yer İslâm ceza hukukunun kurallarını bırakmışlar, Sultanlar çıkarttıkları kanunlarla yeni suçlar veya yeni veya ek cezalar kabul etmişlerdi. Böylece Osmanlı imparatorluğu 1839 Tanzimat devrine geldi. Tanzimattan sonra açıkça ihtiyaç duyulan alanlarda Avrupa, genellikle Fransız hukuku resepsiyon yoluyla kabul edildi; böylece ceza, ceza yargılama usulü, ticaret, ticaret yargılama usulü gibi kanunlar Fransa'dan alındı ve bu alanlarda hukuk birliği İmparatorluk içinde kısmen olsun sağlanabildi.

Özel hukuka sıra gelince, islâm hukuku yandaşları bu alanda Avrupa hukukunun alınmasına karşı geldiler ve İslâm özel hukukunu tedvine giriştiler. Ancak yukarıda anlattığımız nedenlerden ötürü, evlenme, boşanma, miras, ahval-i şahsiye hükümlerini bütün uyruklara uygulanabilecek şekilde tedvin edemiyeceklerini anlıyarak, yalnız, mezhepler arasında büyük farklılık göstermiyen ve başka mezheplerden olanlara, hatta gayrımüslimlere uygulandığında tepki uyandırmıyacak olan borçlar hukuku alanını Hanefî mezhebine göre tedvin ettiler. 1876 yılında tamamlanmış olan Mecelle adlı kanun kitabında bunun içindir ki, ahval-i şahsiye, aile ve miras kuralları yer almadı ve bu alanlarda İmparatorluk içinde hukuk birliği gene sağlanamadı. Bununla birlikte, borçlar hukukunda sağlanan birlik, İmparatorluğun parçalanmasından sonra bile uzun süre imparatorluğun ayrılmış olan Müslüman bölgelerinde hatta İsrail devleti kurulduktan sonra bir süre orada da Mecelle'nin uygulanması ile devam etti.

Aile hukuku alanında birliği sağlamak için demiyelim de, mevcut kuralları tedvin etmek için 1917 yılında "Hukuk-u Aile Kararnamesi" adı altında bir kanun çıkartıldı ve buna Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Musevîler için ayrı ayrı, kendi dinlerine uygun , kurallar kondu. Müslümanlar için de sünnî mezheplerin kurallarından karma bir hukuk meydana getirilmiye çalışıldı. Ancak bunun uygulanmasının olanaksızlığı görülerek, çok geçmeden bu kanun yürürlükten kaldırıldı.

Böylece Tanzimat ve Meşrutiyet devirlerinde Osmanlı imparatorluğu kimi Avrupa kanunlarını iktibas ederek bu alanda biraz olsun hukuk birliğini kurabilmiş, ancak özel hukukun birçok alanlarında İslâm hukukuna bağlı kaldığı için bu alanlarda bunu gerçekleştirememişti.

Cumhuriyet ilân edildiği zaman devletin iç hukukunun durumu şöyleydi: ceza, idare ve ticaret hukuku alanlarında genellikle Fransız kanunları alınmış ve yürürlüğe konulmuş, ancak bunlar da artık günün ihtiyaçlarını karşılıyamıyacak kadar eskimişti. Özel hukuk alanında ise tarım ekonomisine göre gelişmiş olan, faizi, sigortayı kabul etmiyen borçlar hukuku tedvin edilerek yürürlüğe konulmuş, aile ve miras hukuku ile ilgili kurallar ise tedvin edilmemiş bu alandaki sorunlar mezhep imamlarının fikirlerine göre çözülmeğe devam edilmekte bulunmuştur.

Tanzimat devrinde Osmanlı imparatorluğunun bütün kamu ve tüzel hayatına hâkim olan ikicilik (dualizm) hukukta da sürüp gitmekteydi: şöyle ki, faizi, ticarî senetleri ve sigortayı kabul eden ticaret kanunu yanında bunları kabul etmiyen Mecelle mahkemelerde uygulanmakta idi. Bu duruma bir son vermek, yeni devletin hukukunu modernleştirmek ve devlet ülkesinde hukuk birliğini sağlıyabilmek için din ve mezhep ayrılığı gözetilmeksizin bütün yurttaşlara uygulanabilecek lâik kanunların kabul edilmesi bir zorunluktu. Bundan ötürüdür ki, Atatürk şapka devriminden hemen bir yıl sonra, ikinci devrim olarak hukuk devrimini ele aldı ve 1928'de en son ve modern kanun olan İsviçre Medenî Kanununu, ceza hukuku alanında en çok ilerlemiş olan İtalyanların ceza kanununu, Almanlar'ın ceza yargılama usulü kanununu ve ticaret kanununu, İsviçre'in Nöşatel kantonunun da medenî yargılama usulü kanunu iktibas ettirerek yürürlüğe koydurttu. Böylece batı Avrupa kıta hukukunun tüm alınması ile ülkenin hukuk birliğinin sağlanması ve devletin hukuk hayatını modern hukuk anlayışına ve ekonomiye uydurulabilmesi için gereken adım atılmış oldu.

Özellikle Medenî kanunun Türkiye'ye uymadığı, evlenme ve boşanma ile ilgili hükümlerin köylerde uygulanmadığı yolundaki iddiaya karşı şunu söyliyebiliriz ki, 900 yıl İslâm hukuku da bu alanlarda Anadolu'da tam, hatta yer yer hiç uygulanmamış, örneğin islâm hukukuna göre evlenme için yanların rızası şart olduğu halde, babalar kızlarını, rızalarını almadan satmışlar, kaçırma evlenmeleri devam etmiştir.

Yeni hukukumuzun her yere yerleşmesi için daha çok az zaman geçmiştir. Gerektiği zaman bir devrimi yapmak nasıl o zamanki kuşağın vazifesi ise, bu devrimi geliştirip yerleştirmek de ondan sonraki kuşağın vazifesidir. Millî eğitimin gelişmesi, kültür seviyesinin yükselmesi sonucu hukukumuzun da her yerde yerleşip uygulanacağı şüphesizdir. Kanunlar mevcut durumu tespit etmek için değil halkın ilerlemesini sağlamak için ve gelecek göz önünde tutularak hazırlanırlar.

TEVHİDİ TEDRİSAT
(ÖĞRETİMİN BİRLEŞTİRİLMESİ)

Prof. Dr. ŞERAFETTİN TURAN
Ankara Üniversitesi, DTCF Öğretim Üyesi

Atatürk devrimleri içerisinde önemli bir yer tutan "Tevhidi Tedrisat", aynı zamanda Cumhuriyet Türkiyesinin ilk büyük kültür hamlesini ifade eder. Zirâ, öğretimin birleştirilmesi ile:

1- XVIII. yüzyıl sonlarından beri Türkiye maarifinde "medrese" ve "mektep" diye devam eden ikiliğe son verilmiş,

2- Din ve devlet işlerinin biribirinden ayrılmasına paralel olarak öğretimin lâikleşmesinin temelleri atılmış,

3- Cumhuriyet nesillerinin, hurafelerden ve millî karakterle bağdaşmıyan yabancı fikir ve tesirlerden tamamiyle uzak, millî bir terbiye sistemi ile yetiştirilmeleri ve bir "millî kültür birliği"nin vücut bulması imkânları hazırlanmıştır.

Bilindiği gibi, ortaçağ İslâm âleminin ünlü öğretim kurumları olan medreseler, Osmanlı imparatorluğunun kuruluş ve inkişafı devirlerinde henüz canlılığını muhafaza etmekte idi. Ancak XVI. yüzyılın sonlarından itibaren, yeni ilimlere kapılarını kapamakla kalmayıp, felsefe, matematik ve tıp gibi eskiden okutulmakta olan dersler de programlardan çıkartılınca medreseler, sadece şer'î ilimlerin tahsil edildiği birer dinî öğretim müesseseleri veya geniş anlamıyla, şeriatin öğretici ve uygulayıcılarını yetiştiren birer meslek okulu hüviyetini almışlardı. Müsbet ilimleri okumadan medreseyi bitiren kadı ve müftülerin, meslek hayatlarında karşılaştıkları bazı basit mes'eleleri halledemiyecekleri şüphesizdi. Nitekim XVII. yüzyılın ünlü Türk bilgini K â t i p Ç e l e b i, *Mizanu'l-hak fi ihtiyâri'l-ahakk* adlı eserinde, matematik bilmeyen cahil kadıların ne kadar yanlış hükümler vereceklerini misalleriyle göstererek, medreselerde felsefe ve müspet ilimlerin okutulmayışından acı acı şikâyet ediyordu.

Böyle olduğu halde, ilimlerin ve eğitim sisteminin inkişafına uygun olarak medreselerde köklü ıslahat yapacak yerde, devlet hayatında ihtiyaç duyulan elemanları yetiştirmek için yeni öğretim kurumları açmak yolu tercih edildi. Her şeyden önce ordunun ıslahına çalışıldığı için de, ilk plânda orduya eleman yetiştirecek okullar ele alındı. Deniz ve Kara Mühendishaneleri (1773, 1793) ile Tıbbiye (1826) ve Harbiye (1834) işte bu zaruretin birer ifadesidir. Fakat bu suretle öğretimde bir ikiliğe de gidilmiş oluyordu. Karakteristik vasfı "telifcilik" olan Tanzimat düzeninde bu ikilik daha da belirli bir hal aldı. Gerçekten, eski müesseselerin olduğu gibi bırakılıp olanların yanıbaşında batı'dan örnek alınarak yenilerinin kurulduğu Tanzimat Türkiyesinde Rüşdiye, İdadî, Sultânî adını taşıyan yeni okullar açıldı ve bunları çok geçmeden çeşitli meslekî öğretim kurumları ile Üniversite (Dârülfünûn) takip etti.

Öte yandan, evvelce büyük bir toleransla müslüman olmayan cemaatlerin idaresine bırakılmış olan okullara, yabancı devletlere tanınan geniş imtiyazların tabiî bir sonucu olarak birçok yenileri de ilâve edilmiş olduğu için, imparatorluk dahilindeki öğretim kurumları, müfredat programları, öğretim sistemleri ve gayeleri itibariyle birbirinden tamamiyle farklı '3' guruba ayrılmış oluyordu:

a) Dinî öğretim kurumları: Sıbyan mektepleri ve Medreseler,

b) Genel öğretim kurumları ve meslek okulları: Rüşdiye, İdadî, Tıbbiye, Harbiye, Mülkiye,. Muallim Mektepleri vs..

c) Yabancı okullar.

Hiç bir ciddî tedbir alınmadan tarihî seyirlerine terkedilmiş olan medreselerde öğretim seviyesi tabiatiyle gittikçe düşmekte idi. Nitekim kendisi de medreseden yetişmiş olan A l i S u a v i, Muhbir gazetesindeki bir makalesinde (27 Ocak 1867), bu acı hakikatı dile getirmekte ve âlim sayılan birçok medrese mezunlarının, okunup anlaşılacak derecede Türkçe bir ibareyi kaleme alamadıklarından, yıllarca okudukları arapçada bile "dört lâkırdıyı bir yere getirip" söylemeğe veya yazmağa muktedir olamadıklarından yakınmakta idi. Bunun gibi, "Türkistan (Türkiye)'nin Gerileme Sebepleri" başlığını taşıyan Hürriyet gazetesindeki bir makalesinde (27 Temmuz 1868) medrese öğrenimini ve mezunlarını ele alan N a m ı k K e m a l de şunları yazıyordu:

"Ulemadan sayılan bu gibilere 'Elcevâb' gibi arapça bir gazete verilse lügate başvurup iki saat uğraşmayınca bir mana çıkaramazlar. Fıkıh'tan herhangi bir mes'ele sorulsa, biz fıkıhla fazla meşgul olmadık

derler. Akaid üzerine bir bahse girişilse, ellerine taassup siperini alıp her sözde karşılarındakini küfürle itham ederek susturmağa çalışırlar. Bir âyetin manası sorulsa Kadı Bevzavî'ye müracaat edilmesi gerektiğini söylerler. Politikadan söz açılsa dünyada İngiltere, Amerika, Japonya ve Fas gibi memleketlerin bulunduğunu hayretle dinlerler. Ahbaplarından birine Türkçe bir mektup yazmak gerektiğinde şuna buna yalvarırlar... Bu gibiler, nihayet yine câmii şerifte bildiği yolda ders okutmaktan gayrı devlet ve milletin hayrına yarar bir iş bulamazlar. Ya bu zatların bunca seneler emek ve ömür sarfettikleri böyle bir semere için midir? Bu ömre, bu emeklere yazık değil mi? Bu devlete bu millete, bu mülke acınmaz mı?"

Nihayet İkinci Meşrutiyet devrinde, 29 Eylül 1914 tarihli Islah-ı Medâris nizamnâmesiyle medreselerin ıslahına çalışıldı. 'Evvel, Sanî ve Âli' olmak üzere '4' er yıllık 3 kısma ayrılan İstanbul medresesinin tâlî sınıflarında dinî ilimlerin yanıbaşında felsefe, riyaziye, tabiiye, fizik, kimya, iktisat gibi derslere de yer verildiği, hatta talebenin fransızca , almanca veya ingilizce gibi batı dillerinden birini okuması uygun görüldüğü halde, bu teşebbüs yarım bir tedbir olmaktan öteye geçemedi. Böylece Meşrutiyet Türkiyesinde de medrese - mektep ikiliği ortadan kaldırılamadı. Kaldı ki, batı'ya ayak uydurmak için açılan mektepler arasında da bir farklılık, bir ikilik göze çarpıyordu. Meselâ Tıbbiye ile Harbiye'de özellikle avrupaî bir öğretim sistemi uygulandığı halde, Rüşdiye ve İdadî gibi genel kültür verecek orta öğretim kurumlarında dinî tesirler ağır basıyor ve genç bir "telifçilik" e kaçılıyordu. Nitekim 1846 da toplanan bir komisyon, Rüşdiyelerin "herkes tarafından öğrenilmesi zorunlu olan dinî ilimlerin öğretileceği mektepler" olarak düzenlenmesini öngörmüştü.

Medrese ve mekteplerin dışında, her türlü devlet kontrolünden uzak fakat çeşitli dinî ve siyasî emellere ve fikirlere açık olan yabancı okulların çoğalması, Türk maarifini Ziya Gökalp'in deyimiyle tam "kozmopolit" bir hale sokmuştu. İttihat ve Terakkî Partisi'nin 1917 deki kongresi için hazırlamış olduğu raporda Gökalp, Osmanlı maarifinin durumunu şöyle canlandırmakta idi:

"Maarifimizin kozmopolit olduğunu anlamak için uzun tetkiklere lüzum yoktur; İstanbul'daki kitapçı dükkânlarına ve öğretim kurumlarına tasnifkâr bir gözle bakmak kâfidir. İstanbul'da 3 türlü kitapçı vardır: Sahaflar - Beyoğlu kitapçıları - Babıâli caddesindeki kitapçılar. Sahaflardaki kitaplar Arap ve İran maarifine, Beyoğlu kitapçılarındaki Avrupa maarifine aittir. Babıâli caddesindeki Tan-

zimat maarifi ise, bu evvelkilerin perişan tercümelerinden, acemicesine intihal ve taklitlerinden mürekkeptir. Millî maarifimizin ne kitapları, ne kitapçıları henüz vücuda gelmemiştir".

"Öğretim kurumları da, kitapçı dükkânlarına paralel olarak '3' tür: Medreseler - Ecnebî mektepleri - Tanzimat mektepleri. Sahafların kitapları medreselerde, Beyoğlu kitapları ecnebî mekteplerinde, Babıâli caddesinin kitapları da Tanzimat mekteplerinde okutulur".

Bundan sonra, medrese ve mekteplerin iyi vatandaş yetiştiremediklerine, başka ülkelerde en seciyeli kimselerin tahsilde en ziyade ileri gitmiş ferter arasından çıktığı halde Türkiye'de ekseriyetle bunun aksinin görüldüğüne temasla, "Bizi diğer milletlerden ayıran bu hususun sebebi nedir?" sualini soruyor ve cevabını da gene kendisi veriyordu: "Bence bunun bir tek sebebi var. Bu sebep, diğer milletlerin maarifi millî bir mahiyette olduğu halde bizim maarifimizin kozmopolit bir halde bulunmasıdır".

Böylece G ö k a l p, Türk maarifinin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulabilmesi için "millî" bir karakter almasını, yâni öğretim kurumlarında millî maarif politikasının hâkim bulunmasını ve bir millî eğitim sisteminin uygulanmasını zorunlu görüyordu. Bu ünlü düşünürümüzün, *Türkçülüğün Esasları*'nda bu zorunluğu daha da etraflıca belirttiğine ve "millî maarif"i "mütecanis bir millet" olmanın şartlarından biri telakki ettiğine şahit oluyoruz. Türkiye'de gerek medeniyetçe gerek pedagojice biribirine benzemiyen '3' ayrı tabaka, "Halk, medreseliler ve mektepliler" diye '3' zümre bulunduğuna tamas eden G ö k a l p, "Bu üç sınıftan birincisi hâlâ Uzak Doğu medeniyetinden tamamiyle ayrılamamış olduğu gibi, ikincisi de henüz doğu medeniyetinde yaşıyor. Yalnız üçüncü sınıftır ki, batı medeniyetinden bazı feyizlere mazhar olabilmiştir... Bir milletin böyle üç yüzlü bir hayat yaşaması normal olabilir mi?... Bu üç terbiye usulünü birleştirmedikçe hakikî bir millet olmamız mümkün müdür?... Medeniyetlerimizi tevhid edersek, maarifimizi ve pedagojimizi de birleştirmiş, ruhen, fikren mütecanis bir millet olmuş olacağız. O halde bu işte daha bir müddet ihmal göstermek asla câiz değildir" diyor ve avrupaî bir öğretim uygulanan Harbiye ile Tıbbiye'nin durumlarının yapılacak "maarif inkılâbında bir numune" olarak ele alınması gerektiğini savunuyordu.

Öğretim kurumlarının birleştirilmesi ve millî bir eğitim sisteminin uygulanması için G ö k a l p'le başlayan cereyanın çok geçmeden M. K e m a l tarafından benimsendiğine şahit oluyoruz. Filhakika

M. K e m a l daha Kurtuluş Savaşı yıllarında 16 Temmuz 1921 de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'ni açarken, "Şimdiye kadar takip olunan öğretim ve eğitim usullerinin milletimizin gerileme tarihinde en mühim bir âmil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir Millî Eğitim programından bahsederken eski devrin hurafelerinden ve fikri vasıflarımızla hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün tesirlerden tamamiyle uzak, millî seciye ve tarihimize uygun bir kültür kastediyorum. Çünkü millî dehamızın tamamiyle inkişafı ancak böyle bir kültür ile sağlanabilir. Gelişigüzel bir yabancı kültür, şimdiye kadar takip olunan ecnebî kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Kültür, zeminle mütenasibtir; o zemin de milletin seciyesidir" diyerek millî kültürün ve millî eğitimin önemini belirtmişti. 31 Ocak 1923 te İzmir'de halk ile yaptığı bir toplantıda Medreseler hakkında sorulan bir sual üzerine, bu müesseselerin durumu hakkında uzun boylu izahat verdikten sonra, "Milletimizin, memleketimizin irfan yuvaları bir olmalıdır. Bütün memleket evlâdı, kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır" diye, öğretimin birleştirilmesi gerektiğine işaret etmişti. Nitekim M. K e m a l, T. B. M. M. ikinci devre seçimleri için 8 nisan 1923 te yayınlandığı Dokuz Umde programında "İlköğretimde öğretimin birleştirilmesi" prensibi de yer almakta idi. Nihayet 1 Mart 1924 de Meclis'in ikinci devre ikinci toplantı yılını açış nutkunda, şu sözlerle, daha fazla beklemeden uygulama safhasına geçilmesine işaret ediliyordu: "Millet kamu oyunda tesbit olunan eğitim ve öğretimin birleştirilmesi umdesinin, vakit kaybetmeksizin tatbiki lüzumunu müşahede ediyoruz".

Ertesi günü toplanan Halk Partisi grubunda Hilâfetin ilgası ile Şer'iye, Evkaf ve Erkânı Harbiye Umumiye vekâletlerinin kaldırılması hakkındaki teklifler kabul olunduktan sonra, "Öğretimin Birleştirilmesi" hakkında Maarif Vekili Saruhan Milletvekili Vasıf (Çınar) bey ve 50 arkadaşının teklif ettikleri kanunun müzakeresine başlanılmıştı. Teklif sahipleri, gerekçelerinde öğretimin birleştirilmesi lüzumunu şöyle açıklıyorlardı:

"Bir devletin irfan ve genel maarif siyasetinde, milletin fikir ve his itibariyle birliğini sağlamak için öğetimin birleştirilmesi, en doğru, en ilmî ve en asrî ve her yerde faydaları ve iyiliği görülmüş bir umdedir. 1839 Gülhane Hattı Hümayunundan sonra başlayan Tanzimat devrinde, sona eren Osmanlı saltanatı, öğretimin birleştirilmesine başlamak istemişse de bunda muvaffak olamamış ve aksine bu hususta bir ikilik bile meydana gelmiştir. Bu ikilik, eğitim ve öğretim birliği ba-

kımından bir çok zararlı sonuçlar doğurdu. Bir millet fertleri ancak bir eğitim görebilir; iki türlü eğitim bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise his ve fikir birliğine ve tesanüt gayelerine tamamiyle aykırıdır. Kanun teklifimizin kabulü takdirinde, T. C. dahilinde ve bütün irfan müesseselerinin biricik mercii Maarif Vekâleti olacaktır. Bu suretle bütün mekteplerde bundan böyle Cumhuriyetin irfan siyasetinden mes'ul ve kültürümüzü his ve kültür birliği dahilinde ilerletmeğe memur olan Maarif Vekâleti, müspet ve yeknesak bir maarif siyaseti tatbik edecektir".

Parti grubunda kısa bir müzakereden sonra kabul olunan teklif, T. B. M. M. nin 3 Mart 1924 tarihli toplantısında hiç bir değişikliğe uğramadan kanunlaşmıştı. 430 No. lu bu kanuna göre Türkiye dahilinde bütün ilim ve öğretim kurumları ve bu arada Şer'iye ve Evkaf Vekâleti veyahut özel vakıflar tarafından idare olunan bütün medrese ve mektepler Maarif Vekâletine bağlanıyordu. Ancak kanunun 4. maddesine göre, "Maarif Vekâleti, yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere" Üniversite bünyesinde bir İlâhiyat Fakültesi kuracak ve imamet, hitabet gibi dinî hizmetleri görecek elemanların yetişmesi için de ayrı okullar açacaktı. Nitekim uygulamada bu yönde olmuş ve Maarif Vekâletine devredilen medreseler kapatılırken İstanbul'da bir İlâhiyat Fakültesi ile memleketin çeşitli yerlerinde İmam-Hatip okulları açma yoluna gidilmişti.

"İDEOLOJİK İSTİKLÂL"

Prof. Dr. TARIK ZAFER TUNAYA
İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Türk devriminin amacı, millî ve bağımsız bir devlet içinde, Türk toplumunun kalkınma prensibini aramak olmuştur. Bu amaç, sadece siyasî değil, aynı zamanda sosyal bir değişme niteliğine sahiptir. Böylece Türk devriminin sadece askerî savaşları kapsayan sınırlı bir hareket olmadığı görülür.

Bu kısa raporumuzda, tartışmalara esas olmak üzere, Türk devriminin iki gerçekleşme dönemi üzerinde durmak istiyoruz.

I- Millî ve bağımsız bir devlet kurma dönemi

II- İki akım çatışması

İhtilalci hareketlerde görüldüğü gibi, Türk devriminin temelinde de, Muhafazakâr-Devrimci çatışması yatar.

Muhafazakâr akım, ideolojik temelini şeriat'ta, siyasî organizasyonunu ve garantisini de İstanbul hükümetinde (teokratik Osmanlı saltanatında) ve Onun devamında aramıştır. Dayandığı tezlere gelince, kısaca şu noktalarda toplanabilir: a- Galip devletlerin verecekleri cezaya boyun eğmek ve karar zamanını tevekkülle beklemek; b- Mondoros mütarekesinin uygulanmasını kabul etmek, hatta kolaylaştırmak; c- Anadolu hareketinin idareci güçlerine (bunları İttihatcı sayarak) karşı koymak; d- Yeni bir devlet kurulmasını önlemek; e- Milliyetçilik prensibini görmezlikten gelmek, hatta inkâr etmek... f- *Amaç:* Osmanlı imparatorluğunu devam ettirmektir. Bu amaca Birinci Dünya savaşı galiplerinin istedikleri ve müsaade ettikleri oranda ve yolda; memleket içindeki devrimci cephelerle savaşılarak varılacaktır. Sonuç ve muhafazakâr akımın kararı: Müdafaai Hukukçular "bâgî" dir. "Kemalî'ler", "milliyet dâiyesi ile Saltanat ve Hilâfeti parçalamak isteyen" asî'lerdir.

Devrimci akım, Müdafaai Hukuk adını almıştır. Millî bir devlet kurulması amacını güder. Bu devletin özelliklerine gelince; a- Tek hâkimiyetli basit devlettir (federasyon şeklini reddeder). b- Beynelmilelci, Komünist, ya da Saltanatçı (Hilâfetçi) şekilleri tüm olarak reddeder, c- Bağımsızdır (Hertürlü manda, himaye, kapitülasyon ve sömürge şekillerini reddeder). d- Irkçı, ya da Arap dünyasında görülen tipte milliyetçilik şekillerini reddeder ve sınırlı milliyetçilik (millî devlet) temeli ve formülü üzerinde kurulacaktır. e- *Amaç:* Osmanlı imparatorluğundan tamamiyle ayrı bir devlete varış olacaktır. Bunun için amacı -ister barışçı, ister savaşçı strateji taktiklerle- engelleyen güçlere, diplomatik ve askerî yollara başvurularak, karşı konulacaktır. f- Kuruluş yolu, her hangi bir dış hâkimiyetin vizesine tâbi değildir. Sadece, millî güçlerin birleştirilmesiyle "safha, safha" uygulanacaktır. g- Bu metot, halkçı bir niteliğe sahiptir ve Türk tarihinde ilk kez, halk kitlesini *reaya*'lıktan kurtararak, aktif bir unsur haline getirmiştir. Kongrelerden, seçimle kurulan T. B. M. M. ne (bir çeşit geniş ve hukukî varlığa sahip kılınmış Sivas Kongresine) varış, Türk devriminin temelindeki demokratik atılımı gösterir.

2- İki idoloji çatışması

Muhafazakâr-Müdafaai Hukukçu diyalog, dünyanın 1918'-lerden itibaren girdiği yeni bir dönemde, o zamana değin rastlanmamış olan değişik şartlar içinde cereyan etmiştir. Batı demokrasisi, 1917'de patlak veren Bolşevik ihtilâliyle karşılaşmış, dünya iki bloka ayrılmıştır. Marksizm, Leninci bir ekip tarafından ilk kez siyasî plânda uygulanma yoluna gidilmiştir. İki karşıt akımın çatıştığı dünya içinde Türkiye bu iki blok ortasındadır. *Batı* ile *Doğu* arasında..

Aslında, Batı da, Doğu da, millî ve bağımsız bir Türk devletinin kurulması lehine değildirler. *Batı*, Osmanlı imparatorluğunun parçalanmasını, parçaların sömürgeleşmesini, bu arada birkaç Anadolu vilâyetinden ibaret sözde bağımsız bir Türk devletinin kurulmasını istemiştir. *Doğu* da, imparatorluğun parçalanmasını istemiştir. Fakat özellikle kurulması öngörülen Türk devletinin, millî ve bağımsız aşamada kalmayıp, komünist blok içine katılmasını istemiştir. Bu isteklerini özellikle Bakû Kongresinde, yetkili personeliyle açıklamıştır.

Türkler, bu iki ateş arasında, kendi öz yollarını bularak, millî ve bağımsız devletlerini kurmuşlardır. Osmanlı imparatorluğunu yıkmışlardır. Millî bağımsızlığı, *araç* değil, *amaç* sayarak devletlerini, *Türkiye Cumhuriyetini* kurmuşlardır. Yeni devlet, kültür değişmesinin gerçekleşeceği millî çevre olmuştur.

II- Millî ve bağımsız varlık prensibi olarak sosyal değişme

1- Kurucu prensip

Türk devriminin bir sosyal değişme anlamını da taşıdığı açıktır. Bu değişim aynı zamanda bir kültür (medeniyet) alanından, bir başkasına geçmeyi ifade edecek derecede geniş ve önemlidir. Türk devriminin değişme prensibi, kurulu Osmanlı düzenini, muhafaza etmekle yetinmeyerek, Onu yıkmak, yeni bir toplum ve devlet düzeni kurmak yolunda gelişmiştir. Bu bakımdan, devrim, genellikle sosyal değişmelerde görüldüğü gibi, yapısal bir değişme niteliğini taşır. Ve yine bu bakımdan Osmanlı imparatorluğunun hayatta kalabilmesini sağlamak amaciyle, yeni şartlara uydurulması anlayışı olmamıştır. Muhafazakâr akımın en olumlu yönü, ancak şartlı bir değişim olanaklarını tavizci yoldan karşılaması olmuştur.

Oysa, Atatürk'ün liderliğindeki devrimci ekip, Osmanlı imparatorluğunun değişme ve yenileşme imkânlarını kaybettiği kanısındaydı. Bu tez, devrimci olduğu kadar da gerçekçidir. Henüz yeterli şekilde yapılmamış olmalarına rağmen İmparatorluğun sosyo-ekonomik yapısıyla ilgili incelemeler, bu tezin doğruluğunu ispat etmektedirler. Türk devriminin özelliği bu bakımdan daha açık olarak belirir: Kanunî Sultan Süleyman devrinin özlemiyle, Tanzimatçı ve tâvizci bir zihniyetle, ölü bir organizmayı diriltme prensibi, Türk devrimine tamamen yabancı kalmıştır. Eski, âtıl Osmanlılık kadrosu, parçalanacak ve yıkılacaktır. Yeni bir düzen ve medeniyet anlayışıyla "hakikî mürşit" olan ilmin aydınlığında, yeni ve millî bir toplumsal yapıya gidilecektir.

2- Kültür - Medeniyet

Öğretim hayatımıza -bugün bile- hâkim olan Durkheim'ci akıma göre, medeniyet olayları (phenomenes de civilisation) belli bir sosyal organizmaya kesin olarak bağlı sosyal olaylar değildir. Millî ülke ve bölgeleri aşabilecekleri gibi, bir tek toplumun tarihini vücuda getiren dönemleri aşan bir zaman içinde de gelişebilirler. Böylece "milletler üstü" (supra-national) bir hayata sahiptirler. Kabile, site, millet, devlet sınırlarını aşan ve çeşitli değişik kitlelerce benimsenmiş davranışlar ve müesseseler doğurabilen olaylardır bunlar..

Daha alışılmış bir tanımlamaya göre, Medeniyet, ilerlemelerin yöneldikleri olumlu gelişme ve kalkınmaların amacı olan, bir *değerler bütünüdür.* Bu değerler, sosyal ve moral bir ilerlemenin gerçekleri oldukları kadar, özellikle teknik alandaki yaratışları kapsamaktadırlar. Medeniyet, yeryüzüne, insanlara iyilik, esenlik, ilerilik getirici bir karak-

tere sahip sayılmıştır. Fakat, bu milletlerarası karakterine karşılık, belli bir sosyal (ve siyasal) organizmaya özgü bir değerler sistemi daha vardır ve *kültür* olarak tanımlanır. Nitekim, *Ziya Gökalp* bu durumu şöyle açıklamıştır:

"Her cemiyetin, diğer cemiyetlerde temeyyüz eden hususî bir seciyesi, hususî bir şahsiyeti vardır. Fakat, bu kavmî seciye, bir millî şahsiyet ve uzvî verasetle ırkın bir neticesi değil, halk arasında kuvvetli bir surette yaşayan, münteşir müesseselerin, şifahî an'anelerin, şuursuz mefkûrelerin mecmuu olan *millî hars*'tan mütevellittir" (Yeni Mecmua, No. 62, 26 Eylül 1918). İkinci Meşrutiyette Milliyetçilik-Türkçülük akımının kilit kavramı bu medeniyet-hars ikiliğinde saklıdır. Yeni Türk devletinin, ideolojik dokusunda da, bu fikrin, Meşrutiyetteki ikiliğine bağlı kalınmadan, yer aldığını ve savunulduğunu görürüz. İki kavram arasındaki karşıtlığı, Atatürk hafifletmek istemiştir.

3- Kesin karar

Atatürkçü düşüncenin, üzerine bir yumak gibi sarıldığı ana fikir, hiç şüphesiz *Medeniyet*'tir. Medeniyet aynı zamanda devrimin etik prensiplerinden birisi, belki de birincisi olmuştur. Sosyal ve siyasal plânda her türlü ilerlemenin tek şartı, *Medenîleşmek*'tir. Atatürkçü edebiyatta, medeniyet, sosyolojik tanımlamaların tüm çeşitlilikleri ile ortaya çıkmıştır.

Türk devriminin dayandığı ideolojik temelde, ve Atatürk'ün düşünce sistemi içinde, *Medeniyet*'in nitelikleri iki bakımdan ele alınabilir: a- Hiç bir medeniyet, tek bir dinin, bir milletin eseri değildir. Milletlerarası, tüm insanlığın katıldığı -ya da katılması gerekli - bir çabanın mahsulüdür. b- Hâkim medeniyet, tektir: Batı Medeniyeti'dir. Ondan üstün, Ona rakip, Ona karşı koyacak başka bir medeniyet yoktur. Şu halde, seçim (tercih) imkânı da yoktur. Öyleyse, kesin karara varmak, gerçekçiliği ve zorunluluğu vardır: "Batılı olacağız".

Burada bazı noktaları belirtmek gerekir: Türk devrimi, Batı terimini sırf coğrafî anlamda almamıştır. Yine, saf bir Batı hayranlığı olarak da almamıştır. Batılılaşmak körü körüne bir taklidin, fantazi bir beğenişin sonucu da değildir. Başka bir vesile ile de belirttiğimiz gibi, XX. yüzyılda tekniğin yıldırım hızıyla ilerlediği bir çağda Türk insanının da Batılı insan (ve vatandaş) gibi haysiyetini, şerefini, toplumsal ve millî varlığını başka hâkimiyetlerin baskısı altına koymadan, hürriyetci bir düzen içinde geliştirme olanaklarına kavuşabilmesi asıl amaç sayılmıştır.

4- "Millî Rönesans" formülü

Türk Devriminin bu ana tezi, fevkalâde büyük direnmelerle karşılanmıştır. Teokratik ve yarı sömürge bir sosyo-ekonomik yapıdan, lâik ve millî bir yapıya geçiş kararı, her şeyden önce menfaat yatırımlarını ve dengelerini sarsmıştır. Bu sarsıntının doğurduğu direniş eylemleri, memleket içinde ve dışında açıkça belirmiştir.

Batı ailesi içine girmeyi amaç edinen kesin karar karşısında, Batılı çevreler, alaylı, hakaretli bir tutuma sahip olmuşlardır. Onlara göre Türkler, medenî olmıyan sürülerdir. Devlet kurmaları bir yana, Batı ailesi içinne giremezler. Zaten, Batı medeniyeti Hıristiyanlığın eseridir.

Bu tutum, memleket içindeki muhafazakâr çevrenin büyük kısmı tarafından benimsenmiştir. Batılılaşmak, bu çevreye göre, "din, iman, benlik" gibi "herşeyimizi kaybetmektir". Türk devrimi, işte, içte ve dışta somutlaşan bu iki ortak tutuma karşı (askerî yönü yanında), fikrî bir ihtilâl sayılmalıdır. Türkler, medenî bir millettir. Bunun delili "mazileridir". Geçmişteki Türk medeniyetinin bugünkü temsilcileri olarak, Batı, ya da, müşterek medeniyet ailesi içinde yer almak hakkına ve ehliyetine sahiptirler.

Atatürkçü ve Devrimci düşünce, bu teziyle iki önemli özellik taşımaktadır:

a- *Kültür ve medeniyet kavramları arasındaki karşıtlığın silinebileceği tezine sonuç olarak varılmıştır.* Atatürk, bir milletin tarihinden toplumsal heyecan kaynakları çıkarılabileceği kanısına bütün gücüyle bağlı kalmıştır. *İslâmcı rönesans* teklifleri karşısına, *millî rönesans* formülü ile çıkması tesadüflerin eseri değil, *Lloyd George* ve *Clemenceau*'lar tarafından temsil edilen yeni bir Haçlı zihniyetine verilmiş tarihî bir cevaptır. Bu anlamda, *Atatürk, kültür* (hars) tanımına katılır Ne var ki, Atatürk, ilerlemeyi engelleyici geleneklerin ve müesseselerin dostu değildir. Kendilerini yitirmiş lüzumsuz şahıslar ve müesseselerin (eşhas ve müessesatı zâile) yıkılması gerektiğine inanmıştır. Fakat, insanlığın ilerlemesini sağlıyan gelişmeleri ve ortak değer sistemlerini kabul etmesi bakımından Atatürk, *Medeniyet* kavramının eşsiz savunucusu olmuştur. Ve bütün bir "Şark Kafası" ile sonuna kadar, "tek kişi kalsa da" savaşacağını ilân etmiştir. Savaşmıştır.

b- *Batı'ya rağmen, Batılılaşmak yoluna gidilmiştir.* Medeniyetin nimetlerinden faydalanmak, birkaç devletin ya da milletin hakkı değil, bütün insanların hakkıdır, buna Batılılar mâni olamazlar. Dünyanın bugünkü gelişmiş-az gelişmiş bölünme tablosu içinde, Türk dev-

riminin, bütün "mazlum milletlere" (deyim Atatürk'ündür) insanca yaşamak *hakkını* ve *yetkisini* tanımış olması sosyal ve insancıl cephesinin ne kadar güçlü olduğunu, bir kısım milletlerin başka milletleri ve ülkeleri siyasal ve ekonomik baskı altında tutmalarının da ne kadar gayrı insanî olduğunu gösterecek değerdedir. Türk devriminin sürekli yenileşme ve ilerleme enerjisi az gelişmişlikten kurtuluş savaşına dönüşmüştür. Gerçek Atatürkçülük, azgelişmişlik şartlarına ve bu şartları menfaatlerinin garantisi olarak gören çevrelere karşı bir harekettir. Gerçek sosyal değişme deyiminin (kültür değişmesi) anlamı budur.

HARF DEĞİŞİKLİĞİNDE TÜRK KÜLTÜRÜNE TESİRLERİ

KEMÂL ÖZERDİM
Ege Üniversitesi Öğretim Üyesi

"Atatürk'ün Önderliği Altında Kültür Devrimi" adlı seminere katılma bahtiyarlığına karşılık dar bir zamanda, belge kifayetsizliği içinde yeterli hazırlıkta bulunamadığımı üzülerek beyan ederim". *Kabulünden önce:*

Lâtin aslından, kendimize göre düzenlediğimiz alfabenin kabul edildiği yıl (1928) lise birinci sınıfta öğrenci idim. Gazete havadisleri karşısında iki öğretmenimiz (biri yazardı aynı zamanda) harf devrimine taraftar olmadıklarını söylemekten kaçınmamışlardı. Şöyle diyorlardı:

–"Alfabe ha... deyince, elbise giyip çıkarır gibi, değiştirilmez. Zira mevcut kitapların hepsini yeni harflere çevirmek asırlık zamanla mümkündür. Bu geniş zamanda teenni ile, sindire sindire olmalıdır".

Görünüşte bu öğretmen haklıdır. Ancak tarihî gerçekleri göz önünde tutmamış, düşündüğünü söylemiştir. Olaylar göstermiştir ki, zamana bırakılsaydı bugün yeni alfabeden tamamen mahrum kalırdık. Atatürk ilerisini iyi gördüğü için bu hususta belki acele etti, fakat muvaffak oldu.

Yazar olan ikinci öğretmenimiz ise: O günlerde İzmirde yayınlanan gazetede (henüz alfabe meydanda olmadığından) Fransız alfabesini kullanarak bir metni iki sütuna sığdırmış, arka sayfada aynı metin Osmanlı alfabesi ile bir sütun tutmuştur. Diyordu ki:

"–.. İşte örnek meydanda, kabulü düşünülen batı alfabesi ancak israfa yol açacaktır. Zaman kaybında başka". Bu öğretmenin de belki hakkı vardı. Lâkin aynı öğretmen Osmanlı alfabesinin güçlüğünü söyler dururdu.

Eski Harflerin Yetersizliği ve Güçlüğü

Arap alfabesinin bellenmesi uzun zamana bağlı idi. Üstelik harekeli yazılmadığı takdirde doğru okunması imkânsızdı. Yüksek öğrenimini tamamen o alfabe ile yapmış çok kişilerin, gene bilmedikleri konularda, mutlak hatalı okudukları henüz unutulmamıştır.

Karikatürist merhum Cemal Nadir'in bu hali tasvir eden bir karikatürü belki hatırlardadır. (Molla Sakar kelimesini öğrenci olan çocuk çıkartamaz. Ağabeyisine sorar. O bir çeşit okur, ama birde babama sor, der. Baba başka türlü okur. Birde dedene sor, der. Dede daha başka bir çeşit okur ve; ne olur ne olmaz, sen bir de filân hocaya sor, der. O hoca ise hepsinden başka türlüsünü, doğrusunu okur...)

Yine öğrencilik zamanımın canlı bir hatırasını vereceğim:

Sahasında alim bir Arabî hocamız, bilinmeyen kelimelerin okunup yazılmasının güçlüğünü söylerken (ha) ile (hı) nın ayrılmasında nasıl bir hileye baş vurduğunu şöyle açıklardı:

"– Noktalı mı, noktasız mı? bilmiyorsan üstüne noktaya benzer bir şey koy. Şayet (hı) ise doğru olur, (ha) ise sinek kirletmiş dersin". derdi.

Evet Osmanlıca zordu. Öğrenmek mümkün değildi. Harekelisi büsbütün içinden çıkılmaz sıkıntılar yaratabilirdi. Üstelik bu güçlükler yüzünden, iki yüz senedenberi yaklaşmak istediğimiz batıdan bizi uzak tutmada amildi.

Yeni Alfabenin Lüzumu

Buna karşılık yeni alfabe:

1) Öğrenme kolaylığı,

2) Doğru okuma ve yazma imkanı,

3) Çabuk ve kolay öğrenildiğinden zaman, güven kazandırma,

4) Yazı birliği ile dil ve millet birliğinin sağlanması,

5) Batı yazılarına benzemesinden yaklaştırıcı, ısındırıcı hal alması v. s. bakımından bizim için medeniyete daha çabuk ulaşmak imkânını sağlayacak bir faktör idi. Nasıl ki:

1) Japonya kalkınmasında İngiliz dil ve alfabesi,

2) İsrail başarısında dil ve yazı birliği,

3) Sovyet Rusya, Lâtin alfabesini kabul etmiş Türk topluluklarına (bize yaklaşma ihtimallerini önlemek için) yavaş yavaş Cyrille

alfabesini kabul ettirerek kendi içinde onları eritmekte büyük rol oynamıştır.

Okur Yazarın Çoğalması

İlk sıralarda okuma dershanelerinin büyük yararı olduğu gibi, sonraları vilâyet ve kasabalardan köylere doğru, okullar, ordu birlikleri, çeşitli bakanlıkların yayın faaliyetleri okuma ve yazma imkânları ile okur yazar sayısını çoğaltmıştı. Çok partili devreye girişimizden bu yana partilerin, kendi çıkarları için de olsa, çoğu defa teşvik bakımından hizmetleri vardır.

Batı ve Orta Anadoluda bu gayretler, istatistik ve olaylara göre, daha olumludur.

Köy Enstitüsü mezunlarından, köyü konu ederek hikâye ve romanları ile köylüye yararlı olanlar memleket dışında bile tanınıyorlar. Kendi bünyesinde Bademli (İzmir) köyü tiyatroyu benimseyecek kadar okuma yazmağa, sanata sarılmıştır. Bütün bunlar yeni harflerin kolaylığının kültürümüze sağladığı başarılardır. *Bu arada*:

1) Halkevleri kapatılmasaydı,

2) Köy Enstitüleri kaldırılmasaydı, okuma yazma problemi Balkan devletleri kadar çözülmüş olacaktı.

3) Henüz ilk okul çağında olmayan çocukların yollandığı hafız okulları,

4) Dini öğretim yapan okullardan yetişen bir kısmının yeni harfler aleyhine vaazları okuma istidadını baltaladığı gibi, istatistiklere göre de ilk sıralardaki büyük hız yoktur. *İstatistik mukayese*: 1928 den önce okuma yazma bilen % 10 iken, 1938 de % 40 a yaklaşmış ve orada kalmıştır.

1960 genel nüfus sayımı ve 1964-65 Türkiye İstatistik yıllığına göre:

	Okuma yazma bilen	Okuma yazma bilmeyen
1950 de:	% 34	% 66
1955 de:	% 40,9	% 59,1
1960 da:	% 39,5	% 60,5

Kitaplığımıza olan hizmetleri

Matbaanın memlekete girmesinde büyük rolü olan İbrahim Müteferrika tarafından (1729) ancak 18 kitap basılmıştır. Tanzimat'a

(1839) kadar (çeşitleri tarih, coğrafya, sözlük ve gezi kitapları olmak üzere) geçen 110 yılda basılan eser sayısı 50 dir. 1729 dan 1928 e kadar, iki yüz yılda, Türkiyede, hatta sınırlarımız dışında, Türkçe olarak basılan kitapların sayısı 30.000 dir. Her yıla ortalama 150 eser düşüyor. Bunların 12.000 i, mükerrerler hariç, kitaplıklarımızda mevcut.

1928 den 1963 e kadar geçen 35 yılda (yani yeni harflerle) 91.686 eserin basılıp derlendiği Milli Eğitim Bakanlığı Basma Yazı ve Eserleri Derleme Müdürlüğünce tespit olunmaktadır. Her yıla ortalama 2.620 eser düşer.. Bu küçük misal yeni alfabenin lüzum ve faydasını ortaya koyar. Ama bu misal:

1) Devrimlerin ağırlık merkezi (olumlu) eğitim ve öğretimde olsaydı,

2) Orduda okuma yazmayı öğrenen Mehmetleri köylerinde izleyip (öğrendiklerini unutmamaları için) ilgimizi kesmesek,

3) İlkokul kanununu mutlak tatbik etsek,

4) 27 Mayıstan sonraki Kardeş Köy usulünü, köylere gazete, kitap gönderme kampanyası devam ettirilse,

5) Skolastik inanışa son verip kafaları yordurulan çocukları millî okullara yollasak,

6) Büyük şehirlerde kadınlar arasına girmiş olan Kur'an okulları yolu ile kara propaganda önlense,

7) Batı ve Orta Anadoluda olduğu gibi Doğu Anadoluya da önem verilse,

8) Kur'anın yeni harflere çevrilip çevrilmeyeceği tartışmalarına yer verilmeyip aklın kullanılmasının gerektiği söylense,

9) 20 senelik yeraltı gerici faaliyetleri önlense idi... daha başarılı olurdu. Cehalet durdurulmuş okuma yazma oranı özendiğimiz batı seviyesine mutlak çıkmış olurdu.

Sonuç:

Bu, istenen batı seviyesine ulaşamayışımız, Türk kültürünü gerektiği olgunluğa ulaştıramayışımız, yeni harflerin yetersizliğinden olmadığı gibi, bize hayat, ülkü ve gelecek sağlayan Atatürk'ün kusuru da değildir.

ATATÜRK DEVRİMLERİNDE TARİH'İN ROLÜ

Prof. Dr. BEKİR SITKI BAYKAL
Ankara Üniversitesi, DTCF Öğretim Üyesi

Türk toplumunda Atatürk'ün başardığı devrimlerde genel olarak Tarih'in büyük bir payı vardır. Atatürk daha okul sıralarından beri özel bir önem vermiş olduğu Tarih'ten öğrendiklerini sadece bir bilgi yükü olarak kafasında taşımamış, dimağında ve ruhunda kendine öz bir tarzda yoğurarak bir takım sonuçlara varmıştır ki, bunlar, hayatı boyunca davranışlarında kendisine yol gösteren "mürşit"ler, başarılarında başlıca âmiller olmuştur.

İstiklâl mücadelesine başlarken de Atatürk'ün çok kuvvetli bir tarih şuurunun etkisi altında bulunduğu görülmektedir: Dünya tarihinin akışında Doğu ve Batı milletlerinin zaman zaman birbirleri üzerine akınlar yapmış oldukları bir vakıadır. Bunlardan biri olarak Türklerin Batı'ya doğru yayılmaları bir süre önceden beri durdurulmuş, sürekli karşı taarruzlar nihayet Osmanlı devletini de tarihin sinesine gömmüştü. Tarihî gerçek böyle olmakla beraber, insanlık tarihi kadar eski olan Türk milleti açısından kaybedilen, kendisinin yaşamak hakkı değil, sadece bir devletten ibaret idi. Gerçekten de Türkler Osmanlılardan önce de birçok devletler kurmuşlardı. Bütün tarih boyunca nerede bir Türk devleti ömrünü tamamlamış idiyse, bunun yıkıntıları üzerinde yeni yeni devletler meydana getirmişlerdi. İşte Osmanlı devletinin çökmesi ile yine böyle bir tarihî an yaşanıyordu. İçinde bulunulan şartlar ne kadar ağır olursa olsun, yeni bir devlet kurmak gücü Türk milletinde şimdi de mevcuttu ve bunu gerçekleştirmenin tam zamanı idi.

Türk tarihinden çıkardığı böyle bir netice ve güvenle bağımsızlık mücadelesine atılan Atatürk, tarih bilgisinde en heyecanlı hitabenin ilham kaynağını, yeni devletin temellerini atmak yolunda giriştiği köklü devrimler için de en etkili silâhını buluyordu. Bu hu-

suslarda Tarih'ten büyük bir ustalıkla faydalanıyordu. Yıkılan Osmanlı imparatorluğunun yerine kurulan devletlerden biri olarak Türkiye Cumhuriyeti, bütün teşkilâtı, müesseseleri, maddî ve manevî, iç ve dış siyaseti ile zamanın istek ve ihtiyaçlarına uymak zorunda idi. Bunu başarabilmek, ancak milleti çağdaş kültür seviyesine eriştirmekle mümkündü. Osmanlı devrinden kalma köhneleşmiş müessese ve zihniyetlerin silinmesi, yerlerine yenilerinin konulması gerekli idi. Bu yolda attığı adımlarda Gazi son derece ihtiyatlı davranmıştır. Ortadan kaldırılmasını zorunlu bulduğu her müessesenin tarih boyunca gelişmesini inceden inceye etüd etmiş, bugünkü hayat için artık bir değeri kalmadığı kanaatına vardıktan sonra ve bunu bütün delillerile herkese anlattıktan sonra harekete geçmiştir. Bir yandan yerine koyduğu yeni müessesede eskinin fena taraflarından büyük bir titizlikle kaçınırken, öte yandan Türk tarihinde bulduğu yüksek değerleri büyük bir heyecanla belirtmiştir. Bu suretle yeni kuşakların millî duygularını kamçılamak, nefse güvenini artırmak için ataların başarılarında zengin bir hazine, engin bir kuvvet kaynağı bulmuştur. Ancak, bunun için Türk tarihini şimdiye kadar yapıldığından tamamiyle ayrı bir anlayışla ele almak zorunluğunu da duymuştur. Başka bir deyimle, Türk tarihi araştırmalarında da bir devrim yapılmasını gerekli bulmuştur. Gerçekten de Türk tarihi, yakın zamanlara kadar eşi görülmemiş haksızlıklara uğramış, türlü tahrif ve imkânlarla nerdeyse unutturulmuştu.

İslâm âlemine girdikten sonra Türk milletinin varlığı, asırlar boyunca bayraktarlığını yaptığı bu âlemin içinde adeta erimiş, benliğini kaybetmişti. Medeniyet yolundaki başarıları başka milletlere mal ediliyordu. Böylece Türk, kendi benliğini bile unutmuştu, hatta kendi adı olan Türk sözünü "kaba, avam" anlamına alıyordu. Bunun neticesi olarak uğursuz bir aşağılık duygusuna saplanmış bulunuyordu . Tanzimat devrine kadar Osmanlı tarih yazıcılığında millî bir şuur gelişememişti. Tanzimat hareketi ile İmparatorluğun müslüman olmayan tebaalarına da eşit haklar tanınınca, İmparatorluğu teşkil eden çeşitli milliyetler arasında müşterek değerler arayan bir devlet tarihi anlayışı geliştirildi. Gaye, bir Osmanlı milleti yaratmak suretiyle İmparatorluğun dağılmasını önlemekti. Bunda da Türk milletinin tarihi gayet silik kalıyordu. Hele Osmanlı devletinden önceki tarihine hiç temas edilmiyordu. Fakat bütün bu gayretlere rağmen bir Osmanlı milleti vücuda getirmek mümkün olmadı. Tersine olarak milliyet cereyanları hızlandı ve Osmanlı toprakları üzerinde yeni yeni bağımsız devletler yükseldi. Bu durum karşısında millî şuurları kuvvetlenen

Türklerde kendi tarihleri üzerine eğilmek İslâmdan önce ve sonraki devirlerde kendi yerlerini hakkıyla belirtmek ihtiyacını duydular. Ancak bunlar, genel olarak ana kaynaklara inebilecek formasyona sahip bulunmadıklarından Batılıların araştırmalarını aktarmak zorunda kalıyorlardı. Batının ise Türkler ve Türk tarihi hakkındaki bilgisi ise koyu bir taassubun tesiri altında peşin hükümlerle dolu idi. Onlara göre Türk her türlü medenî vasıf ve istidattan yoksun, aşağı sınıftan bir insandı, medenî milletler arasında yeri yoktu. Gladstone çapında ünlü bir İngiliz devlet adamı "Türklerin kötülüklerini kaldırmanın tek bir çaresi vardır, o da dünya yüzünden kendi vücutlarının kaldırılmasıdır" demekten kendini alamamıştı. Osmanlı devleti ile bir tutulan Türk milletine I. Dünya savaşından sonra reva görülen muamele, Batılılar arasında bu derece yaygın bulunan kindar bir zihniyetin eseri olmuştur.

İşte bütün bunları yaşıyan ve acı sonuçlarına şahit olan Atatürk Türk tarihinin gerçeklerini gün ışığına kavuşturmak için zaman ve enerjisinin büyük bir kısmını Türk tarihinin araştırılmasına adadı. Gerçekler bütün çıplaklığı ile meydana çıkarılmalı idi. Bu sayede yanlış kanaatlar tashih olunacak, muhteşem bir geçmişi olan Türk milletinin yeni kuşakları medeniyet dünyası önüne açık alınla çıkacaklar ve nefse güvenle daha parlak bir geleceğe hazırlanacaklardı. Aynı zamanda büyük askerî zafer, kültür alanında böylece tamamlanacaktı. Çünkü bir milletin büyüklüğü medeniyet alanında vücuda getirmiş olduğu eserlerle ölçülebilirdi. Böyle bir amaçla Atatürk, Türk tarihi üzerindeki çalışmalar için şu direktifleri verdi:

"Büyük devletler kuran ecdadımız, büyük ve şumûllü medeniyetlere sahip olmuştur. Bunu aramak, tetkik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır".

"Tarih hayal mahsulü olamaz. Tarih yazarken gerçek olayları bulmağa çalışmalıyız. Eğer bunları bulamazsak meçhuliyeti, bu noktada cehlimizi itiraf etmekten çekinmeyelim".

"Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa, değişmiyen hakikat insanı şaşırtıcı bir hal alır"..

Böylece ana kaynaklara inmek suretiyle geliştirilen bu yoldaki çalışmaların sonucunda yeni Türk Tarih Tezi meydana çıkmıştır. Bu tez özellikle, Türk tarihinin eskiliğini, Orta Asya'da Türklerin yüksek medeniyetler kurmuş olduklarını, ilk medeniyet ışıklarının buradan dünyaya yayıldığını, insanlık kültürünün aslında ve esasında dünya mil-

letlerinin müşterek malı olduğunu ve Türklerin de bunda payı bulunduğunu delilleri ile ortaya koymaktadır.

Dünyamızın geleceğini, dünya milletlerinin anlaşarak kardeşçe geçinmelerinde gören Atatürk, bu fikri temel alarak zamanın tabiî, içtimaî, dinî vesaire gibi çeşitli amillerin etkileri ile birbirinden ayrılmış, birbirine düşman kesilmiş bulunan dünya milletleri arasında bir yakınlaşma, bir kardeşlik kurmanın mümkün olduğu kanısında bulunuyordu. Bu açıdan araştırma ve yayınlar yapmak üzere bir yandan Türk Tarih Kurumunun, öte yandan da bulunan sonuçları öğretmek üzere Ankara'da yeni bir Fakülteyi kuran Atatürk olmuştur.

Atatürk'ün tarih alanındaki çalışmaları ölüm döşeğine kadar devam etmiştir. Böylece tarih, Türk milletine gerçek benliğini bulmağa ve kimliğini ortaya koymağa büyük ölçüde hizmet etmiştir. Ayrıca da bütün dünya milletleri hayatının gerçekten müşterek bir esasa dayandığını, insanlık kültüründe her milletin bir payı bulunduğunu, yine tarih göstermiştir.

KÖY EĞİTMENLERİ ÖRGÜTÜ

ENVER KARTEKİN
İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu
Devrim Tarihi Öğretim Üyesi

Atatürk'ün pratik buluşları ile Eğitim devriminde bizi gerçeklere nasıl ulaştırdığını bu konuda açıklamaya çalışacağım.

Atatürk, Devrimleri bütün millete benimsetmek için yurttaşların hiç değilse okur-yazar hale getirilmesini ön görüyordu. Halkın saltanat ve halifeciliğin ahirete dayanan inançlarından kurtarılmasını ve dünya görüşüne ulaştırılmasını kurtuluş savaşından çok önce amaç edinmişti.

Henüz Harp Okulunda iken, Osmanlı devletinin çok yakında parçalanacağını, açtıkları okullarla daha üstün bir düzeye ulaşmış bulunan Hıristiyan azınlıkların büyük devletlerin yardımı ile bağımsızlığa kavuşturulacağını, Türklerin emperyalistlerin pençesine düşürüleceğini kesin olarak anlamıştı. Buna tek çare olarak "Makedonya'ya yeniden yerleştirilecek Türklerle çoğunluğun sağlanmasını ve her köyde okullar açılarak bunların kısa sürede okutulmasını" yakınlarını söylediğini, sayın Ali Fuat Cebesoy anılarında belirtmektedir. Fakat, Osmanlı hükûmetleri bu gerçeği kavrayamadıkları için böyle tedbirler almamış, Mustafa Kemal'in tahminleri I. Cihan harbi sonunda meydana çıkmıştı.

Kurtuluş savaşının çetin günlerinde de bu amacını her zaman belirtmiş, Türk köylüsü uyarılmadıkça ve ileri bir düşünceye sahip kılınmadıkça hamlelerin boşa gideceğini tekrarlamıştı.

Sakarya savaşı'nın ilk günlerinde 15 Temmuz 1921 de Ankara'da toplanan Maarif Kongresinde bu konuya değinmiş; "... Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin, Milletimizin tarih-î tedenniyatında en mühim amil olduğunu, bilcümle tesirlerden tamamiy-

le uzak seciye-î milliye ve tarihimizle mütenasip bir kültür yaratmamız gerektiğini" söylemişti.

Gazi Mustafa Kemal, Türk köylüsünün çeşitli yönlerden nasıl sömürüldüğünü ve her bakımdan nasıl yoksul bir hale getirildiğini 1 Mart 1922 de Türkiye Büyük Millet Meclisini açarken bütün çıplaklığı ile ortaya koymuştu. Bu konuşmasında: "Türkiyenin hakiki sahibi, efendisi, hakiki müstahsil olan köylüdür. O halde herkesten daha çok refah ve saadete müstahak olan ve lâyık olanı köylüdür" demiş... "yedi asırdan beri cihanın dört köşesine sevkedilerek kanlarını akıttığımız, kemiklerini yabancı topraklarda bıraktığımız ve emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir, terzil ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakârlık ve ihsanlarına karşı nankörlük, küstahlık, cebbarlıkla uşak menzelesine indirmek istediğimiz bu aslî sahibin huzurunda bugün hicap ve ihtiramla hakiki vaziyetimizi alalım".

Tarihin hiçbir çağında köylünün çektiklerini bu kadar kuvvetle dile getirmiş ve o'nun en şerefli yerini göstermiş, Mustafa Kemal'den başka bir devlet adamı görülmemiştir. Bu kuvvetli konuşması daha sonraki hükûmetler için bir amaç olmuş fakat, bu amaç kurtuluştan çok sonra yine onun buluşu ile oluşturulma yoluna konulabilmiştir.

1 Mart 1923 de Meclisin açılışı söylevinde "..... Halkın okuyup yazmayan kısmının en kolay vesaitle okutulması" gerektiğine işaret etmişti.

Yine Meclisin 1 Kasım 1928 deki açılışında "..... Her vasıtadan evvel büyük Türk milletine, O'nun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma-yazma anahtarı vermek lâzımdır" diyerek büyük inancını kuvvetle anlatmıştı.

Devrin başkanı ve hükûmetleri ile parti organları da bu ana konuda aynı inançta idiler. Başbakan İsmet İnönü köylünün her yönden yoksunluğunu ve çektiği eziyetleri şöyle dile getirmişti: "... İlk başvekil olduğum zaman devlet bütçesinin üçte birinden fazlasını köylü veriyordu. Anadolu ortasında teessüs etmiş bir köylü hükûmeti olduğumuz için evvel emirde o'nun yükünü hafifletmeğe cesaretle teşebbüs ettik". İsmet İnönü'nün bu konuşması, köylünün sırtından yüzyıllardır süregelen aşar vergisinin kaldırılması ile ilgilidir...

Fakat bu kadar isteklere rağmen köylünün, yani Türk milletinin % 80 çoğunluğunun okur-yazar hale getirilmesine ne kadro, ne de bütçe yeterdi.

Bunlar sağlansa bile (40.000) köye yetecek sayıda öğretmen yetiştirmek için yıllar yılı beklemek gerekiyordu. Şu halde daha pratik bir yol aramak, bulmak ve ondan sonra bu işin seferberliğine girmek uygun olacaktı. Esasen halkın tüm olarak okur-yazarlığını kolaylaştıracak bazı temel yeniliklere de girişmek lâzımdı.

Aşar vergisinin kaldırılması, dinin dünya işlerinden ayrılması, tekkelerin kapatılması, giysi devrimi, yeni ölçü, saat ve takvimin kabulü, Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti ile Türk Dil Kurumu'nun kurulması, dualaların ve ezanın Türkçe olması, kadınların seçme ve seçilme haklarına kavuşturulması... bütün bu devrimler Türk milletinin ümmilikten kurtarılarak çağdaş düşünceye uyan bir dünya görüşüne ulaşabilmesi amacına dayanıyordu. Bu temel devrimler yapılmadıkça okur-yazar olmanın büyük bir önem taşımayacağı ortada idi.

Atatürk , bu devrimlerin sonunda, ekonomik kalkınmanın ziraat ve sanat yönünden de verimli olabilmesi için köylünün bir gün önce okutulması konusunu yeniden ele aldı.

Yukarıda saydığımız devrimler sırasıyle yapılırken 1933-1934 öğretim yılında Türkiyenin (40.000) köyünden ancak (4999) unda (6. 786) öğretmen bulunuyordu. Köylerdeki (2.000.000) u bulan öğretim çağındaki çocuklardan ancak (313.000) i üç yıllık ilkokullarda okutulabiliyordu. Bu tablonun içine, şehir ve kasabalardaki öğretmen ve öğrenci sayısı da eklenince durum daha korkunç bir sonuç gösteriyordu. Kısacası Türk maarifinin Cumhuriyetin istediği amaca varabilmesi okulsuz çocuk kalmaması ve her köye en az bir öğretmen gönderilebilmesi için o günkü tempo ile en az (150) yıl beklemek gerekiyordu.

Mustafa Kemal ve devrin Başbakanı bu konuya yeniden eğildiler. İlkönce bu işi cesaretle ele alacak anlayışlı, ülkücü bir Maarif Vekili bulmak gerekiyordu. 10 Haziran 1935 de rahmetli Saffet Arıkan bu göreve getirildi. İlk öğretimi, bu arada köylünün öğrenim ve eğitimini gerçekleştirecek köye göre bir öğretmenin ivedilikle sağlanması yolları araştırıldı. Köy toplumunu yadırgamayacak, onların bütün dertlerine ortak olacak, bu uğurda hayatını adayacak, devrimci ve inançlı bir öğretmen tipini devlete pahalıya mal olmadan, çok sayıda ve kısa yoldan yetiştirmek şarttı.

Türk milletinin özünü meydana getiren Türk köylüsünü cephelerde ve en zor olayların içinde tanınmış olan bu üç devlet adamı yine, Atatürk'ün yol göstericiliği ile buna da bir çare buldular. Ordudaki denemelerine göre askeri asıl yöneten, kumandanlarından aldıkları öğütlerle onları bilmedikleri ve görmedikleri alanlarda yetiştiren yine

köylerden gelmiş onbaşılarla çavuşlardı. Bu konuda bunlardan köyde faydalanılamaz mı idi? Nitekim bir kaç yıldanberi orduda uygulanan okuma yazma öğretiminde bunlardan çok iyi sonuçlar alınmıştı.

İş eğitiminin memleketimizdeki ilk yaratıcısı olan rahmetli Hakkı Tonguç bu işi kurmak ve yürütmek üzere görevlendirildi. Batıda ve yakın komşularımızda, halkın okutulması için geçmiş yıllarda yapılan hamleler ve alınan tedbirler yerinde incelendi.

Orduda onbaşılık ve çavuşluk yapmış, iyi sicil almış köy gençlerinden isteklilerin seçilerek bir kursta yetiştirildikten sonra bu görevde kullanılması en pratik yol olarak görüldü.

Ziraata elverişli yerlerdeki "Hayat ve iş okulları" haline getirilen bu kursların ilki, Eskişehir Çifteler Bucağının Mahmudiye köyünde 1936 Temmuzunda açıldı. Ziraat, Sağlık Bakanlıkları ile Kültür Bakanhğı örgütü birlikte yürütüyorlardı. Kursta Türkçe, matematik, yurtyaşama, tabiatbilgisi gibi genel kültür dersleri veriliyor, çeşitli ziraat ve sağlık konuları işleniyordu.

Kurstaki "85" eğitmen adayı, onar kişilik guruplar halinde, birer genel kültür öğretmeni ve yeteri kadar sağlık elemanları ile çalışıyorlardı.

İlk eğitmen kursu bir deneme niteliğinde beş ay sürmüştü. Eğitmen adayı çavuşlar imtihanlarını Ankara Gazi Çiftliğinde bir çok Bakanların önünde gayet başarılı olarak verdiler. Aynı günlerde Ankara Halk Evinde düzenledikleri temsillerle, onların umulduğundan daha üstün bir düzey ve anlayışta oldukları görüldü.

Bu denemeden sonra 11 Haziran 1937 de Büyük Millet Meclisince (3238) sayılı "Köy Eğitmenleri Kanunu" kabul edilerek, kursların yurdun bir çok bölgelerinde açılmasına karar verildi. Bu kanunda kursların ne gibi yerlerde açılacağı, Kültür ve Ziraat Bakanlıklarınca nasıl yardım edileceği, Ziraat Bakanlığınca Eğitmenlere parasız tohum ve ziraat araçlarının ne şekilde sağlanacağı, bunları işbaşında denetleyecek ve eksik yönlerini tamamlayacak "Gezici Başöğretmen"lerin ne yolda iş göreceği belirtilmişti. Eğitmenlerin, nüfusları (150-400) arasındaki özellikle kendi köylerinde ya da yakın köylerde görevlendirilmeleri esas tutulmuştu. Bunların çalıştıkları her (10) köy guruplaştırılmış, başlarına da kurslarda birlikte çalıştıkları genel kültür öğretmenlerinden gezici başöğretmenler verilmişti. Gezici başöğretmenler sık sık bu köylere giderek onları iş içinde denetlemekle beraber, bazı dersleri ve konuları kendileri işlemek suretiyle boşlukları doldurmaya çalışıyorlardı.

Eğitmenler kanun gereğince bulundukları köyün bütün sosyal ve öğretim işlerine katılmış, ayrıca Köy İhtiyar Heyetinde katip üye olarak görev almışlardı. Nüfusu az olan, pek çoğunda okur-yazar tek kişi bile bulunmayan bu köylerde üç sınıf üzerine öğretim yapmışlar; ziraat, sağlık ve bazı sanat alanlarında halka rehberlik etmişlerdi. Eğitmenlerin verecekleri dersler, onlara bir kolaylık olmak üzere üç sınıfa göre hazırlanmış "Kılavuz Kitaplar" da formüle edilmişti.

Bazı kurslarda "Kadın eğitmenler" yetiştirmek üzere harekete geçilmiş ise de bu deneme bir süre sonra bırakılmıştı. 1938 de İzmir-Kızıl Çullu Köy Öğretmen Okulu ve Eğitmen Kursu'nda "15" kadar köy kadını alınmış ve aynı şekilde yetiştirilmişti. Bunlara köy kadınlarına yarar biçki-dikiş, elişleri, yemek pişirme gibi şeyler gösrilmişti. Bunların çoğu kursa gelen erkek eğitmen adaylarının eşleri, ya da kardeşleri idi. Bazılarının çocukları da yan örgütteki köy öğretmen okulunda öğrenci olarak bulunuyordu. Bu konuda öyle tablolarla karşılaşılmıştır ki, köy öğretmeni yetişmek üzere okuyan çocuğun babası ile annesi de kursa aday olarak gelmiş ve hep birlikte aynı ocakta ana, baba ve oğul olarak yetişmişlerdi. Bu hal, Türkiye eğitim tarihinde ibretle görülecek ve sevinilecek orijinalliktedir.

Bu tip öğretim elemanı yetiştirmek, Türkiyede olduğu kadar yeryüzünde de ilk defa uygulanmakta idi. Yadırganacak ve küçümsenecekti. Her yenilik karşısında reaksiyon gösterme psikozu içinde bulunanların, düşünemediğimiz kadar hayat standardından uzak ve tek okur-yazarı olmayan köylere gönderilen pratik elemanları yetersiz sayacakları tabiî idi. Fakat bunu hoş görmeyen, yeter bulmayan ve alabildiğine kusurlu sayan kişilerden başkaca bir yol göstermeleri istense, şimdiye kadar olduğu gibi, yine de hiç bir şey söyleyemeyeceklerdi.

Köy görmemiş, köylünün yaşama realitelerini kavramamış bazı aydınlarımız da Anadolunun o zamanki köylerini Erenköy ve Kadıköy gibi sayarak buralara gidecek öğretmenlerin uzunca bir formasiyondan geçirilmeden, köy yaşayışını incelemeden bu sistemi yerenler, "Maarif, Osmanlı devrine nazaran geriye mi götürülüyor? Çavuştan öğretmen olur mu? Öğretmenlik mesleği bu kadar küçüldü mü?.." gibi acı sitemlerde bulunuyorlardı.

Burada, samimi olarak ilk akla gelen, bukadar az öğrenim görmüş bir elemanın köyde başarılı olup olmayacağı konusudur. Şurası iyice bilinmelidir ki, eğitmenlerin çalıştırıldığı köyler, çok az nüfuslu, dağınık ve Osmanlı devletinin bile yüz yıllarca jandarmadan başka hiç bir memur gönderemediği kendi başlarına bırakılmış yerlerdi. Hatta

Cumhuriyetin kabulünden beri on üç yıl geçtiği halde Öğretmen Okulundan yetişenlerin % 99 una şehir ve kasabalarda görev verilmiş, ancak % 1 i kasaba yakınındaki zengin ve büyük köylere gönderilmişti. Bu tempo ile öğretmen okullarından yetişenlerin küçük köylere gönderilmesi ve onlardan başarı beklenmesi belki XXI. yüzyılın sonlarında bile kavuşamayacağımız bir realite idi.

Türkiyenin Cumhuriyet maarifinde eğitmen örgütü, devrimlerin zorunlu bir sonucu olarak geçici nitelikte baş vurulan bir yol idi. Yukarıda belirtilen köyün durumu az çok bir kımıldama gösterince bu elemanın kapsamı elbette yetmecekti. Nitekim, hiç okulu olmayan yerlerde, bu eğitmenlerin yetiştirdiği köy çocukları bir kaç yıl sonra açılan Köy Öğretmen Okullarına ve daha sonra kurulan Köy Enstitüleri'ne alınmış , oralarda beş yıllık bir öğrenim gösterilerek aynı zamanda sanat ve ziraat alanında yetiştirilerek, 1943 yılından sonra bu köyler yeni elemanlarla kuvvetlendirilmişti.

Atatürk'ün önderliği altında uygulanan çeşitli kültür devrimlerimizin en orijinal ve önemli halkalarından biri olan "KÖY EĞİTMENLERİ ÖRGÜTÜ"nün yetiştirdiği eğitmenler şu gerçekleri sağlamışlardır:

1) Eğitmen kurslarından 1936-1945 arasında (8.675) eğitmen yetiştirilmiş, nüfusu (150-400) arasındaki (7.090) köy okula ve öğretici birer elemana kavuşturulmuştur. Bunların bazılarıda çok kalabalık tek öğretmenli köylerdeki öğretmelerin yanına verilmiştir. Bunların varlığı ile yüzyıllardan beri okul ve öğretmen görmemiş bu köylerde (200.000) den fazla köy çocuğu ışığa kavuşmuş, bir o kadar yaşlı vatandaşımız da okuma-yazma öğrenmiştir. Bunların yetiştirdiği çocuklar arasında daha sonra anılan köy enstitülerine, sağlık okullarına ve diğer meslek okullarına gidenler olmuş, hatta, yüksek öğrenime devam edenler bulunmuş, bugün Üniversitelerimizde öğretim üyeliklerine kadar yükselenler görülmüştür.

2) Atatürk devrimleri bunların yardımı ile en küçük köylerimize kadar girmiş ve etkilenmiştir. Orduda ve kurslarda belirli düşünce ve dünya görüşüne ulaşmış olan eğitmenler köy halkına, daha insanca yaşama yeteneği kazandırmıştır. Daha sonraki yıllarda köylerimizde devrimlerin bekçiliğini yapmış, demokrasinin benimsenmesinde çok faydaları görülmüştür.

3) Çalıştıkları köylerde okuma-yazma, hesap, hayat bilgileri öğretmekle beraber, ziraat ve sağlık yönünden de yol göstermişlerdir. Örnek fidanlık, fenni arıcılık, ve tavukçuluk, sebzecilik yine bunların

aracılığıyle köye girmiştir. Sıtma, firengi ve diğer bulaşıcı hastalıkların önlenmesinde eğitmenlerin büyük yardımı dokunmuştur.

4) Bir tek keser ve testere bile bulunmayan küçük köyler eğitmenlerin götürdükleri avadanlıklarla kurulan işliklere kavuşmuştur.

5) Orduda ve kurslarda kazandıkları temizlik anlayışı, ev döşeme, karyolada yatma, masada ayrı tabaklarda yemek yeme gibi uygarca yaşama köylerimizde bunların yardımıyla az çok yer etmiştir.

6) Bunların gittikleri köylerde yeniden okullar ve eğitmen evleri yapılmış, köylerimizin çoğu ilk defa kiremitli binaların faydasını görerek örnek almıştır.

7) Hiç okuma-yazma bilmeyen köylerden yetişen çocuklar daha sonra açılan köy enstitülerine ve sağlık okullarına kaynak olmuştur. Eğer eğitmen örgütü kurulmasaydı, köy enstitülerinde okutmak üzere köy ilkokulunu bitirmiş (20.000) köy çocuğunu bulmak o yıllar için mümkün olamazdı.

8) Eğitmenler, tek öğretmenli ve öğrenci sayısı çok olan bazı köylere yardımcı olarak gönderilmişler bu yönden de sıkıntıyı gidermişlerdir.

9) Köy ihtiyar heyetlerinde bulunarak defter ve kayıtları tutmuşlar, bu yöneticileri bazı yönlerden uyarmışlar, büyük çapta yardım etmişlerdir.

10) Bu yolun tutulmasıyla Türkiyede kısa sürede yazar oranı artmıştır. 1936 da işe başlarken % 15 olan bu oran eğitmenlerin temel teşkil ettiği köy enstitülerinden yetişenlerin çalışmalarıyla bugün %60 a yükselmiştir.

Burada, eğitmen konusunun önemini ve bir örnek vererek açıklamak isterim:

Taşova ilçesinin Gürsu (Tekelöze) köyü (200) evli (1000) nüfuslu bir köydür. O yıllarda hiç okur-yazarı bulunmayan bu köy halkı, askerden gelen evlatlarının mektuplarını okutmak, olara karşılık yazdırmak, köy defterini tutturmak ve benzeri işler için ilçeye taşınır dururlardı.

1941 de bu köye Ahmet Alpat adında bir eğitmen gönderilmişti. 23 yıl burada çalışan eğitmenin varlığı ile bütün bütün köy halkı okuryazar hale gelmiştir. Bugün Gürsu köyüne çeşitli gazeteler alınmakta, herkes mektubunu kendisi yazıp okumaktadır. eğitmenin yetiştirdiği aynı köyden bir çocuk daha sonra köy enstitüsünü bitirmiş ve orada bugün Eğitmenle beraber başarılı işler yapmışlardır.

Yine Eğitmenin bu köyde okuttuğu gençlerden bazıları, başka meslek okullarında öğrenim yapmışlardır. Bu köyden yetişen gençlerden (3) polis (3) astsubay (1) ziraat teknisyeni (9) öğretmen yurdun çeşitli yerlerinde görev almıştır. Köyde bulaşıcı hastalık görülmez olmuştur. Burada 1500 dönüm elma fidanlığı kurulmuş, ayrıca güzel bir okul yapılmıştır.

Bugün, fonksiyonunu tamamlamış gibi görülerek kaldırılan Eğitmen Örgütü'nün yeri Köy Enstitülerinden ve diğer kaynaklardan yetişen elemanlarla doldurmaya çalışılmaktadır. Gönül isterdi ki, bütün köy halkının ayaklarına kadar gidilerek onların hepsi günün gerektirdiği programlara göre bu şekildeki kurslardan hepsi geçirilmiş ve Türkiyenin yüzü tamamiyle değişmiş olsun. Eğer, Atatürk'ün önderliğinde yapılan kültür devrimlerimizin bu halkası o'nun buluşuyla uygulanmasa idi, bugün bile yeter bulmadığımız duruma ulaşamaz, bugünkü ortama kavuşamazdık.

TÜRKİYEDE ALFABENİN DEĞİŞİMİ, BÖLGESEL KÜLTÜR MÜNASEBETLERİ BAKIMINDAN İSTİDLAL VE NETİCELERİ

Dr. SALİM NEYSARİ
Tahran Öğretmen Eğitim Kolleji Profesörü
RCD Bölgesel Kültür Enstitüsü Direktörü

Atatürk, memleketi bir çok problemlerle karşı karşıya olduğu bir zamanda ortaya çıktı ve büyük bir deha ve fevkalade bir vukufla onu muntazam, büyük bir Cumhuriyet haline getirdi. Çeşitli safhalarda, her biri terakkisinde büyük sıçramalar olan, bir çok değişiklikleri müdafaa etti.

1927 de Türkiyede okuma-yazma bilmeyenlerin derecesi % 91.8 idi (10 yaş ve üstü). Bir takım faaliyetler gerekli idi. Göz önünde tutulması gereken diğer faktörler arasında, Türk dilinin orta öğetimi olan Arap yazısı üzerinde düşünmek gerektiği aşikârdı. Türk dili bilginleri, asla kolay bir yazı olmayan Arap yazısının, bir çok sesli harflere sahip olan Türk diline özellikle uygun olmadığını ve onları sesli harfler için gerekli işaretleri ihtiva etmiyen bir yazı sistemine ayırmanın mümkün olmadığını biliyorlardı.

Arap yazısı ile Türk dilini öğretmek ve öğrenmek zordu. Hatta hatalı ve karışıktı ve okuyucuya, bilgi vermek yerine hata yaptırabilirdi.

Bu eksiklikler için mümkün olan çareler zaman zaman tartışıldı ve 1860'lardan itibaren alfabede reform meselesi gazetelerde çıkmaya başladı. Bu fikir ihtilaflı bir şekilde ilerlemesine rağmen, neticede yazılı dilin eksikliklerine karşı bir çare olmak üzere Latin harfleri esasına dayanan fonetik alfabenin kabulü ileri sürüldü. Fakat alfabenin Arapçadan Latinceye değişmesine karşı engeller çoktu. Bir toplulukta yerleşmiş bir alışkanlığı değiştirmek her zaman güçtür ve tepki ile karşılaşır. Fakat bu özel durumda tradisyonel duygular, manevî bağlar

ve bütün bunların üstünde bütün Müslümanlar ve Arap yazısı arasındaki dinî bağlar o kadar kuvvetli görünüyordu ki, alfabeyi değiştirmek için yapılacak teşebbüsün muhtemelen bir felaket olacağı önceden biliniyordu. 1923 de İzmirde bir ekonomi kongresi toplandığı zaman alfabenin Latinceye çevrilmesi fikri önc sürüldü, ve netice alınmaksızın tartışıldı. Ertesi sene meseleyi B. M. Meclisine getirmek teşebbüsü aynı başarı şansı ile karşılaştı. Fakat Atatürk her şeyin üstünde, sebatkâr bir şahıstı ve şahsiyeti Türk halkının kalbinde tesire sahipti. O Türkiyede halkın okuma-yazma hususundaki inkişafının ve modern ve kalkınan bir milletin kurtuluşunun, diğer faktörlerden ziyade, Latin alfabesinin kabulü altında yattığı neticesine vardı. Yeni yazı resmen Kasım 1928 de kabul edildi. Haziran 1932 de Atatürk 'ün direktifi ile Türk Dil Kurumu kuruldu. Kurumun esas görevi Türk dilinin basitleştirilmesi ve arınması idi. Kurumun kararları devletin emir ve direktifleri ile destekleniyordu.

1933-1934 yıllarında Kurum belki Türk dilinin arınması hususundaki gayretlerinde çok ileri gitmişti. Fakat hiç olmasa alfabenin değişmesi ve dilin arınması, yazı dilinin konuşma diline yaklaşması bakımından büyük başarı sağladı. Osmanlı Türkiyesinde yazı dili ile konuşma dili arasındaki fark o kadar büyüktür ki, cahil bir kimse, herhangi bir metin kendisine okunsa bile anlıyamıyordu. Yeni Türkçe yazı (kitapların dili, gazete ve daire evraklarında olduğu gibi) konuşulan dil ile aynıdır. Öğretme metotlarındaki inkişaf ve okuma yazmanın yaygınlaşması neticesi aşikârdır.

Atatürk'ün doğuşundan beri İran halkı kardeş memleketin bütün sosyal ve kültürel refomlarını büyük bir heyecan ve merakla izlemektedir. Türkiyede alfabenin değişmesine ve dilin arınmasındaki kaydedilen başarılara karşı halkın gösterdiği ilgi kaydedilmeden geçilemezdi. "Atatürk'ün Önderliği Altında Kültür Devrimi" ile ilgili çeşitli konuları tartışmak için Ankarada yapılan böyle önemli bir collogium'a iştirak etmek büyük bir şereftir. Lisan öğretimi metotları hocası ve Arap dilini araştırma cemiyetinin üyesi olarak, ve RCD Bölgesel Kültür Enstitüsünün direktörü olarak bu makalenin yazarı, yazı ve onun eğitim, sosyal ve kültürel istidlâlini ilgilendiren bir takım problemler için çözüm yolu bulmak hususunda arzuludur. On sekiz yıl önce halihazırdaki Pers alfabesinin öğretim sistemini yeni başlayanlar için basitleştirmek gayesi ile özel bir metod hazırladı.

İran Dil Kurumu, umumiyetle normal Arapça yazısının haricinde ihtiyaç duyan Pers dilinin telaffuzunu temsil için özel bir fonetik yazı sistemi kabul etti. Meselâ işaretler, yollar, sokaklar, caddeler ve dük-

kânlardaki levhalar, her iki sistem yazı ile yazılmıştır. Haritalar, yabancı metinler, memleket dışında ikamet eden İranlıların isim ve adresleri Lâtin harfleri ile ifade edilir. Bir çok Pers lügatı doğru telâffuzu göstermek için, Persçe kelimelerin fonetik transcription'unu ihtiva eder.

Arap yazısı ile birlikte fonetik yazı da pullar, kağıt para, resimli posta kartları, doktor ve eczacıların mektup başlarında, fabrika ve diğer müesseselerin levhalarında bazan, şahsî ziyaret kartlarında kullanılır. Aslında Persce hazırlanan bütün telgraflar, batıya gidebilmesini mümkün kılabilmek için Lâtin alfabesine çevrilmek zorundadır. Transcription sistemi çok karışıktır ve herkes belirli bir Persce kelimeyi değişik ifade şekli ile yazar. İran Dilini Araştırma Cemiyeti, yukarıda zikredilen bütün kullanma şekilleri için ortak bir transcription sistemi kabul etme fikrini yaymağa çalışıyor.

Diğer taraftan RCD Bölgesel Kültür Enstitüsü, Avrupa dillerinde, kendi bölgesel yazılarında aynı şekilde kullanılmaları için Türkçe, Urdu dili ve Pers kelimelerini Latin harflerine çevirme sistemi tasarısının mümkün olup olmadığını tetkik ve araştırmayı üzerine almıştır. Problemin yaygınlığı, ortak bir kelimenin Türk-Pakistan ve İranlı bilginler tarafından üç değişik ifade ile yazıldığı Bölgesel Kültür Mecmuasını okumakla anlaşılabilir.

Bir doğu ismini Lâtin harfleri ile İngilizce metinde ifade etmek lüzumu kaçınılmazdır. Fakat bölgede resmî bir transcpition tasarısı fikri ise ilk bakışta görüldüğü kadar basit değildir. Bu hususta müteha ssısların cevap vermek zorunda kaldıkları ilk soru onların, ya genel bir transcripition sistemi kurmaya çalışmak veya ortak kelimelerimizi Lâtin harflerine çevirmek isteyip istemedikleridir. Transliterationun (belli bir Arap harfi için belli bir lâtin harfi tayin etmek gibi) en kolay çözüm yolu olduğu düşünülebilir. Fakat Lâtin yazısında görülmesi icab eden sesli harfler Arap yazısından ihmal edilirse problem tekrar ortaya çıkar.

Meselâ..... yi Mhmd olarak evirmek yeterli midir? Hangisi mahallî, bölgesel ve milletler arası okuyucular için daha zordur? Eğer transliteration fikrinden vazgeçecek ve transcription sistemini müdafaa edecek olursak (yazıyı telaffuz şekline dayandırma) bu takdirde Arapça, Türkçe, Urdu dili ve Pers telaffuzunun belli bir kelime için değişik olduğu ortaya çıkacak ve neticede ortak bir transciption tertip etmek imkansız olacak.

Her kelimeyi etimolojik menşeine göre ifade etmeyi teklif etmek mantıkî değildir. Sadece her kelimenin menşeini tayin etme güçlüğünü değil, aynı zamanda diğer lisanlardan alınmış kelimelerin mahallî dilin şekil ve bünyesi ile kaynaşması meselesini de göz önünde tutmalıyız. Meselâ, Persçeye dahil olmuş Arapça bir kelime telaffuz ve gramer kaideleri dikkate alındığı sürece Persce bir kelime şeklinde görülmektedir. Bu Bölgesel Kültür Enstitüsünün üzerine almaya başladığı bir çok projelerden sadece biridir. Enstitü halihazırda bu problemin çözümü hakkındaki fikirlerini almak üzere değerli dilbilimcilerle temasa geçmiştir. Üç üye ülkenin bilginlerinin, bu projenin ve buna benzer diğer kültürel faaliyetlerin büyük bir kısmına yardımcı olacaklarına inanıyorum.

Dilin basitleştirilmesi doğu kelimelerinin Lâtin harflerine transcription'u, ses sistemi tertip etmek alanlarındaki Türkiyenin tecrübesi üzerinde önemle durulmalıdır.

TÜRK KADIN HAKLARININ TANINMASININ KÜLTÜR DEVRİMİNDEKİ ÖNEMİ

Prof. Dr. AFET İNAN
Ankara Üniversitesi, DTCF Öğretim Üyesi

Birleşmiş Milletlerin anayasasında "İnsanın ana haklarına, şahsın haysiyet ve değerine, erkek ve kadınlar için olduğu gibi, büyük küçük milletler için de hak eşitliği" prensibi kabul edilmiştir. Bu prensip milletler için tatbiki istenen müşterek bir ideal olup, insan cemiyetlerinin bugün idrak ettiği ve arzuladığı kaidelerdir.

XX. yüzyılın kadın hakları için tespit ettiği bu hak eşitliği her memlekette nazarî ve amelî olarak tahakkuk etmiş midir? Elbette ki tam manasiyle bu ideale erişilmiş değildir. Esasen erişildiği gün bu bir ideal olmaktan çıkacaktır. Dünya nüfusunun yarısı, yani yuvarlak rakamla bir milyar 250 milyonu kadındır. Bu insan gücünün ekonomik ve kültürel sahalarda bugünkü bilgilerle mücehhez olarak verimli bir halde olması dünya medeniyetine fayda sağlar. Ancak bu fayda için kadın da kanunlar karşısında hak sahibi olması lâzımdır. Burada şunu derhal belirtmek isterim ki, kanunî hakkımız bakımından bugün Türk kadınlığı dünyanın en medenî memleketler kadınlığı ile aynı seviyededir. Medenî âlemin siyasî, ilmî ve kültürel topluluklarının hangisinde bulunursanız bulununuz, Türk kadınına hak tanıyan Atatürk devri olduğunu daima size hatırlatırlar. Bu hal bütün bir dünya kamu oyunun hükmüdür. Türk kadınının bu nesline mensup bir fert olarak bundan millî bir gurur duymamak mümkün değildir. Fakat vazife mesuliyetini düşünerek bu gururu yenmek ve hakları bunun mukabili olarak kullanmak mecburiyetinde olduğumuzu da biliyoruz. "Eşit hak, eşit vazife" mesuliyeti prensibini benimseyen bir milletin kadınlığını temsil etmekle sorumluyuz.

Atatürk diyor ki: "Vazife mukabili olmayan hak mevcut değildir".

Bu umumî görüşlerden sonra bu hakların Atatürk devrinde tanınmış olmasının kısa tarihçesi üzerinde durmak istiyorum.

Türk kadınının İslâmiyeti kabulden önce çeşitli coğrafî bölgelerde bir nevi hürriyete ve hakka sahip olduğunu tespit edebiliyoruz.

IX. yüzyıldan itibaren İslâm dinini kabule başlayınca Türk kavimlerinde yeni bir içtimaî sistem yaratılmış ve bu suretle İslâm hukukuna dayanan Türk devletleri kurulmuştur. Fakat bununla beraber meselâ XIV. asırda Asya'yı gezen Arap seyyahı İbni Batuta Türk kavimlerinde kadınların önemli mevkileri olduğunu kaydetmiştir. Türk-İslâm devleti olan Selçuklarda da kadınların içtimaî ve kültürel meselelerde rolleri oldukları tespit edilebilmektedir.

XIV. asırda kurulan Türk-Osmanlı devletinin ilk zamanlarında Hakan zevcelerinin müspet rolleri olmuş ise de yine bunların kanunî hak ve selâhiyetlerini bilmemekteyiz. Osmanlı imparatorluğu kanunlarında kadınların siyasî haklarına hiç bir suretle temas edilmez. Esasen monarşik ve teokratik olan bu imparatorluk sisteminde, fertlerin umumiyetle siyasî hakları bahis konusu değildir. Kadın ise büyük şehirlerde harem, köylerde iş hayatına katılmıştır. Ancak müslüman dininin esaslarına göre kızlar da, erkekler gibi dinî öğretime tâbi olmuşlardır. Türk-Osmanlı imparatorluğunda Tanzimat (XIX.) devri fikrî, siyasî ve içtimaî ıslâhat hareketlerinin başladığı zamandır.

1839-1956 tarihlerinde ilân edilen hattı-hümayunlarla devlet bünyesinde yapılmak istenen ıslahat müslüman ve diğer dinlere mensup Osmanlı tebaası hakkında hukukî esasları ihtiva ediyordu. Bu hareket teoratik ve monarşik devlet şekli üzerinde bir tesir yapmamakla beraber Osmanlı camiasına mensup fertler arasında fikrî bir gelişmeyi sağlamıştır. İşte bundan sonraki yeni okulların açılmasiyle kızlara verilen öğretim imkânları sayesinde kadınlar arasında aydın bir zümrenin teşekkülüne sebep olmuştur. Bu fikrî gelişmeyi zamanın bazı mecmua ve gazeteleri de kısmen desteklemiştir. Bu devirde kadın ve aile konusunu işleyen neşriyat olduğu gibi, sadece kadınlar tarafından çıkarılıp kadınların fikren aydınlatılmasını isteyen ve kapalı gezmeye karşı isyanlarını belirten makaleler yazılmıştır.

1876 da Osmanlı devleti "Kanunî Esasî"yi kabul etmekle meşrutî bir şekle girmiştir. Fakat bunda da kadınların siyasî hakları bahis konusu olmamıştır. Hatta millet vekili seçimine esas olan nüfus adedinde dahî sadece erkekler dikkate alınmıştır (M. 65).

Kanunun bu şekli daima muhafaza edilmiş hatta T. B. M. Meclisinde (1923 yılının Nisan ayında) kadınları da adet olarak sayalım

teklifine karşı müthiş bir reaksiyon havası olmuş, değil siyasî hakkı tanımak, bu saymaya dahi razı olmıyan bir zihniyet Meclise hâkim olmuştur.

XX. asrın başlarında kadınlarımızın yazıları şu esas fikirde toplanmaktadır: Meselâ Demet mecmuasında deniliyor ki: "Meramımız Osmanlı kadınlığının terakkisinde şu suretle Osmanlı medeniyetinin teâlisine hizmettir. Çünkü biz mutekidiz ki, bir millette kadınların tarzı hayatı ve seviye-i efkâr ve hissiyatı o milletin mir'atı terakkisidir". Bütün bu neşriyattan, kadınların da öğrenim hayatından nasiplerini almış olduklarını göstermektedir. Meselâ bu kadın mecmuaları başında şu vecize okunur: "Bir milletin kadınlığı terakki derecesinin ölçüsüdür".

Aynı çağlarda Avrupa ve Amerika kadınlık âleminden bazı teşekküller siyasî hakların temini için pasif ve aktif şekilde uğraşmaktadırlar. Bunda muvaffak da olmuşlardır. Türk kadınlığının mücadelesi ise evvelâ kapalı hayattan çıkabilmek, sonra ise öğretim ve eğitim sahasında ilerlemek ve kız okullarına sahip olmaktır.

İstiklâl mücadelesi devrinde ise Türk milletinin erkek ve kadın fertleri aynı vatansever hisle elinden geleni yapmıştır. Atatürk başkumandan olarak, Türk kadınının, resmî askerlik mükellefiyeti olmadan millî mücadeleye hizmet etmesini daima takdirle, şükranla karşılamıştır.

Cumhuriyet ilân edildikten sonra (1923) Türkiye yeni bir devlet rejimine girince B. M. Meclisinde kanunlar tedvin edilirken, kadın vatandaşların durumu da dikkate alınmaya başlamıştır. 1926 Medenî Kanununun kabulü ile aile hayatına getirilen yenilik ve kadına erkekle beraber eşit hakların tamamen tanınması prensibi Türk müslüman cemiyetine içtimaî ve hukukî nizam bakımından yeni bir veçhe vermiştir. Hukuk sahasındaki büyük değişikliği iki esas kısımda mütalaa etmek yerinde olur.

1– Hususî Hukuk (Medenî Kanun: aile)

2– Amme Hukuku (Siyasî Haklar)

Hususî Hukukun konusu ve buradaki önemli değişiklikler esas itibariyle aile kuruluş sisteminde büyük bir inkılâba sebep olmuştur.

İslâm hukukuna göre teşekkül eden ailede Osmanlı-Türk kadını hemen hiç bir ferdî hakka mâlik değildi. XIX. yüzyıldaki ıslahat hareketleri kadına hukuk bakımından üzerinde durulacak bir değişiklik getirmiştir. I. Dünya savaşı esnasında aile hukukunu ıslah etmek gayretleri görülürse de bunlar dinî kaynakların yeni bir tefsirinden

ileri gidememiştir. Bu çalışmalarla meydana gelen "Hukuku Aile Kararnamesi" son Osmanlı padişahı zamanında yürürlükten kaldırılmıştır (1921).

İstiklâl savaşı esnasında B. M. Meclisinde "Hukuku Aile Kanunu Projesi" millî hükümetçe üzerinde durulmuş ise de sonradan bu çalışmalar 1926 da Medenî Kanun olarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun kabulü ile Türk kadını bir çok esas haklara, en ileri medeniyet seviyesinde ulaşıvermiştir. Atatürk'ün bu kanun çıkmasından önce umumî efkârı memleket ölçüsünde hazırlamayı hedef tuttuğu o yıllardaki nutuklarından anlaşılıyor. Ancak bu kanun ile tanınmış hakları tam manasiyle Türk cemiyetinde incelersek şu neticeye varırız:

Umumiyetle 1926 dan beri bazı bölge ve köylerimizde, bu kadar yıl geçmesine rağmen henüz tam tatbikatını elde edememiş olmakla beraber, eğitim ve bilgiden nasibini almış olan Türk aileleri bu esasları kolaylıkla benimsemişlerdir. Kadının aile içinde ve çocukları üzerindeki tesiri, hukukî durumu ile mütenasip olarak kuvvetlenmiş eş ve ana vasıflariyle kadın şahsiyetini kazanmıştır.

2– Siyasî haklar bakımından çıkan kanunlar kadın vatandaşı erkeklerle eşit duruma getirmiştir.

1930 belediye, 5. XII. 1934 milletvekili seçmek ve seçilmek hakkına Türk kadını sahip olmuştur.

Böylece demokratik prensibin en esaslı unsuru olan bütün milleti temsil etmek hakkı erkek ve kadına aynı suretle tanınmış oluyordu. Bu itibarla kanun karşısında içtimaî sınıf tanımıyan demokratik prensip, millet fertleri arasında kadın ve erkek vatandaşlar eşit şartlar altında hak ve vazife sahibi olmuşlardır.

Bu kanunlar yürürlüğe girdiğinden beri Türk kadınlarının seçimlere katılma nisbetlerinin normal durumda olduğunu istatistikler bize göstermektedir. Fakat asıl önemli meselelerimizden biri Türk kızlarına her nevi öğrenimin açık olması ve bu suretle de dış hayatta meslek sahibi vazife gören kadınlarımızın çoğalmasıdır. Bugün Parlamentomuzda adet itibariyle az temsilcimiz varsa da diğer devlet teşekküllerinde ve çalışma sahalarında mesleklerinin ehli, muvaffak olmuş kadınlarımız var. Bizim kadın hakları bakımından bugün üzerinde duracağımız konu, bilhassa okuma yazma nisbetlerinin çoğalması ve mecburî olan ilk okul öğreniminden sonra çoğunlukla aile yuvalarına çekilen kadınlarımızın kültürlerini ilerletecek ilgiyi meydana getirmektir. Şüphe yok ki, bütün kadınlarımız ev hizmetlerini ve çocuk

yetiştirmeyi ihmal ederek mutlaka dış hayatta çalışacak değillerdir. Çünkü aile yuvalarının saadeti için kadının hiç de küçümsenmiyecek ev işlerini bilgi ile yürütmesi çok lüzumludur. Yalnız okur yazarlığını unutmayacak bir aile kadınının, yeni bilgileri takip etme ilgisini ve faydasını idrak etmesi gerekmektedir. Cemiyetimizde bence henüz umumileşmemiş olan bu ihtiyaç için çalışmamız gerekmektedir.

İnkılâplar, büyük prestij kazanmış önderler tarafından millete bazan zorla kanun yolu ile kabul ettirilir. Bu bir hamledir. Ancak sosyolojik kaidelere göre yine her muhit ve bölgede aynı neticeler alınamaz. Örf ve âdetlerin bazen geriye çeken inançları medeniyet yahut da ilerlemeye mani olabilir. İşte bütün bunlar gözönünde bulundurularak aydın Türk kadınlarına iki türlü vazife düşüyor: Biri kadın haklarını vazife karşılığı kullanmak, diğeri ise bunları bilmiyenlere öğretmek, telkinlerde bulunmaktır.

Atatürk diyor ki: "Bir içtimaî heyet aynı gayeye bütün kadınları ve erkekleriyle yürümezse terakki, temeddün etmesine fennî imkân ilmî ihtimal yoktur".

Atatürk'ün önderliği ile tahakkuk safhasına giren Tük kadın hakları konusunda İstiklâl savaşından önceki bir tarihe de temas etmemiz meseleyi aydınlatma bakımından önemli olacaktır.

1918 General M. Kemal Viyana Karlsbata tedavi için gitmiştir. Henüz tamamen neşretmediğim, beş deftere günlük hatıraları yazmış. Bunlardan 6 Temmuz 1918 gününü okuyalım:

"Benim elime büyük selâhiyet ve kudret geçerse ben hayatı içtimaiyemizde arzu edilen inkılâbı bir anda bir "coup" ile tatbik edeceğimi zannederim. Zira ben bazıları gibi efkârı avamın, efkârı ulemanın yavaş yavaş benim tasavvuratım derecesinde tasavvur ve tefekkür etmeye alıştırmak suretiyle bu işin yapılabileceğini kabul etmiyor ve böyle harekete karşı ruhum isyan ediyor. Neden bu kadar senelik tahsil-i âli gördükten sonra hayatı medeniye ve içtimaiyeyi tetkik ve hürriyeti tezevvük için sarfı hayat ve evkat ettikten sonra avam mertebesine ineyim. Ben onlar gibi değil, onlar benim gibi, olsunlar. Mamafih bu meselede şayanı tetkik bazı noktalar var. Bunları iyice takarrür ettirmeden işe başlamak hata olur". Bu notlarda biz Atatürk'ün henüz sadece kumandan iken devlet idaresi ve içtimaî hayatımızda lüzumlu gördüğü inkılâptan söz etmekte ve bunun için de fikrî hazırlıklarda bulunmaktadır. Okuduğu kitapları da bu defterlerine kaydetmiştir. Yine aynı tarihteki notunda otel salonunda Türk aileleriyle görüşürken bir hanımın şu sorusunu kaydetmiş: "Bizim kızlarımız okuduktan

sonra biz annelerini beğenmiyorlar ben buna çok üzülüyorum" demiş.

M. Kemal buna şu cevabı verdiğini defterine kaydetmiş: "Yüksek seviyede olan, kendi seviyesinden irfanen dûn olanı beğenmez. Fakat bu hal haddizatında şayanı takdir ve teşvik görülmek lâzım gelmez mi? Her yeni yetişen kendinden eskisini beğenmiyecek kadar yükselirse o zaman, ancak o zaman âtiye yekdiğerinden kademe kademe yüksek seviyede bir silsilei âliye vücuda gelebilir ki, terakki-i beşerin gayesi de budur".

İşte böylece Atatürk eğitim ve öğrenimi ilerleme için esas unsur olarak alıyor. Şimdi bir de İstiklâl savaşının en hareketli ve kritik devrinde, Sakarya harbinden önce 15 Temmuz 1921 Ankarada Maarif Kongresi toplantısına bakalım. Kongrede kadın ve erkek öğretmenler bulunuyor. Atatürk uzun bir nutuk söylüyor, şu cümlesi dikkate şayan: "Silâhı ile olduğu gibi dimağı ile de mücadele mecburiyetinde olan milletimizin birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur". Bu sözler öyle bir tarihî atmosferde söylenmiştir ki, henüz askerî zafere ulaşılmamıştır. Düşman Ankara kapılarına doğru ilerlemiştir. Ordu askerî mukavemet için Sakarya gerisine çekilmiştir. Fakat Başkumandanlık mesuliyetini üzerine alan M. Kemal düşmanı yeneceğinden o kadar emindir ki, onu olmuş bitmiş dahi sayabiliyor ve millî eğitime dikkati çekiyor. Hemen zaferden sonra ise 27 Ekim 1922 Bursa'da öğretmenlere şöyle sesleniyor: "Hanımlar beyler, ordularımızın kazandığı zafer sizin ve sizin ordularınızın zaferi için yalnız zemin hazırladı. Hakikî zaferi siz kazanacak ve devam ettireceksiniz ve behemahal muvaffak olacaksınız".

Bütün bu teşvik edici sözler öğretmenleri büyük ve şumullü vazifeye davet içindir.

Fakat asıl mesele, kültür inkılâbı ile kadın ve erkek vatandaşın çağdaş bilimden en çok nasibini almayı sağlamaktır. Atatürk Müslümanlığın geriye çeken zihniyetini yenmek istemiştir. Esasında bildiğimiz gibi İslâmiyet yeniliklere, ilme karşı olan bir zihniyeti reddeder. Fakat her nedense asırlar boyunca hurafelerin işlediği dinî konular, çağdaş medeniyetlere bir günah damgası vurmayı âdet edinmiştir. İşte onun içindir ki, Atatürk din inanışı ile dünya nizamını birbirinden ayırmış, yaşama kurallarını kadın erkek farkı ayırmadan her ikisine de kültür zenginliği vererek dünya medeniyetinde millî bir varlık olmayı telkin etmiştir. Fakat aynı zamanda bizimle din birliğine sahip olan milletlerin de bu örnekten faydalanmalarını istemiştir.

Çünkü bugün artık kapalı sınırlar içinde sadece millî bünyemiz içinde yaşamaya imkân yoktur. Bir taraftan dünya medeniyetinde icatların çoğalmasiyle tekniğin gelişmesinden doğan endüstri hayatı belirli bölgelerdeki millî kültürlerin özellikleri bu yeni medeniyetin rasyonel yeknesaklığı ve pratik konforu karşısında kaybolmaktadır. Diğer taraftan asıl üzerinde durulacak mesele her kavim ve milletin içindeki özel kültürlerin mukavemet ve yaşaması XX. asrın karakteristik vasfı olan ilerleme ve ferde verilen değerle birleşince çok kültürlü bir hümanizma meydana gelmektedir. İşte böylece Şark ve Garp kültürlerinin kaynaşacağı bir hümanizma çağında olduğumuzu kabul ederek tarihî medeniyet değerlerimize kadın ve erkeğin müşterek eserleri olarak değer vermemiz icap etmektedir. Bugün Türk kadını bütün haklarını nazarî olarak Atatürk devrinde kazanmış olmasının emniyeti içinde bulunuyor. Kültür hayatına bu haklara dayanarak geniş ölçüde girmiştir.

İnkılâp Atatürk'ün öngördüğü gibi yapılmıştır. Bunu tatbik etmek ve faydalarını neticeleriyle mukayese ettikten sonra memleketimizde daha köklü yerleşmesine çalışmak vazifemizdir. İranlı, Pakistanlı hemşirelerimize de bu yolda başarı sağlamalarını candan dilerim.

ATATÜRK DEVRİMLERİ VE ESKİ REFORMLAR

Prof. Dr. HÜSEYİN NAİL KUBALI
İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Türkiye, İran ve Pakistan arasındaki Bölgesel İşbirliği (R. C. D.) çerçevesinde Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü tarafından 9-11 Kasım 1967 tarihleri arasında "Atatürk'ün Önderliği Altında Kültür Devrimi" konulu bir seminer tertiplenmişti. Katıldığım bu başarılı seminer sonundaki uzun konuşmamda da belirttiğim gibi, seminere verilen tebliğlerden ve özellikle bu tebliğler üzerinde yapılan münakaşalardan edindiğim intibaa göre, üç problem üzerinde durulmuş veya seminer birbirine bağlı üç problemin ortaya çıkmasına yardım etmiştir. Bunlardan birincisi Atatürk devrimleri ile Atatürk'e kadar gerçekleştirilen reformlar arasındaki sebep ve netice bağlantısı problemi, ikincisi kültür devrimi ve millî değerlerin devamlılığı problemi, üçüncüsü ise lâiklik problemidir.

Evvela bu üç problem üzerinde durduktan sonra, seminerde dolayısıyla temas edilen veya hiç edilmeyen, fakat aktüel değer taşıyan ayrı üç probleme daha işaret etmek istiyorum. Bu ikinci kategori problemlerden birincisi az gelişmişlik ve Atatürk devrimleri, ikincisi aşırı akımlar karşısında Atatürk devrimleri, üçüncüsü ise Atatürk devrimlerinin etkililiği, "eficacite"si problemidir.

Atatürk devrimleri ile eski reformlar arasındaki sebep ve netice bağlantısı problemi: Bu probleme seminerde sadece bir defa temas edilip geçilmiş olmakla beraber, bu konuda iki görüşün karşılaştığını sezdim. Bunlardan birincisi radikal ve inhisarcı, "exclusivvite" diyebileceğim bir anlayışı açıklayan, tabiri caizse ortodoks ve hatta, bir dereceye kadar, resmî olan görüştür. Buna göre Atatürk devrimleri "orijinal" bir mahiyet taşır. İkincisi görüş ise mutedil karakterdeki tarihî devamlılık ve sosyolojik determinizm görüşüdür. Buna göre ise

eski reformlarla Atatürk devrimleri arasında zarurî bir sebep ve netice bağlantısı vardır.

Bu konuda şahsî kanaatim Atatürk devrimleri ile eski reformlar arasında böyle bir bağlantının bulunduğu ve bu hususun üzerinde tereddüte imkan vermiyen bir ilmî gerçek olduğudur. Zira Atatürk devrimleri, müslüman Türk toplumunun, Batı tesiri ile, bir uyanış devri sayılan Lâle devrinden, yani XVIII. asır başlarından itibaren, yavaş yavaş Batıya açılması ile ve Hıristiyan-Batı karşısındaki aşağılık kompleksi ile ve bilhassa jeo-politik tesirler altında, evvelâ teknik ve askerî, daha sonra idarî ve hukukî ve nihayet kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda bütün XIX. asır boyunca devam eden ve bir medeniyet ve kültürden, başka bir medeniyet ve kültüre geçiş, "transmutation" veya kültür ve medeniyet değiştirme hareketi karakterini taşıyan ağır, fakat kesintisiz bir istihale "transformation" süresinin varış noktasıdır. Başka bir deyimle, bir tekâmül zincirinin çok önemli bir halkasıdır. Bu tekâmül Atatürk devriminin kat'i surette tespit ettiği ve gösterdiği genel yönde, kısmen kendiliğinden ve kısmen reformcu müdahalelerle devam edecektir. Bu, Atatürk devriminin temelinde yatan dünya görüşünün donmuş bir doğma veya bir doktrin değil, esnek, pragmatik bir felsefe ve realist bir duygu ve düşünce davranışı, "attitude"ü olduğu gerçeğinden ve aynı zamanda Türk toplumunun tarihî angajmanından çıkan tabiî bir neticedir.

Tekrar edeyim ki, Atatürk devrimi Türk toplumunun kapalı, Ortaçağ tipi, askerî ve ziraî bir toplum olmaktan açık, sivil, sınaî, demokratik ve modern bir toplum olmaya; ümmet olmaktan millet millî devlet olmağa, mutlak monarşiden evvelâ meşrutî monarşiye, daha sonra cumhuriyete ve demokrasiye, hülâsa Doğulu bir toplum olmaktan kurtularak çağdaş medeniyeti ve Batılı bir toplum olmağa doğru yönelen bir kültür ve medeniyet değiştirme hareketinin bir merhalesidir. Çağdaş ve Batılı olmayı bir arada kullanıyorum. Çünkü çağdaş medeniyet eski Yunandan kalkıp Hıristiyanlıktan geçerek Rönesansa ve Modern çağa ulaşan manevî kökleri ve bugünkü hâkim maddî ve manevî unsurları ile Batı medeniyetidir. Marksist ideoloji ve teknik alanındaki devler yarışması onun bu asil hüviyetini değiştirecek değildir.

Atatürk devriminin bu mahiyetteki bir kültür ve medeniyete doğru yaptığı büyük hamle geçmişe dönük yönü ile kesin, geleceğe dönük yönü ile son derecede dinamiktir. Zira Kemalizm'de devrim-

cilik, dinamizim demektir. Atatürk devrimi kendisinden evvel sürüp giden derin ikiliğe, hiç değilse müesseseler bakımından ve radikal reformların pozitif hukuk yolu ile gerçekleştirilmesinin mümkün olduğu alanlarda ve ölçülerde, son vermiştir.

Fakat onun bu karakteri kendisi ile mazi arasında sebep ve netice bağlantısı bulunduğu gerçeğinin inkârını haklı gösteremez. Çünkü, nasıl tabiatta hiç bir şey yok olmaz ve yoktan var olmazsa, toplumlarda da hiçbir kural ve müessese yoktan ortaya çıkamaz. Bugün düne ve yarına görünen ve görünmeyen bağlarla bağlıdır. Tarihin ve sosyolojik determinizmin bize öğrettiği ilmî gerçek budur. Başka bir deyişle, nasıl tabiatta mucize yoksa, tabiat kanunları kadar kesin olmamakla beraber, bir takım sosyal kanunlara tâbi olan toplum hayatında da mucize yoktur. Toplumlara hamle ve yön veren "Büyük Adam", İngiliz tarihçisi ve düşünürü Maculley'in dediği gibi, yüksek bir tepeye çıkan ve güneşin doğuşunu herkesten evvel görebilen insandır. Müstesna vasıfları ile topluma hız veren ve sıçramalar yaptırabilen insandır. Fakat bu hız ve sıçramalar daha evvel elverişli, hazır bir zeminde ve çağdaş gidişin gösterdiği yönde olur. Çağdaş gidişin yönünü geriye çevirmek isteyen faşist devrim ve Büyük Adam taslaklarının ergeç iflasa mahkûm olmaları bundandır. Atatürk'ün büyüklüğü, gerçek Büyük Adamlığı Türk toplumunun çağdaş tekâmül yönünü herkesten iyi görmesinde, büyük Türk milletinin alın yazısını herkesten iyi okumasında ve onun icaplarını çelik azim ve iradesi ile yerine getirmesindedir. Atatürk'ün büyüklüğü bir peygamber değil, bir insan olmasındadır. *Onunla insan ve fakat müstesna bir insan olduğu için* övünüyoruz.

Kültür devrimi ve millî değerleri devamlılığı problemi: Bu problem, özellikle dinî ve İslâmî değerler yönünden, İslâm memleketlerinin ötedenberi üstünde durdukları bir problemdir. Nitekim seminerde bu problemi ortaya atan sayın İran delegesi Dr. Salim Neysari olmuştur. Fakat seminerdeki konuşmalarda bu konuda terminolojik bir vuzuhsuzluk göze çarpmıştır, ve Atatürk devrimlerinin millî değerler üzerindeki etkisi yeteri kadar aydınlığa kavuşturulmamıştır.

Bir kısım üyeler kültür ve medeniyet terimlerini özdeş manalarda kullanmış, bir kısmı ise ayırmıştır. Öte yandan bazı delegeler, yanılmıyorsam sayın Prof. Dr. Suat Sinanoğlu, Atatürk devriminin kültürde ve medeniyette mutlak bir Batılılaşma demek olduğu fikrini humanist ve radikal bir telâkki ile ileri sürmüş, bazıları ise, bu arada sayın Enver

Behnan Şapolyo, mutedil bir anlayışla tarihî devamlılığa ve sosyolojik determinizme bağlı kalarak, medeniyet ve kültür devriminin millî değerlerin devamlılığını bozamıyacağını biraz kapalı bir şekilde ileri sürmüştür.

Birinci probleme bağlı olan ve kanaatimizce yeteri ölçüde açıklıkla ve cesaretle tartışılamayan bu ikinci poblem hakkındaki şahsî görüşüm şudur: Kültür ve medeniyet terimlerinin farklı manaları ve bu konudaki Alman ve Fransız görüşleri üzerinde, büyük ehemmiyetine rağmen, duramıyacağım. Atatürk Devrimi, yanılmıyorsam Sayın Prof. Tunaya'nın düşündüğü gibi, kültürü de kavrayan bir medeniyet devrimi midir? Yoksa Atatürk devriminde kültür ve medeniyet ayrılığı ile ilgili farklı vasıflar mı vardır? Bu sorular üzerinde de durmayarak tarihî devamlılık telâkkimden, sosyolojiden dolayısıyla büyük mütefekkirimiz Ziya Gökalp'ten gelen bir düşünüşle aralarındaki sıkı bağlılığı ve bilinen sebeplerle, zamanımızda çok artan tesir ve karşı tesirleri mahfuz tutmak şartı ile, kültür ve medeniyetin iki ayrı şey olduğuna inananlardanım. Kültürde özellik, medeniyette ise genellik vasfı hakimdir.

Bu sebeple Atatürk devriminin medeniyet değiştirme yönünden daha ziyade mutlak, kültür değişmesi yönünden ise, daha ziyade nispî bir mana ve değer taşıdığı kanaatinde olduğumu derhal açıklamak isterim. Birincisindeki mutlaklık medeniyetin milletlerarası veya milletlerüstü maddî ve manevî değerler manzumesi olmasından, ikincisindeki nisbilik ise, kültürün milletlerarası tesirlere kapalı olmamakla beraber, aslî mahiyeti itibariyle millî değerler sentezi olmasındandır. Böyle olunca medeniyette devrim olabileceğine karşılık kültürde devrimden bahsetmenin bir çelişmeye düşmek olduğunu söylemek bir hata veya paradoks telakki edilemez sanırım. Biz kültürde mutlak bir değişme yani devrim değil, global açıdan nispî bir değişme veya tekâmül olabileceğine inananlardanız. Kültür ancak bu mahiyeti ile millî seciyenin ifadesi ve millî kişiliğin devamı olur.

Kültürde de devrim olabileceği ve Türk kültüründe bir devrim yapıldığı kanaatinin veya intibaının Türk toplumunun özelliklerinden ileri gelen optik bir yanılma olduğunu sanıyorum. Gerçekten, Türk toplumunun; aynı medeniyet ve kültür manzumesinin peykleri olan Batı toplumlarından farklı olarak, Doğulu bir toplum olmaktan kurtulup Batılı bir toplum olmak mecburiyeti ile karşılaşması sebebiyle, medeniyet ve kültürde değişme bir arada olmuş, daha doğrusu medeni-

yetteki mutlak devrim hareketinin kültürü de içine alması gerektiğine inanılmıştır.

Batı memleketlerinde XIX. asrın başından itibaren kesin olarak yazılı hukuk sistemine geçiş ve kodifikasyon hareketi sonunda ve bilhassa milletlerarası iktisadî ve teknik münasebetlerin çağımızda kaydettiği artıştan dolayı hukuk, özellikle bazı dallarında, gittikçe milletlerarası bir karakter almakta, bir medeniyet unsuru olma niteliğini kazanmakta görünmesine rağmen, Roma-Germen, Anglo-Sakson ve Sosyalist hukuk sistemlerinde ve her hukuk sistemi içinde yer alan milletlerde taşımağa devam ettiği özelliklerle millî olmak, yani bir kültür unsuru olmak vasfını muhafaza etmektedir. İkinci Dünya savaşından sonra hiç değilse kara Avrupası milletleri hukukun birleştirilmesinde veya en azından ahenkleştirilmesinde rastlanan zorlukların sebebi hukukun bir kültür değeri olmasındandır. Bizde ise, medeniyet ve kültür değiştirme hareketinin birbirine bağlı olması zarureti ile İsviçre Medenî Kanununun aynen alınması başka memleketlerdeki hukuk tekâmülüne bizde hukuk devrimi mahiyetini kazandırmıştır. İsviçre Medenî Kanununun uygulanmasında görülen ve gittikçe azalacağı umulan aksaklıkların sebebi budur. Esasen pozitif hukuk sistemi toplumun gerçek durumuna kıyasla daima az çok bir ilerilik gösterir. İsviçre Medenî Kanununun aynen iktibasından doğan aksaklıklar bu ölçüyü biraz aşmaktadır.

Böyle olmakla beraber, sayın Prof. Coşkun Üçok'un tebliğinde de belirttiği gibi, eski şer'i hukuk dokuz yüz senelik bir uygulamaya rağmen millî özelliklerimize tam uymadığı ve ihtiyaçlarımızı karşılayamadığı için onun yanında, ona bazen bazı bakımlardan açıkça aykırı, örfî ve millî bir hukuk asırlarca evvel meydana gelmiş ve nihayet XIX. asrın ortalarından itibaren artan bir tempo ile Batı köklü veya Batı örnekli bir pozitif hukuk sistemi kurulmaya başlanmıştır. Böylece Türkiye'de dinî hukukun yanında lâik bir hukukun varlığı hukukumuzun Atatürk devrimlerinden çok evvel görülen bir özelliğidir. Atatürk devrimi bu alandaki ikiliği ortadan kaldırarak kaçınılmaz ve eski bir kültür gelişmesine Batılı ve lâik, kesin hüviyetini kazandırmıştır. Aynı neticeyi harf, kıyafet, güzel sanatlar ve benzeri kültür alanlarında da görüyoruz. Bu alanlarda kabul edilen ve bir devrim değişikliği karakterini taşıyan Batılı şekil, kalıp ve metodlar içinde ve onları yardımı ile Batılılaşan ve fakat millî kişiliğini ergeç bulacak olan bir gelişme halinde olduğumuza inanmaktayım.

Batılı yönde ve şekiller altında gelişen ve sosyal, bedii, hukukî ve hattâ dinî yönlerden millî seciyemizin ifadeleri olan ve millî kişili-

şimizin, dolayısıyla tarihî devamlılığımızın korunmasını sağlayan millî kültür gelişmelerimizin temel karakteristiği, değerli tarihçimiz sayın Prof. Halil İnalcık'ın söylediği gibi, objektif ve rasyonel bir hüviyete yönelmesidir. Biz de ilave edelim ki, Türk kültürünün millî kalmak şartı ile, Batılılaşması ve Türk toplumunun çağdaş medeniyet ailesi içinde şeref ve güvenle yaşıyabilmesi objektif ve rasyonel Batı zihniyetini kazanabildiği ölçüde mümkün olacaktır. Sosyal, iktisadî, siyasî ve kültürel müesseselerimizin gerçekten Batılı bir tarzda işlenmesi ve gelişmesi buna bağlıdır.

Atatürk halkçılığa, milliyetçiliğe ve lâikliğe verdiği önemle, tarih tezi ve bu tez etrafında teşvik ettiği araştırmalarla ve dil teorisi ile, bir taraftan Türk milletini çağdaş medeniyet seviyesine yükseltmek, öte yönden Türk kültürünün millî temellerini atmak istemiştir. Atatürk devriminin bir sentez olması bu demektir.

Buraya kadar yaptığımız tahlillerle kültürün millî olduğunu ve bu sebeple gerçek anlamda bir devrim değil bir gelişme konusu olabileceğini anlatmak istedim. Bu gerçeği XX. asrın en kanlı ihtilallerinden biri olan 1917 Bolşevik ihtilalî ile kurulan ve en radikal bir devrimle gerçekleştirilen Sovyet rejiminin, son yıllarda din, aile, iktisadî kurallar, hatta mülkiyet ve hürriyet alanlarında Marksist-Leninist doktrinden önemli fedakârlıklar pahasında yapmak zorunda kaldığı bazı inhiraflar açıkça göstermektedir. Türk toplumunda, Atatürk devrimlerine rağmen, devam eden intibaksızlıklar ve huzursuzluklar da aynı gerçeğin bir delilidir. Kültürün evvelâ millî ve sonra da milletlerarası bir unsur olduğunu ve bu sebeple daha ziyade bir gelişme mevzuu olabileceğini teslim etmek millî değerlere çok saygılı olan, dünyaya ve milletine "Ne mutlu Türküm diyene" imanı ile haykıran Atatürk'ün tarih anlayışına, aynı zamanda realist ve idealist olan milliyetçilik felsefesine uygun düşen bir davranış olur.

Atatürk Devrimi ve Lâiklik: Seminerde üzerinde çok durulan lâiklik problemi Atatürk devrimlerinin gerek memlektimizde, gerekse yabancı İslâm memleketlerinde en çok tartışılan ve maalesef çok yanlış yorumlara meydan veren bir yönüdür.

Lâiklik, geniş manası ile, hürriyetlerin en kutsalı olan düşünce hürriyetinin bir garatisi olarak Devletin her çeşit düşünceye karşı tarafsız ve rölativist bir davranış göstermesi, her düşünceye, ne kadar aşırı olursa olsun, düşünce plânında kalması şartı ile, saygı göstermesi demektir. Batılı manadaki demokrasinin, Devletin objektif bir müessese ve hukuk Devleti olmasının temel şartı budur. Dar ve klâsik manası ile

lâiklik ise, Devletin her çeşit dinî inanç, ayin ve kuruluşlara yabancı kalması, onlar karşısında tarafsız olması ve onları eşit himayeye tâbi tutmasıdır. Bilindiği gibi lâik Devlet ve dinlidir nede dinsizdir. Vicdan hürriyetini ve bu hürriyetin kullanılmasını garanti altına alan Devlet ancak lâik Devlettir.

Atatürk devrimlerinin bütününe böyle bir lâiklik anlayışının hakim olduğu şüphesizdir. O halde Atatürk devrimlerinin ortak ve ana temelini teşkil eden lâiklik din düşmanlığı değil, dini dünya işlerinden uzaklaştırmak, ona Allahla kulları arasındaki münasebetler çerçevesi dışına çıkmağı yasaklamak ve gerçek yeri olan vicdanların harimine kapanmasını istemektir. Dini Batılı ve rasyonel bir kültür çevresinde ancak bu şartlar sosyal bir varlık ve değer kazandırabilir. Memleketimizde lâiklik prensibinin dine tam saygı esasına göre uygulanması böyle bir anlayışın neticesidir.

Atatürk devriminin anladığı lâiklik, özü itibariyle devletin dinî inanç ve faaliyetlere yabancı kalması demek olduğuna göre, devletin ötedenberi dinî hayatla ilgilenmesi, devlet teşkilâtı içinde Diyanet İşleri Başkanlığı adı altında bir müessesenin bulunması ve bu kuruluşun bugün bir Anayasa müessesesi mahiyetini kazanması, resmî okulların programına ihtiyarî olmak şartı ile, din derslerinin konması hiç şüphe yok ki, klâsik ve dar manadaki lâiklik prensibine aykırıdır. Fakat Türkiye'deki bu özel durum İslâm dininin ve bilhassa memleketimizin bilinen özel şartları ile ilgilidir.

Atatürk devriminin lâikliği, din memleketimizde tehlikeli bir gericilik faktörü ve bir istismar mevzuu olmaktan kurtulup aslî ve vicdanî hüviyetine kavuşuncaya kadar, devletin dinî hayata lâkayt kalmamasını emreden bir lâikliktir. Türk lâisizmi devlete nezaret ve zabıta fonksiyonunu, hatta yol gösterici ve yetiştirici görevini yükleyen bir lâikliktir. İslâm dininin bir yönden devrimler aleyhine ve siyasî çıkarlar lehine istismar konusu olmaması ve diğer yönden, dinsiz toplum olamıyacağına göre, Batılı anlamda bir millî kültür unsuru seviyesine yükselebilmesi böyle bir lâiklik telakkisini ve tatbikatını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu ise, Türk toplumunun dinsiz bir toplum olmaya doğru sürüklendiği hakkındaki hatalı ve kasıtlı ve herhalde kötü niyetli iddiaların yersizliğini göstermeye yeter.

Şimdi yukarda işaret ettiğim ikinci kategori problemlere geçiyorum. Seminerde hiç temas edilmeyen veya üstü kapalı temas edilen bu problemler üzerinde de önemle duracağım.

Az gelişmişlik ve Atatürk devrimleri: Bugün dünya nüfusunun 2/3 ünü içine alan ve buna karşılık dünya gelirinin ancak % 20'sine

sahip olan az gelişmiş milletler, bilindiği gibi, nüfusu ile vasatî millî geliri nispetsiz, hayat seviyesi düşük, kadınla erkek arasındaki fiilî fark büyük, ekonomisi dengesiz, ziraat sektörü geniş ve fakat az randımanlı, endüstri sektörü dar ve düzensiz, ticaret sektörü lüzumundan fazla geniş ve ekonomisi bütünü ile bağımlı olan memleketlerdir. Bu memleketlerdeki nüfus artışı hızlı, sosyal ve kültürel seviye geri, okuyup yazma bilenlerin nispeti düşüktür. Orta sınıf zayıf, fakir-zengin farkı aşırı ve siyasî rejim istikrarsızdır.

Atatürk devrimlerinin hedefi, ana çizgilerini belirtmeyi faydalı bulduğum bu az gelişmişlik tablosuna uygun karakterler gösteren Türk toplumunu az gelişmişlikten hızla kurtarmaktı. Atatürk'ün "Muasır medeniyet seviyesine yükselme" parolasının manası bu idi. Atatürk'ün ulaşmak için sabırsızlandığı bu hedefe, yarım asıra yaklaşan bir zamana rağmen ulaşabildiğimizi iddia etmek imkânsızdır. Bazı bakımlardan ve bilhassa lâiklik, dış politika ve iktisadî sistem bakımlarından bu hedeften farklı ölçülerde ve fakat bir hayli uzaklaştığımızı söylemek haksız olmaz. Toprak reformu ve Doğu kalkınması gibi hayatî problemlerimizin bir türlü hal yoluna girememesi bu halimizin hazin bir işaretidir. Seminerde bu meseleler Atatürk devrimlerinin ışığı altında ciddî bir tartışma konusu olmamıştır.

Prof. Hamza Eroğlu, komünist veya kapitalist rejimlerden birini tercih etmek durumunda kalan veya zorunda bulunan az gelişmiş üçüncü dünya memleketleri için Kemalizmin bir örnek olduğuna Maurice Duverger'den naklen işaret etti. Bu problemin evvelâ Kemalizmin doktrinal ve ideolojik değil, realist ve pragmatik bir mahiyette olması ile ilgili olduğunu sanıyorum. Gerçekten, Atatürk devrimine hakim dünya görüşünün çağdaş yönde ve fakat çatışan komünist ve kapitalist iki ideoloji arasında *sui generis* bir karaktere sahip olması, bağımsızlıklarını sağlamak için yeni ve eski şekilleri altında hâlâ direnmek isteyen emperyalizme karşı savaşan üçüncü dünya milletlerinin gözünde Kemalizme güvenilir bir örnek ve yol gösterici değerini kazandırdığı şüphesizdir.

Öte yandan, Atatürk devrimleri ile yapılan kültürel kalkınma hamleleri, siyasî hayatı ve kuvvetleri Anayasa müesseseleri içine alma gayretleri, maddî ve manevî kalkınmamızın gerçekleşebilmesi için bir vasıta olarak kullanılan pragmatik otoritarizm, yani tek parti ve hakim parti sistemleri, ekonomik bağımsızlık ve bunun için uygulanan doktrinal hüviyetten uzak pragmatik ve realist bir Devletçilik, yani devlete sadece müteşebbis olma değil, aynı zamanda iktisadî bağımsızlık hedefine ulaşmada rehber ve yardımcı olma görevini yükleyen

karma ekonomili ve plânlı bir Devletçilik, Türkiye için haysiyetli bir dış politika sağlıyacak ve onun bağımsızlığını kapitalist ve marksist emperyalizmlere karşı koruyacak nötralist dış politika Atatürk devriminin büyük özellikleridir. Bunların da üçüncü dünya milletlerine ışık tutucu olduğu inkâr edilemez. Fakat problemin bu şekilde vaz'-edilmesi ilmî kat'ilikten mahrumdur. Ve daha ziyade millî duygularımızı okşayan bir ihtimalin veya temenninin ifadesidir. Böyle olmasada memleketimiz üçüncü dünya milletleri için güvenilir bir örnek olma değerini, bilinen sebeplerden dolayı, maalesef gittikçe kaybetmektedir.

İkinci Dünya savaşından sonra az gelişmiş memleketlerde halk kitlelerinin siyasî ve ekonomik problemlerin bilincine erişmeye başlaması ile büyük bir ideolojik kaynaşmanın ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu dönemde sosyal, ekonomik ve siyasî problemlerine çözüm arayan ve huzursuzluk içinde olan bu memleketler çeşitli ideolojilerin dört yol kavşağı haline gelmişlerdir. Memleketimizde de, özellikle 27 Mayıs Devriminden sonra, İkinci Cumhuriyet Anayasasının getirdiği geniş hürriyet, uyandırdığı büyük ümitler atmosferi içinde aşırı sağ ve aşırı sol akımlar, birincisi adeta geleneksel, ikincisi nispeten daha yeni akımlar olarak, açık veya kapalı şekilde dikkatten kaçmayan bir faaliyet ve çatışma halindedir.

Aşırı sağ, yani şeriatçı, hilâfetci veya sadece fanatik dinci, maneviyatçı ve mukaddesatçı akımlarla iki Dünya savaşı arasındaki faşist diktatörlüklerin miras bıraktığı ırkçı veya fanatik milliyetçi bütün aşırı sağ akımlar masum halk kitlelerimizin gerici eğilimlerini ve millî duygularını sömürmekte, 27 Mayıs'a karşı açık ve Atatürkçülüğe karşı sinsi bir husumeti de yaymak istemektedirler. Faşist eğilimli akımlarda ben tehlike teşkil edecek bir gelişme şansı görmüyorum. Fakat memleketimizin çok eski, çünkü müzmin ve bünyevi bir derdi olan dinci aşırı sağ akımlar bu mahiyetlerinden dolayı çok ciddî, ısrarlı ve sistemli bir mücadeleyi gerektirmektedir. Felsefesi lâiklik ve ilericilik olan Atatürk devrimlerinin her çeşit sağ akımların şiddetle karşısında olduğu ve onlara karşı uyanık olmamızı emrettiği tereddüt götürmeyecek bir gerçektir.

Aşırı sol akımlar üzerinde de önemle durmak isterim. 27 Mayıs-dan sonra solculuk, toplumculuk, ilericilik, devrimcilik ve sosyalizm gibi terimler, çoğu defa gerçek manaları anlaşılmadan, adeta bir moda salgını gibi, alabildiğine kullanılmağa başlamıştır. Özdeş anlamlı gibi kullanılan bu kelimelerden kimin ne anladığı, neyi kastettiği

pek anlaşılmamakta, çoğu zaman aynı kelime ile farklı manaların ve görüşlerin kastedildiği kanaati uyanmakta, kelimelerin arkasında çatışmaya hazır derin inanç ve fikir ayrılıklarının gizlendiği şüphesi huzursuzluk veren sisli bir hava yaratmaktadır. Bu konuda artık bir berraklığa kavuşmanın zamanı geldiği kanaatindeyim.

Aşırı soldan Marksist-Leninist veya yaygın ve popüler adı ile, komünist akımı kastediyorum. Aynı zamanda ekonomik ve siyasî bir doktrin olan komünizm, kanunlarımızın baskısı altında, mutedil, daha doğrusu maskeli görünmeyi tercih etmekte, sosyalizm umumi etiketi altında Anayasamızın sağladığı demokratik hürriyetlerden faydalanarak ve onun sosyal adalet, sosyal güvenlik ve sosyal devlet ilkelerini bir kalkan gibi öne sürerek Anayasamızın ve daha da ileri giderek Atatürk ilkelerinin aşırı sola kapalı olmadığı intibaını uyandırmaya ve bu yönde bir taraftan sınıf şuurunu yaratmağa, diğer taraftan aşırı sol yararına kollektif bir sempati, elverişli bir ortam hazırlamağa çabalamaktadır. Halbuki Türk toplumunun yapısı ve Türk milletinin mizacı komünizme elverişli olmadığı gibi, bunu millî mücadele devrinin müsait olabilecek şartlarına rağmen Mustafa Kemal Paşa'nın tutumu yeter derecede gösterir. Anayasanın bilinen hükümlerinin Anayasayı aşırı sola sımsıkı kapadığı tereddüt götürmez.

Atatürk devrimine gelince, Atatürk'ün esas itibariyle 1789 Fransız devriminden gelen ve 1924 tarihli Birinci Cumhuriyet Anayasasında ifadesini bulan klâsik demokrasi ilkelerine bağlı olduğu, Atatürk devriminin Marksistlerin anladığı ve iddia ettiği manada toplumcu ve ilerici olmadığı da şüphesizdir. Yalnız şu var ki, 1931'den beri CHP nin umdelerinden iken 1937 'de 1924 tarihli Birinci Cumhuriyet Anayasasına giren ve böylece Türkiye Devletinin resmî umdeleri değerini kazanan cumhuriyetçilik, milliyetcilik, halkçılık, devletçilik, lâiklik ve inkılâpçılık umdeleri kemalizmin ilericilik karakterini kuvvetlendirmiş, onu daha ileriye ve sola açmıştır, ama bu asla Marksist akımın anladığı manada ve ölçüde bir ilericilik ve solculuk değildir. Çünkü sınıf mücadelesine ve işçi sınıfı diktatoryasına karşı olan, düşünce hürriyetine ve kişinin kutsallığına inanan, özel teşebbüsü reddetmeyen , ailenin ve kamu yararına aykırı olmamak şartı ile mülkiyet ve mirasın hatta dinin saygı değer müesseseler olduğunu kabul eden rölativist ve realist bir düşünce sistemi, rasyonel ve objektif bir davranış olan Atatürkçülük aşırı sağa olduğu kadar, aşırı sola da şiddetle karşıdır. Zira adeta bir dinî doğma katılığını, fanatizmini ve müsamahasızlığını taşıyan, insanı insan yapan düşünce özgürlüğüne hayat hakkı tanımayan, materyalist olan komünist veya Marksist-Leninist ide-

oloji Atatürkçülüğün manevî değerlere saygılı realizmi ve pragmatizmi ile taban tabana çatışma halindedir.

Buna karşılık 1931'den itibaren sosyal realitelerimizin ilhamı, maddî ve manevî kalkınma ihtiyaçlarımızın baskısı ile sola açılan Atatürk devrimi mutedil olan ve bir doktrin olmaktan ziyade sosyal adalete ulaşma metodu olan demokratik ve parlamenter sosyalizme karşı değildir. Bu Kemalizmin bağlandığı objektif ve rasyonel düşüncenin, plüralist demokrasi telâkkisinin ve telkin eylediği halk sevgisinin, insan sevgisinin, müspet ilim sevgisinin ve barış sevgisinin tabiî neticesidir.

Atatürk devrimlerine ve onun devamı ve teminatı olan 27 Mayıs devrimine dayanan, sosyal adaleti ve sosyal güvenliği Devletin varlık sebebi yapan, Devlete kişi hak ve hürriyetlerini sosyal adalet ilkesi ile bağdaşmıyacak şekilde sınırlayan bütün engelleri kaldırmayı, insanın maddî, manevî gelişmesi için bütün şartları hazırlamayı ve plânlı ekonomiyi emreden Anayasamızın da, bir müddetten beri en sorumlu ve yüksek makamlarda bulunan kişiler tarafından ileri sürülen iddialar hilafına, demokratik sola ve daha açık ve samimi bir ifade ile demokratik ve parlamenter sosyalizme açık olduğu tartışmaya değmeyecek kadar ortadadır. Nitekim Anayasa Mahkemesinin 26. IX. 1965 tarihli kararı da bunu teyit etmiştir. Anayasada herhangi bir yasaklama hükmü bulunmadığı halde bunun aksini iddiada ısrar etmek Atatürk ve 27 Mayıs devrimlerinin ve Anayasamızın sosyal devlete, plüralist demokrasiye bağlılığını, çok geniş düşünce hürriyetini bilmemek veya belli maksatlar uğruna bilerek inkâr etmek olur.

Atatürk Devrimlerinin Etkililiği Problemi: Semirene sunulan raporlarda ve yapılan tartışmalarda Atatürk devriminin çeşitli yönleri üzerinde durulduğu halde, devrimin etkililiği problemine hiç temas edilmedi. Halbuki bu problemin de incelenmesi gerekirdi. Bunu yapmamak izahların bütünlüğünü gözden kaçırmak ve devrim açısından bugünkü gerçek durumu karanlıkta bırakmaktır.

Atatürk devriminin etkililiği problemi onun millete mal olup olmadığı sorusu ile ilgilidir. Demagojisiz, samimi ve objektif olarak hemen açıklamak mecburiyetindeyim ki, Atatürk devrimi, tutarlı bir bütün olarak, milletin bütününe mal olmamıştır. Buna şaşmamak lazımdır, çünkü bütün devrimler, ani ve şiddetli bir değişiklik hareketi olarak, kollektif inanç ve davranışlarda bazı sarsıntılar, intibaksızlıklar ve tepkiler yaratır. Bu devrimlerin topluma mal olabilmesi için, toplumların veya devrimlerin özelliklerine göre, kısa veya uzun belirli bir

sürenin geçmesi gerektiğini gösterir. Sosyal alışkanlık veya atalet kanununun, "inertie" kanununun tabiî neticesi budur. Atatürk devrimini tutarlı bir bütün olarak, milletin bütününe mal olmadığını söylerken bu olumsuz değer hükmünün mutlak olmadığını derhal açıklamak, Atatürk devriminin bir bakıma millete mal olduğunu söylemek isterim. Zira Atatürk devrimine bağlı olan, Onun gösterdiği yolda imanla yürümek gerektiğine inanan Atatürkçü gerçek aydınların, yeni zinde kuvvetlerin varlığı aşikârdır. Benim gibi umumiyetle aydınların veya elite denilen güzidelerin toplumların kaderinde iyi veya kötü büyük rolü olduğuna inanan ve bu inancın hadiselerle doğrulandığını gören bir insan için bu inanç ve müşahade Atatürk devriminin dolayısıyla millete mal olduğu düşüncesine varmayı gerektirir.

Fakat bu iyimser yoruma rağmen kabul etmek gerekir ki, asıl olan, ideal olan devrimin yalnız aydınlara değil halk kitlelerine mal olmasıdır. Üzülerek kabul ve itiraf edelim ki, aradan yarım asra yaklaşan bir zaman geçtiği halde, Atatürk devrimi millete bu manada mal olmamıştır. % 60'ı hala okuyup yazma nimetinden mahrum olan, lâik düşünüş ve davranışa sahip olmayan bir halk karşısında bu gerçeğin aksini samimiyetle iddiaya imkân yoktur.

Bütün devrimlerde devrimin tam etkililiği için geçmesi gereken sürenin bizde bu kadar uzun olması, Türk toplumunun yüz elli seneyi aşan gelişme sürecinin iki mühim özelliği ile ilgilidir: Bunlardan birincisi daha evvel işaret ettiğim gibi, bu sürecin bir medeniyet ve kültür değiştirme hareketi olması; ikincisi esas itibariyle Batı memleketlerinde göründüğünden çok daha büyük ölçüde yukarıdan aşağıya inen, kendiliğinden "spontane" değil, zorlama "force", bir aydınlar hareketi olması ve bu sebeple daha ziyade şekilde ve yüzeyde kalmasıdır. Bu hal memleketimizde her alanda Atatürk devrimine rağmen, belirli ölçüde hâlâ devam eden ve hatta bazı bakımlardan daha derinleşen bir ikilik yaratmıştır. Yeni ile eski, din ile lâik, Batılı olan ile Doğulu olan, ilericiler ile gericilik devamlı surette çatışmaktadır. Fakat bu çatışma aydınlarla hakim sınıf arasında ve içinde, yani nadir istisnalarla asıl halk yığınlarının dışında ve üstünde ve çoğu onların haberi olmadan sürüp gitmektedir. Masum ve mütevekkil Türk halkı olup bitenlerin sadece üzgün ve şaşkın seyircisi ya da pasif bir alet ve vasıtası rolü oynamaktadır. Bununla beraber, özellikle 1960 Devriminden sonra, halk yığınlarının yavaş yavaş canlanmağa, sosyal ve ekonomik davalarımızın bilincine erişmeğe başladığını görüyoruz. Bu olumlu gelişmenin işaret ettiğim çatışmayı şiddetlendireceği kuvvetle tahmin edilir.

Atatürk devriminin istenen etkililiğe hâlâ kavuşmamış olması bir taraftan halk-aydın ikiliğini, diğer taraftan zihniyet ikililiğini devam ettirmektedir. Halk aydına yaklaşmamakta ve aydın halka inememektedir. Bir kafada, hem de en aydın geçinenlerin kafasında, aynı zamanda iki zihniyet yaşamaktadır. Bu çifte ve anormal ikilik, sosyal ve ekonomik denge ve kontrol mihraklarının henüz yeteri kadar kuvvetli olmaması, halkın gereken ekonomik ve kültürel seviyeye ulaşmamış olması ve nihayet idare edenlerde demokratik zihniyetin psiko-entellektüel sürecin bir zorunluluğu haline gelmemesi yüzünden zaman zaman siyasî, sosyal, ekonomik, ideolojik buhranlara ve hatta ahlâk buhranlarına sebep olmaktadır Aynı çifte ikilik, oy avcılığını herşeyin üstünde tutma ve son zamanlarda daha da arttığını gördüğümüz Atatürk devriminden tâvizler verme taktikleri ile işleyen ve en azından altmış yıldan beri emeklemekten bir türlü kurtulamıyan demokrasimizin siklik bir şekilde soysuzlaşması neticesini doğurmakta ve bu kalkınma gayretlerini kösteklemekte, demokrasiye güveni sarsmaktadır.

Atatürk devriminin ve onun devamı ve teminatı olan 27 Mayıs devriminin 1961 Anayasası tarafından kuvvetli garanti altına alınması kâfi değildir. Asıl teminat, Anayasanın başlangıcında açıklandığı gibi, hürriyete, adalete ve fazilete aşık vatandaşların gönüllerinde, iradelerinde ve uyanık bekçiliğindedir. Bu teminatın daha tesirli ve somut temellere dayanabilmesi için büyük halk kitlelerimizin sosyal adalet ve güvenliğin nimetlerine kavuşturulması ve bunun için ciddî tedbirlerin alınması lâzımdır. Bu konuda büyük sorumluluk ve şeref, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da, aydınların ve özellikle Türk milletinin kaderine resmen ve fiilen hakim olanlarındır. Aydınlarımız Türk milletinin ilerleme hamlelerinin kuvvet ve ilham kaynağı olan Atatürk devriminin, kendilerini bir tarihî misyon ile daimi karşı karşıya bulundurduğunu asla unutmamalıdırlar.

BÖLGESEL KALKINMA İÇİN İŞ BİRLİĞİ

SEKRETERLİK

"Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi" konusunda Türkiye'nin 9-11 Kasım 1967 günleri Ankara'da Atatürk tarafından 1931 de kurulmuş olan Türk Tarih Kurumu binasında düzenlediği Seminer'in sonunda yayınlanan bildiri.

"Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi" konusundaki RCD semineri 9-11 Kasım 1967 günleri Ankara'da Atatürk'ün 1931 de kurmuş olduğu Türk Tarih Kurumu binasında yapılmıştır. Açılış oturumunda ilk sözü Türkiye Millî Eğitim Bakanı Sayın İlhami Ertem almıştır. Seminere, İran, Pakistan ve Türkiye'den 24 delege katılmıştır. Seminere katılanların listesi ilişiktedir.

İran delegasyonuna Tahran Üniversitesi Profesörlerinden ve RCD Kültür Enstitüsü Başkanı Dr. Salim Neysari, Pakistan delegasyonu Pakistan Dış İşleri Bakanlığı eski Genel Müdürü Tuğ General Gülzar Ahmet başkanlık etmiştir. Türk delegasyonu başkanı Ankara Üniversitesi Tarih Profesörü Afet İnan, açış konuşmasında seminer delegelerine Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü adına "Hoş geldiniz" demiş ve Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi semineri dolayısıyla İran, Pakistan ve Türk ilim adamlarının karşılıklı konuşmak ve seminer konularında fikir teatisine bulunmak imkanını bulacağını ümid ettiğini belirtmiş ve Atatürk'ün kültür konusundaki fikirlerini büyük liderle şahsî dostluğuna istinaden belirteceğini bildirerek, Atatürk'ün "Türk Cumhuriyetinin temeli kültürdür. Kültür okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir. Yine insan enerjisi ile ve fakat tabiatın ona iltifat edildikçe tükenmez yardımı ile yükselen, genişleyen insan zekası hudutsuz kavrayış anlamında bir "insanım" diyen bir vasf-ı mahsusu olur" dediğini ifade etmiştir.

Açış konuşmasında İran delegasyonu başkanı Dr. Salim Neysari İran delegasyonunun seminere iştirakden dolayı duyduğu memnuniyeti belirtmiş ve modern Türk toplumunun kurulmasında Atatürkün şahsiyet ve önderliğinin önemini belirtmiştir. Dr. Neysari Türkiye'de Atatürk'ün önderliği üzerine aldığı sırada İran'da da Büyük Rıza Şah Pehlevi'nin önderliği üzerine almış olmasının mutlu bir tesadüf olduğunu, her iki büyük liderin iki kardeş millet arasındaki dostane ilişkilerde yeni bir devir açtıklarını, bu mutlu başlangıcın günümüzde İran Şehin Şahı Arya Nehr, Pakistan devlet başkanı ve Türkiye Reisicumhurunun önderliği ve samimi işbirliği sayesinde meyvalarını verdiğini sözlerine eklemiştir.

Pakistan delegasyonu başkanı Tuğ General Gülüzar Ahmet, açış konuşmasında Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi konusundaki RCD Seminerine Pakistan halkından sevgi ve iyi niyet mesajı getirdiğini bildirmiş, Pakistan halkının en derin hislerini anlatabilmek için Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk gençliğinin olduğu kadar Pakistan gençliğininde kahramanı olduğunu söylerse bunu hiç kimsenin tekzip edemiyeceğini, Atatürk'ün Türkiye'nin istiklâlini kazanan büyük ve yılmaz asker evladı olmakla kalmayıp, gösterdiği eşsiz kahramanlık ve sebatla bütü Asya müslümanlarının özgürlük meşalesi olduğunu ilave etmiş, her iki milleti bağlayan bağların kuvvetli manevî bağlar, olduğunu bütün dünyanın Kuranı Kerimde bahsi geçen biçimde, yani eritilmiş kurşundan duvar gibi birbirimizin yanında olduğumuzu bildiğini söylemiş ve bu bağların Atatürkün denenmemiş ve bilinmiyen bir hayat tarzını benimsemek gibi güç bir işi başarmakla Doğu ülkelerinin daha fazla özgürlüğe kavuşmak için bir örnek teşkil etmek gayesi ile giriştiği çabaların sonucu olduğunu ifade ile sözlerini bitirmiştir.

Seminer dört oturum devam etmiş ve oturumlarda İran, Pakistan ve Türkiye delegeleri aşağıdaki konularda 19 tebliğ vermişlerdir.

"Türk Toplumunda Kültür Reformları, İktisadî Kalkınma ve Kültür Değişimleri, Atatürk Devrimi ve Şeriatçılık, Atatürk'ün Doğu Politikası, Hilafet Tarihi, Atatürk Devrimlerinde Tarihin Rolü, Dinî Tedrisat, Türk Kadın Haklarının Tanınmasının Kültürde Önemi, Türk İnkılaplarının Millî ve Evrensel Önemi, Türk Devriminin Topyekun Kalkınmada Metot Olarak Dayandığı Prensip Güçler, Atatürk ve Laiklik, Alfabe Değişikliğinin Türk Kültürü Üzerindeki Etkileri, Hukuk Birliği, Tevhidi Tedrisat, İdeolojik İstiklâl".

Seminere katılanların tebliğlerinin ihtiva ettiği ve müteakip görüşmelerde meydana çıkan fikir ve tekliflere dayanarak, Seminer aşağıdaki tavsiyeleri kabul etmiştir. RCD Genel Sekreterinden, bu tavsiyeleri mütalaa için üye memleketlerin Hükümlerinin dikkatine sunması talep edilmiştir.

TAVSİYELER

1) Türk devrimlerinin tabiî bir sonucu olarak Türkiye'de her alanda büyük bir değişme olmuştur. Bu itibarla, Türk devrim tarihinin, diğer iki ülkenin dillerinde yayınlanması tavsiye edilmiştir.

2) İktisadî kalkınma ve kültürel değişmeler konusundaki tebliğler, Türkiye'de bu iki alan arasındaki yakın ilişkiyi belirtmiştir. İran ve Pakistan yönünden de bu alanlarda incelemeler yapmanın uygun olacağı düşünülmüştür.

3) İran ve Pakistan'da meydana gelen değişmelerin, özellikle İran Hükümdarı Majeste Muhammed Rıza Şah Pehlevi'nin ve Pakistan Cumhurbaşkanı Mareşal Muhammed Eyyub Han'ın giriştiği reformların aynı şekilde incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

4) Atatürk Önderliğinde Kültür Devriminin tabiî bir sonucu olarak Türk kadınlarının hak alanını genişletme ve eğitimi geliştirme yolunda kaydedilen ilerlemenin, RCD Bölgesinde bulunan kadınlara daha geniş hak ve imkânlar sağlanması amacıyla özel bir inceleme konusu yapılması tavsiye edilmiştir.

5) Buna göre, İran ve Pakistan reformlarının incelenmesi amacıyla, RCD 1968 işbirliği programı çerçevesinde İran ve Pakistan'da da Türkiye'dekine benzer seminerlerin düzenlenmesi tavsiye edilmiştir.

6) Üç memleket arasındaki müşterek kültür mirasının, bu memleketler halklarını birbirine yakınlaştıran esas unsurlardan biri olduğu müşahade edilmiştir. Bu sebeple üç RCD ülkesinin aralarında dostluk bağlarını kuvvetlendirmek amaciyle, bu ülkeler kültürlerindeki benzerlikleri aydınlatmaya girişmenin yerinde olacağı kanaatine varılmıştır.

7) RCD bölgesi halklarını arasındaki yakın bağları pekiştirmek amacıyla, her 3 memlekette, diğer üye memleketlerin millî dillerinin öğretiminin daha geniş ölçüde teşvik olunması temenni edilmiştir.

8) RCD bölgesinin tarihî, kültür ve medeniyeti alanlarında kitaplar mümkün olduğu kadar kısa bir süre içinde üye memleketlerin millî dillerine çevrilmesi tavsiye edilmiştir.

İNDEKS

A

Abbasiler: 43
Abdullah bin Abbas: 43
Abdülaziz Han (Sultan): 48
Abdülmecit Efendi (Halife): 48
Acem İmparatorluğu: 13
Afrika: 24, 68; - Türkiyesi: 46
Ahkâm-ı Şahsiye Komisyonu: 58
Akdeniz: 68
Akkaya, Dr. Ziya: 29
Aleviler: 43
Ali, Hz. (Halife): 40, 42, 43
Ali bin Ebi Talip: 40
Ali Paşa: 55, 56
Ali Suavi: 80
Alman bilginleri: 52
Alman kanunları: 75, 77
Almanya: 23, 75, 122
Alpat, Mehmet (Eğitmen): 105
Altundağ, Prof. Dr. Şinasi: 34
Amasya Tamimi: 18
Amerika: 81, 113
Anadolu: 59, 77, 85, 93, 94, 100, 103
Anayasa (1924): 128; - (1928): 48; - (1961): 19; - Mahkemesi: 129
Anglo-Sakson Hukuku: 123
Ankara: 59, 98, 99, 116; - Halkevi: 11, 102
Ansâr: 40
Arapça Ezan yasağı: 61, 62
Arap harfleri: 63, 92, 107, 109
Arap kültürü: 52
Arap maarifi: 81
Araplar: 34, 40, 42
Arıkan, Saffet: 101
Aristo: 55
Arkadaş gazetesi (Pakistan): 27
Aryanlar: 13
Asya: 24, 28 68, 70, 71, 112: - Türkiyesi: 46
Ateizm: 48, 49
Avrupa: 24, 28, 34, 35, 46, 47, 68, 76, 113, 123; -Maarifi: 81; -Türkiyesi: 46
Avusturya: 23; -bilginleri: 52; -Macaristan İmparatorluğu: 75
Ayasofya camisi: 46
Aziz (Sultan): 56

B

Babanzade Naim: 57
Babıâli: 81, 82
Bab-ı Meşihat: 52
Bademli köyü (İzmir): 93
Bağdat: 43
Balkanlar: 25
Barlas, Cemil Sait (Gaziantep milletvekili): 60
Batılılaşmak: 18, 20, 21, 34, 88, 89, 120, 121, 122, 123, 124
Bavyera: 52
Baykal, Prof. Dr. B. Sıtkı: 95
Behmen (İran şehri): 15
Berlin-Alman Ajansı: 23
Beş Yıllık Plân (I.): 70, 71; (II.)-70, 71
Bevzavi Kadı: 81
Beyazıt Belediye kitaplığı: 52
Beyoğlu: 81, 82
Birleşmiş Milletler Anayasası: 111
Bischoff, Norbert von: 21, 22, 24
Bizans imparatorluğu: 39
Bolşevik İhtilali (1917): 17, 21, 31, 86, 124
Bölgesel Kalkınma İçin İşbirliği (RCD): 2, 3, 28, 108, 109, 119, 133, 135

Bulgaristan: 23, 27
Burckhardt, J.: 35
Burgiba, Habib: 23
Bursa: 116

C

Cebesoy, Ali Fuat: 99
Cemal Nadir: 92
Cemel Vak'ası: 42
Cenevre Metotları: 23
Cermen hukuku: 75
Cevdet Paşa: 52, 53, 54, 55, 56, 57
Cevdet Tarihi: 52
Cihan Harbi (I.): 3, 23, 97, 99, 113; -(II.): 22, 25, 75, 123, 127
Clemenceau: 89
Cumhuriyetçilik ilkesi: 7
Cumhuriyet Halk Partisi: 10, 52, 58, 60, 83, 128
Cunningham: 36
Curzon, Lord: 33
Cyrille alfabesi: 92

Ç

Çağlar, Behçet Kemal: 60
Çanakkale Zaferi: 27
Çan Kay Şek: 24
Çınar, Vasıf (Saruhan milletvekili): 83
Çifteler bucağı (Eskişehir): 102
Çin: 68; -harfleri: 63

D

Dayıbaş, Vehbi (CHP Sinop delegesi): 59
Defterdarlık: 41
Demet mecmuası: 113
Demokrat Parti: 60, 62
Devletçilik ilkesi: 7, 10, 71, 126, 127
Devrimcilik ilkesi: 7, 8, 9, 10, 11
Diyanet İşleri Başkanlığı: 125
Dokuz Umde: 83
Duhamel, George: 21
Durkheim: 87
Duverger, Prof. Maurice: 25, 126

E

Ebu Bekir: 39, 40, 41
Ebu Müslim: 43
El Abbas: 40
Elcevab gazetesi: 80
Emeviler: 42, 43
Emir-ül Müminin: 42
Erenköy (İstanbul): 103
Eroğlu, Prof. Dr. Hamza: 17, 126
Ertem, İlhami (Millî Eğitim Bakanı): 1, 133
Erzurum Kongresi: 18
Esen, Ali Rıza (Siirt milletvekili): 60
Esfend (İran şehri): 15
Eskişehir: 102
Eşref Pehlevi: 15
Evs (Arap kabilesi): 40
Eyüp Han: 24, 28, 135

F

Farah Pehlevi: 16
Fas: 81
Faşizm: 127
Fatıma: 40
Firdevsi Şehnamesi: 14
Fransa: 56, 75, 122
Fransız alfabesi: 91
Fransız devrimi: 17, 21, 31, 49, 128
Fransız Medenî Kanunu: 55, 56, 76, 77

G

Galli: 33
Gazi Orman Çiftliği: 53, 102
George, Lloyd: 89
St. Germain barışı: 75
Girit: 55
Gladstone: 97
Gothard Savaşı: 68
Gökalp, Ziya: 81, 82, 88, 122
Gökbilgin, Prof. Dr. Tayyip: 7
Gülhane Hattı Hümayunu: 83
Günaltay, Şemseddin: 57
Güney, Abdülkadir (CHP Çorum Delegesi): 59
Gülzar Ahmed (Pakistan Generali): 67, 133, 134
Gürsu (Tekelöze) köyü: 105

H

Halkçılık ilkesi: 7, 10, 124
Halkevleri: 72, 93
Hanefi mezhebi: 74, 75, 76
Haşimiler: 28, 40
Hatemu'l Enbiya: 40

Hilafet: 39, 40, 41, 42, 43, 48, 85, 86; -kaldırılması: 31, 39
Hindistan: 27, 28
Hint prensleri: 68
Horasan: 43
Hukuk Fakültesi (Ankara): 8
Hukuk-u Aile Kararnamesi: 76, 114
Hulefâyı Raşidin: 42
Hürriyet gazetesi: 80
Hüseyin (Peygamberin torunu): 43

I

Irak: 43
Isfahan: 14
Islah-ı Medaris Nizamnamesi: 81

İ

İbni Batuta (Arap seyyahı): 112
İkbal (Şair): 27, 28
İkinci Cumhuriyet Anayasası: 127, 131
İlahiyat Fakültesi: 60, 63, 65, 84
İmam-ı Azam: 41
İmam-ul Müslimin: 41, 42
İnalcık, Prof. Dr. Halil: 33, 124
İnan, Prof. Dr. Afet: 2, 111, 133
İngiliz alfabesi: 92
İngiliz devrimi: 21
İngiliz dili: 92
İngiltere: 68, 81
İnönü, İsmet: 11, 21, 33, 100
İran: 3, 13, 14, 15, 16, 43, 108, 109, 117, 119, 121, 133, 134, 135; -imparatorluğu: 39; -Kadınlar Birliği: 15; maarifi: 81
İsa peygamber: 55
İsfahan: 14
İspanya: 68
İsrail: 76, 92
İstanbul: 81; -hükûmeti: 85
İsviçre Medenî Kanunu: 58, 77, 123
İtalya: 23; -Ceza Kanunu: 77
İttihat Terakki Partisi: 8, 85
İzmir: 27, 91; -İktisat Kongresi: 37, 108

J

Japonya: 81, 92

K

Kadıköy: 103
Kadınlar Kongresi (1932): 14
Kanuni Sultan Süleyman: 87
Kanunu Esasi: 112
Kap yolu: 68
Kapitülasyonlar: 33, 73
Karaosmanoğlu, Yakub Kadri: 24, 26
Kardeş köy projesi: 94
Karpuzoğlu, Emin (CHP Maraş delegesi): 59
Kartekin, Enver: 99
Katip Çelebi: 79
Kaynar, Prof. Reşat: 51
Kemalizm: 25, 63, 120, 126, 129
Kerman (İran şehri): 14
Keşan (İran şehri): 14
Kılıç, Ali: 54
Kızılay (Hilal-i Ahmer): 31
Kızılçullu (İzmir): 103
Kosrov Perviz: 13
Köy Eğitmenleri: 104, 106
Köy Enstitüleri: 93, 106
Kubalı, Prof. Dr. Hüseyin Nail: 119
Kubilay: 60
Kuranı Kerim: 13, 14, 41, 62, 74, 94, 134
Kutsal Roma Germen imparatorluğu: 75
Kûfe: 43
Kürdistan: 14
Kütahya Sulh Ceza mahkemesi: 62

L

Laiklik ilkesi: 7, 10, 18, 21, 30, 47, 48, 49, 51, 52, 54, 58, 59, 60, 62, 119, 124, 125
Lale devri: 120
Lenin: 86
Lewis, Bernard: 26
Lozan barışı: 18, 19
Lozan konferansı: 33
Luter, Martin: 46

M

Maarif Kongresi (1921): 83, 99, 116
Macaristan: 23
Maculley: 121
Mahmudiye köyü (Eskişehir): 102
Makedonya: 99
Makyavelizm: 42
Malaya zırhlısı: 47
Malinovski: 33, 34
Marksizm: 86, 120

Marksist-Leninist doktrin: 124, 128
Maulana Fakhis İlahabadey: 27
Maulana Muhammed Ali: 27
Maulana Zafer Ali: 27, 28
Mecelle: 33, 52, 56, 57, 58, 76
Medenî Kanun: 7, 33, 63, 77, 113, 114
Medine: 39, 43
Mehmet Akif: 57
Mekke: 39, 43; -Şerîf-i Nübiyye: 46
Menderes, Adnan: 62
Meşrutiyet (I.): 69; -(II.): 57, 60, 81, 88
Modern çağ: 120
Mondros mütarekesi: 47, 85
Moskova: 25
Mısır: 55; -fethi: 46
Millet Partisi: 60
Milliyetçilik ilkesi: 7, 19, 20, 21, 60, 124
Muaviye (Suriye valisi): 42
Muhacirler: 40
Muhammed, Hz.: 13, 39, 40, 42, 43, 53
Muhammed Rıza Şah Pehlevi: 13, 14, 15, 16, 28, 134, 135
Muhbir gazetesi: 80
Mustafa Fazıl Paşa: 56, 57
Müdafaai Hukukçular: 85, 86
Mülkiye Mektebi: 11
Münir Bey (Lozan konferansında delege): 33
Müteferrika, İbrahim: 93
Mütevekkil Allah (Son Abbasi halifesi): 46

N

Namık Kemal: 80
Nayman, Şükrü (CHP Kayseri delegesi): 59
Neysarî, Dr. Salim (İran): 107, 121, 133, 134
Nöşatel Kantonu (İsviçre): 77
Nutuk: 9

O

Orta Asya: 97
Orta çağ: 120
Orta Doğu: 25
Osman, Hz. (Halife): 42
Osmanlı alfabesi: 91
Osmanlı imparatorluğu: 17, 27, 41, 46, 57, 73, 75, 76, 79, 86, 87, 95, 112

Ö

Ömer, Hz. (Halife): 40
Özerdim, Kemal: 91

P

Pakistan: 3, 24, 27, 28, 109, 117, 119, 133, 134, 135
Pekin: 25
Pers alfabesi: 108, 109, 110
Piri Hasan: 28
Portekiz: 68

R

Reform: 35
Rıza Nur: 33
Rıza Pehlevi (Büyük Şah) 12, 13, 14, 16, 134
Roma-Cermen hukuku: 123
Roma hukuku: 75
Rönesans: 35, 75, 120
Rus devrimi: (1917) (Bak: Bolşevik devrimi)
Rus harfleri: 63
Rusya: 92
Ryan: 33

S

Sadabad Paktı: 12
Sad bin Ubâde: 40
Safinia, M. (İran): 13
Sahabe: 40
Saint Pierre: 46
Sait Halim Paşa: 57
Sakarya savaşı: 99, 116
Sakife: 40
Sasani devri: 13
Sayılı, Ord. Prof. Dr. Aydın: 36
Sebil-ür Reşat (gazete): 52, 57, 60, 61, 62, 63, 64
Selçuklar: 112
Sıffin mücadelesi: 42
Sırat-ı Müstakim (dergi): 57
Sinanoğlu, Prof. Dr. Suat: 23, 121
Sivas kongresi: 18, 86
Sosyalist hukuk: 123
Sovyet ihtilali (Bak: Bolşevik ihtilali)
Sovyet rejimi: 124
Sunay, Cevdet: 28
Sünni mezhebi: 74
Süveyş kanalı: 68

Ş

Şapolyo, Enver Behnan: 45, 122

Şehrivar (İran şehri): 15
Şii mezhebi: 43, 74

T

Tahran: 12; -Üniversitesi: 133
Talha bin Ubeydullah: 40
Tanzimat: 76, 77, 80, 82, 83, 87, 93, 96 112; -maarifi: 81
Taşova ilçesi: 105
Tebriz: 14
Tekelioğlu, Sinan (Seyhan milletvekili): 59
Tevhid-i Tedrisat kanunu: 48, 74
Tezakir: 56
Tonguç, Hakkı: 102
Tunaya, Prof. Dr. T. Zafer: 20, 88, 122
Turan, Prof. Dr. Şerafettin: 79
Türkçülüğün Esasları (kitap): 82
Türk Dil Kurumu: 101, 108
Türk İnkılap Tarihi dersi: 31
Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü: 1, 3, 7, 31, 119, 133
Türkiye Büyük Millet Meclisi: 4, 8, 43, 47, 48, 61, 83, 84, 86, 100, 108, 112, 113
Türk Tarih Kurumu: 98, 101, 133; -Kongresi (I): 53
Türk Tarih Tezi: 97

U

Ukubat (İslâm ceza hukuku): 76
Urdu dili: 109
Uzak doğu: 82

Ü

Üçok, Prof. Dr. Coşkun: 73, 123
Üçüncü Dünya Devletleri: 25, 127

V

Vacibat komisyonu: 58
Vahdettin, Mehmet (Son Osmanlı padişahı): 47
Viyana-Karlsbat: 115

W

Wasty, Prof. H. Nayyar: 27
Weber, Max: 36

Y

Yasd (İran şehri): 14
Yavuz Sultan Selim: 43, 46
Yeşil Cami (Bursa): 61
27 Mayıs Devrimi: 127, 129, 130, 131
Yunan: 35; -eski çağı: 120

Z

Zabit ve Kumandan ile Hasbıhal (M. Kemal'in kitabı): 5
Zaminds gazetesi (Pakistan): 27
Ziya paşa: 34
Zübeyr bin Avvam: 40

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları

1- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I (2. baskı) Ankara, 1961
2- " " " " II (2. baskı) Ankara, 1959
3- " " " " III (2. baskı) Ankara, 1961
4- Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, Ankara, 1964
5- İsmet Paşa ve Lozan ....., İstanbul, 1943
6- Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler I,II,III Ankara, 1964
7- Moudros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi..., Ankara, 1948
8- Atatürk'ün Nöbet Defteri ....., Ankara, 1955
9- Büyük Nutuk ..... I, II, III (8. baskı) Ankara, 1967
10- Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri Zabıtları ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayi Milliye Hatıraları ....., Ankara, 1966
11- Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler ....., Ankara, 1969
12- Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi, ..., Ankara, 1972

Fi 4000.11